

בעזה"י

שירת התורה

פרשיות ויקרא - עו

שבת הגדול

שנת תשפ"ה

שנה ה' גליון 239

תוכן העניינים

*חיוב מעילה דוקא בשוגג.....	כג.
*איזה הלכה במעילה תלוי בשערה.....	כד.
*האם בסמך על אחרים נחשב אונס.....	כד.
*יסוד חיוב מתעסק במעילה.....	כה.
*הכשיל חתן וכלה באכילת קדשים בחוץ.....	כה.
*האם יש חיוב מעילה באונס גמור.....	כה.
*האם במעילה בשוגג שייך שליחות לדבר עבירה.....	כה.
*חילוק בין רש"י חגיגה ורש"י בקידושין.....	כו.
*אי במעילה במזיד שייך חידוש דמעילה דיש שליח לדב"ע.....	כו.
*החומר במעילה יותר מכל המצוות.....	כו.
*הנהגה בלא ברכה כאילו מעל.....	כז.
*פרעה רצה לפטור עצמו בדין אין שליח לדבר עבירה...כח	
*ישראל נמשלים לקדש שהפוגע בהם כמועל בהקדש...כח	
פרשת צו	כט.
הדגשת ענין הציווי.....	כט.
הזריזות מיוחד למצוות.....	ל.
כל יום בבוקר יש לעורר בחי' האהבה והזריזות.....	ל.
המחשבות הרעות נשרפים על אש האהבה.....	ל.
מה שהודגש ענין הציווי בפרשת צו.....	לא.
מריקה ושטיפה וכיבוס בגד ושבירת כ"ח במקום קדוש	
הוא מצות מלך.....	לא.
מצוות של ת"ח של כח של תורה.....	לב.
לכל קיום מצוה יש דין של לימוד תורה.....	לב.
העסק בהלכות פסח הוא ההכנה לפסח.....	לב.
העובד מאהבה עושה יותר מן המוכרח.....	לב.
שבת הגדול מיוסד על ענין "מצוות".....	לג.
שבת הגדול ענינו לדרוש ולברר מלכותו ית'.....	לג.
מצות פסח הוא לתקן ולהכשיר את הפה.....	לד.
מר"ח ניתן כבר דברי התורה של קרבן פסח.....	לד.
אא"ל הנני מוכן ומזומן בלי לימוד הלי' פסח.....	לה.
האם יש חיוב להביא קרבן תודה.....	לה.
יורדי הים פטורין מקרבן תודה.....	לו.
עיקרו של התודה היא החמץ.....	לו.
עם ההודאה צריך גם תשובה.....	לח.
הצדיקים מודים להקב"ה בכל עת.....	לח.
קרבן תודה לעתיד לבוא.....	לח.
אמירת מזמור לתודה כל יום.....	לט.
הודאה להקב"ה על טובת חבירו.....	לט.
האם קרבן פסח והמצות דמי לקרבן תודה או לשיירי	
מנחות.....	מ.
קרבן פסח הוא כקרבן תודה בלי החמץ.....	מ.
קרבן פסח הוא כמילואים.....	מ.
המצות ביו"ט פסח כשיירי מנחות.....	מא.
אכילת מצה דומה לאכילת קדשים.....	מא.
איסור אכילת חלב גם בבהמת חולין.....	מא.

פרשת ויקרא	ד.
אל"ף זעירא שייך לסדר ויקרא דוקא.....	ה.
הטעם דכל סדר זה נקרא "ויקרא".....	ו.
יש להרגיש הקריאה לפני כל מצוה.....	ו.
עצה להכנה למצוות ובפרט לתפלה.....	ז.
עמלק מקלקל ההכנות לפסח.....	ז.
בפורים ופסח מתבטא אהבת הקב"ה אלינו.....	ז.
מקודם עלינו למחות את עמלק.....	ח.
נבילה מתאים לכלבים שמסמלים עמלק.....	ח.
ענין שני כתובים המכחישים זא"ז.....	ח.
בברייתא דר"ש גרסינן וכאן שני כתובים.....	ח.
שייכות י"ג מדות לתו"כ דוקא.....	ח.
מכוון במספר י"ג מדות.....	ט.
מדת שני כתובים נגד מדת ונקה לא ינקה.....	ט.
עיקר המשכן והקרבת הקרבנות מכוחם של י"ג מדות של	
רחמים.....	ט.
חשיבות אמירת פרק איזהו מקומן.....	ט.
פרק איזהו מקומן הוא לשון שקיבל משה רבינו.....	י.
כל אחד יש לו החלק הבהמי המיוחד לו שעליו להקריבו. י.	
איזה משמעות יש לקרבנות בזמנינו.....	י.
האם בעינן שיחסר מממונו דוקא לקרבנו.....	יא.
במפריש להתכפר בו חבירו למי יש הממונות.....	יב.
אי בעינן חסרון ממונו לעניים בצדקה.....	יג.
ביאור הא דאין דבר שבחובה בא אלא מן החולין.....	יג.
אי מותר להשתמש בכספי מעשר לדבר מצוה.....	יג.
תחלת העבודה צריך להיות עם כסף וכבוד.....	יד.
תורים ובני יונה לשון זכר או לשון נקבה.....	יד.
מעלת התור על בן יונה.....	טו.
האם קרבן בעי אזהרת לאו.....	יז.
דעת רש"י דקרבן בעי אזהרה.....	יז.
תלוי במח' רבי ורבנן.....	יז.
מה שיש לאו בכל חטאת הוא רק לסימן בעלמא.....	יז.
האם הקרבן על הלאו או על הכרת.....	יח.
דעת הרמב"ם בכל זה.....	יח.
האם חיי"כ שלקו פוטר מקרבן.....	יט.
ל"ש כפרת חטאת על חסרון פסח ומילה.....	יט.
טעם ששוגג צריך כפרה.....	יט.
הטעם שעני צריך להוסיף קרבן עולה.....	יט.
קושיא על אבן עזרא מגמ' כריתות.....	כ.
האם קרבן אשם הוא קרבן וודאי או ספק.....	כ.
האם יש חיוב אשם תלוי בשחט אשם תלוי בחוץ.....	כא.
הפסוק אשם הוא וגו' גורם שיחרד לב האדם.....	כב.
*שני דינים במעילה.....	כב.
*מעילה מדין גזל או מדין הנאה.....	כב.
*גדר תשלומי מעילה.....	כג.

תוכן העניינים

רבותינו הנוקטים דשייך גם בשאר מצוות..... נב
האם יש למי שגר בחו"ל ללמוד מצוות התלויות בארץ.. נג
משה לא הוצרך ליכנס לארץ דה"י לו מעלת תורה..... נד
משמעות דברי הח"ח בענין זה..... נה
שבת הגדול..... נו
האם שבת זו נקראת שבת הגדול..... נו
בטעם שנקראת שבת הגדול..... נו
*טעם הפטרת וערבה וקריאתה בע"פ שחל בשבת..... נו
שבת הגדול נקרא ע"ש הדרשה..... נו
הזכות לציבור השומעים דרשת שבת הגדול..... נו
כל ההשפעות באים מן השבת..... נח
בשו"ע ס"י ת"ל אין בו הלכה..... נח
אסור לשנות ממנהג אבות..... נח
הארת מוחין דגדלות מתחיל משבת הגדול..... נט
מה שפוסקין לומר ברכי נפשי..... סא
הקשר ההדוק בין שבת לפסח..... סא
השבת הוא שורש קדושת המועדים ושורש הניסים..... סב
היתר אוכל נפש בפסח שאני משאר יו"ט..... סב
קדושת שבת הגדול נמשכת עד פסח..... סג
בשבוע שחל בו יו"ט אין הנשמות חוזרים לגיהנם..... סד
בשבוע זו אין להראות פנים כועסות..... סד
בענין ההידור דריחיים של יד..... סד

ויכוח האבן עזרא והצדוקי..... מב
דעת רמב"ן ואור החיים הק'..... מב
חשיבות עסק התורה במקום הקרבנות במשנת מרן החת"ס..... מד
עסק התורה שקול כקרבנות..... מד
תורה לשם הכשר מצוה יש לו רק כח של מצוה..... מה
תורה פוטרת מקרבן גם בזמן המקדש..... מה
דור המדבר לא היו צריכין קרבנות..... מו
חמש מעלות לתורה יותר מקרבנות..... מו
הקריאה והעסק בפי עולה וחביתין היא עיקר הקרבן... מו
ההכנה להקרבת קרבן הוא ע"י עסק התורה..... מז
קרבן פסח א"צ תורה כיון שעיקרו הכנה לקבה"ת..... מז
רק ע"י העיון והפילפול נחשבים ככל הקרבנות..... מז
תורתו של אהרן ה"י חביב להקב"ה יותר מקרבנות..... מז
מי שלא בא לידו הצלת נפשות עדיף..... מח
דוקא אם התורה לא בזוי"ה היא חשובה מקרבנות..... מח
ביאור חדש בפסוק זאת התורה ע"פ הנ"ל..... מח
גודל חביבות עסק תורת הקרבנות אצל הקב"ה..... מט
אי עסק התורה מועיל גם במקום שאר מצוות שא"א לקיימה..... נ
ע"י הזכרת קרבן ראיי"י נחשב כאילו עלה לרגל..... נא
בטעם שמועיל עסק התורה..... נא
פרשיות יציאת מצרים עולים במקום יסורים..... נא

לתגובות להנצחות ולקבלת הגליון במייל

שמעון יצחק ראקאו 0527614717

syrakow79@gmail.com

שיעור שבועי (עברית) בביהמ"ד משובב נתיבות אור ליום חמישי משעה 11- 30

אפשר לשמוע בקול הלשון: 03-6171111-7-916717 בענגלאנד : 02 08-1917000-7-916717

או בקו משובב נתיבות 7-0733718341

פרשת ויקרא

פרשה זו, וגם כל ספר זה, נקראת פרשת ויקרא, ע"ש קריאת הקב"ה למשה כדי לדבר אתו.¹ וצ"ע טובא הרי כל התורה מלא עם דיבורי הקב"ה למשה, וכל דיבור הוקדם קריאה כמבואר ברש"י, [וג"פ בתורה מפורש בקרא הקריאה למשה כמו שנביא לקמן] וא"כ על שום מה הודגש כאן ענין הקריאה יותר מכל פרשיות התורה, ולמה יהי' כל הסדרה וכל הספר נקרא ע"ש הקריאה הרי העיקר הוא הקרבנות, והקריאה הוא רק היכי תמצוי לדבר למשה.

גם יש לעיין דדוקא עכשיו שאנו מתקרבים לימי הפסח ועוסקים בעניני פסח אנו מחליפים לחומש ויקרא שהוא סדר הקרבנות ואיך יתחבר ענין ויקרא לימי פסח.

[ובשנים מעוברות אנו מתקרבים בתחלת ויקרא לפורים ופסח ששייכים אהדדי כמבואר ברש"י תענית כ"ט. ד"ה משנכנס ומגילה ו: בד"ה גאולה לגאולה²]

ונקדים בעז"ה כמה שאלות על פסוק ראשון:

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד
לאמר: [א' א']

א: ויקרא קשה כנ"ל כמו שהקדמנו בריש דברינו. וכן במש"כ רש"י דכל קריאה לשון חבה לשון שמלאכי השרת משתמשין בו³ צ"ע מ"ש קריאה זו הרי שלש פעמים כבר מופיע בתורה שקרא ה' למשה. א: וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלקים וגו' [שמות ג' ד'] ב: ומשה עלה אל האלקים ויקרא אליו ה' וגו' [שם י"ט ג]: וישכון כבוד ה' וגו' ויקרא אל משה ביום השביעי וגו'

¹ כן נקרא תורת כהנים ופי' מו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל [זכר זאת ליעקב עמ' ק"ה] דאף שכמה פרשיות מדברות גם על כלל ישראל אבל הרי כולם נקראים ממלכת כהנים.

² יש בוודאי ענין לעסוק בתורת הקרבנות לקראת פורים דרך בזכות הקרבנות נושעו ע"פ גמ' מגילה יב: והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש וגו' [אסתר א' י"ד] אמר רבי לוי: כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר: כרשנא, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך? שתר, כלום הקריבו לפניך שתי תורין? אדמתא, כלום בנו לפניך מזבח אדמה? תרשיש, כלום שימשו לפניך בבגדי כהונה, דכתיב בהו תרשיש ושהם וישפה. מרס, כלום מירסו בדם לפניך? מרסנא, כלום מירסו במנחות לפניך? ממוכן, כלום הכינו שלחן לפניך. עוד איתא שם טז. שבא המן ומצא רבנן יושבין לפני מרדכי שלמד עמהם הלכות קמיצה, אמר "אתי מלא קומצא דידכו ודחי עשרת אלפי ככרי כספא דידך" הרי הקומץ הוא זה שדחה גזירת המן. ובהמשך הארכנו לבאר איך הקומץ דחה גזירת המן.

³ י"ל פ' הרמז בדמיון ההאחדות והחבה של מלאכי השרת זל"ז ע"פ דבריו הנפלאים של החת"ס [דרשות לשבת שובה תרצ"ח ותורת משה דברים עמ' ע"ח] דבזמן שביהמ"ק הי' קיים לא מצינו שהוצרכו לבקש מחילה זה מזה בערב יוהכ"פ "כי מטבע הקרבנות בעצמם לקרב הלבבות ולהשלים ביניהם" א"כ דוקא כאן בהתחלת סדר הקרבנות נרמז לשון של חבה זל"ז.

[שם כ"ד ט"ז]. ולא הודגש בזה שהוא לשון חבה, עו"ק דלא כתוב מי קרא, עוד יל"ע למה כ' אל"ף זעירא,⁴ ובבעל הטורים כ' דמשה הי' עניו ולא רצה לכתוב אלא ויקר ל' מקרה כבלעם, וכיון שא"ל הקב"ה שצ"ל ויקרא עם אל"ף כתבה קטן, וצ"ע למה דוקא בקריאה זו רצה למעט בחשיבות הקריאה הרי כבר כ' אצלו ג' פעמים לשון קריאה וכנ"ל.⁵

ב: אל משה וידבר ה' אליו, אצל הקריאה כתוב שמו ואצל הדיבור לא כתוב שמו ובכל התורה כתוב שם של משה אצל הדיבור, ושמו של הקב"ה כתוב כאן רק אצל הדיבור ולא אצל הקריאה וק' ממנ"פ עי' אור החיים הק' באריכות.

ג: "מאהל מועד" צ"ע הרי הדיבור יצא מבין שני הכרובים כמבואר ברש"י וא"כ למה הודגש אוהל מועד בכללות והול"ל מבין שני הכרובים.

ד: לאמר הכוונה להגיד לישראל, וצ"ע הרי בפסוק לקמן כבר כ' דבר אל בני ואמרת עליהם, וא"כ מה נכלל בלאמר, וברש"י כ' שיגיד להם דברי כיבושין בשבילכם הוא נדבר עמי, וכו' וצ"ע למה דוקא עכשיו יש לו לומר להם ד"ז, הרי כבר כמה פעמים מקודם הי' דיבורים עבור ישראל.

⁴ המגלה עמוקות בפ' ואתחנן אופן ר"נ כ' דבמקו"א פי' אלף אופנים בבואור ענין אל"ף זעירא דויקרא, הרי לן שאין לנו השגה איזה עומק מונח בפ' ויקרא. ועי' סנהדרין קא. באיסור ללחוש על המכה פי' ר' יוחנן ברוקק בה, לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה. ואיתמר ע"ז, רב אמר: אפילו נגע צרעת. רבי חנינא אמר: אפילו ויקרא אל משה. ופירש"י "ואפילו ויקרא אל משה שאין בו לא חולי ולא נגע, דאין ראוי ללחשו על המכה, ואין מזכירו לשם רפואה אלא כסבור הוא להנצל בזכות דברי תורה שהוא הזכיר אסור ללחשו" וצ"ע למה נקט דוקא פסוק זה וכתב העיון יעקב דכיון דרצה להדגיש דגם בפסוק בלי שם יש איסור לכך נקט פסוק זה, דבכה"ת כולה גם בלא כתוב שם מ"מ הו"ל כאילו כתוב שם דכל התורה צירופי שמות של הקדוש ברוך הוא הן כדאיתא במדרשים וכל המפרשים, ומה"ט סמכינן לברכת התורה כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, אבל בויקרא אל משה ליכא צירופי שמות כמבואר במגלה עמוקות והובא בילקוט ראובני כאן דלכך האל"ף זעירא שמשא לא ידע לצרפו וזה ותחסרהו מעט מאלהים לזה קמ"ל דאפ"ה אין להזכיר על הרקיקה בשביל שאר אותיות ועוד שהאותיות עצמן יש בהן קדושה.

⁵ והג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א ר"ל ע"פ ד' אור החיים הק' פי' תצוה [שמות כ"ח א'] מש"כ שם "ואתה הקרב אליך" לשון קרבן כי בעצם הכהונה הי' שייך למשה רק שהפסידו כיון שמיאן ללכת בדבר ה' לזה א"ל דבזה שאתה תקרב את אהרן לכהונה בחפץ לב ובחשק יהי' זה לכפרה בזה שנותן לאהרן גדולתו בחשק "אין לך קרבן גדול מזה" וכ"פ שם מש"כ ועשית בגדי קודש לכבוד ולתפארת שהם הם סימני שמחה שיראה שחפץ בדבר לפארו ועושהו בשמחה, "וד"ז הוא בחינת נשמה לנשמה בעיקר מעשה זה" עוד כ' לקמן בפ' שמיני [ט' א'] שעשאו בלי עצלות ובפירסום "הגם שהי' לו צער גדול הגם כי עצם מאד בצדקות וענוה הלא כל לב חי ירגיש בפרט בדבר מצוה יקרת הערך ומופלאות כואת" נמצא דכל עיקר תו"כ הי' קרבן אחד גדול של משה רבינו ולכן דוקא כאן הי' בזה קריאה של חבה מיוחדת כיון שהי' בזה ויתור עצום מצד משה.

אל"ף זעירא שייך לסדר ויקרא דוקא

והנראה בעז"ה ע"פ דברי שפ"א תרנ"ה לפרש ההבדל בין אתוון רברבא ואתוון זעירא, דאתוון זעירא הוא מלה דתליא בעובדא, שאור התורה מתפשט ומתצמצם בתוך מעשה המצוות בבחי' נר מצוה, וזה ענין תורת כהנים שהוא בעובדא, דיש בחי' מחשבה דיבור מעשה, והתורה הוא בחי' הדיבור, וזה הי' מיוחד למשה רבינו כמו שהי' במתן תורה דכתיב שם ומשה עלה מעצמו שהי' מיוחד למדרגה זו, ואתוון רברבין הם עוד למעלה בשורש התורה שבכתב בחי' מחשבה, ולכן הם רברבין, כמו שבמחשבה יכולים לחשוב למעלה מהמציאות והטבע, והדיבור הוא בחי' ממוצע בין המחשבה והמעשה, ולכ"כ ויקרא באלף זעירא כי הוא מלה זוטרתא לגבי משה, ובמדרש כתוב כאן הפסוק ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברי לשמוע בקול דברו, ויל"ע מהו העשיי' ומהו השמיעה, אלא עיקר העבודה הוא לקשר המעשה בדיבור ודיבור במחשבה, ולכן ניתן תו"כ ע"י משה רבינו, שיקשר בחי' המעשה בדיבור, והענין הוא דכתיב לעולם ה' דברך נצב בשמים, כמ"ש דברך חיים וקיימים, שכל דיבור ית"ש קיים בשמים, ולכן המקיים מצוה לשמה כמשה רבינו מתקשר זה המעשה ממש בדבר ה' של זו המצוה, וזהו מש"כ במדרש שהי' משה כותב על כל דבר שמו של המלך כמ"ש אשר צוה ה' את משה, וכן כל אדם שעושה זאת יש לו חתימת שמו של המלך וע"ז מבקשים ויהי נעם וגו' וזה הפי' לשמה כי כל התורה שמותיו של הקב"ה נמצא שיש שם מיוחד לכל מצוה שבתורה וזהו עושי דברו לשמוע בקול דברו.

אולם כדי שנוכל לצרף העשיי' אל הדיבור צריך להיות מוכן לקבל דבר ה', וכל עיקר בנין המשכן והמקדש הי' הכנת עושי דברו כדי לשמוע בקול דברו, וכמ"ש ונועדתי לך שם וגו' הרי דעיקר המשכן הי' לקבל דבר ה', וההכנה הוא ההתעוררות לדביקות בהקב"ה ובחי' אהבה ויראה דכל עובדא שנעשה בלי דחילו ורחימו לא פרחא לעילא דאין לו חיבור לשורש התורה כלל, ולכן הקדימו חז"ל לפני כל מצוה ענין ברכת המצוות, כיון שכח הברכה הוא למעלה מגוף מעשה המצוה והוא בחי' דביקות להקב"ה לפני המצוה, וכ"ז הוא בחי' קריאה דהרי פירש"י לכל דברות ולכל אמירות, ולכל ציווים קדמה קריאה לשון חבה לשון שמלאכי השרת משתמשים בו, אבל לנביאי הגוים נגלה בלי עראי וטומאה וכו' והיינו שלפני כל מצוה צריך להרגיש קרבה ודביקות להקב"ה, ואז חל על המעשה נעם ה'.

וענין קריאה לשון חבה, ביחס לגוים שזה במקרה, היינו כי בני' מיוחדים בעצם אל הנבואה כיון שבנ"י מיוחדים בעצם להקב"ה, כיון שיודעים שכל מציאותם בעולם הוא לעשות שליחות הבורא בעולם, וכמ"ש עם זו יצרת

לי, ואם עושים עבודתם במקרה נחשב להם לחטא, כמ"ש אם תלכו עמי קרי, כי איש ישראל צריך להיות מיוחד וקבוע לגמרי להקב"ה, משא"כ גוי גם שעושה דבר טוב הוא רק במקרה, ול"ש לו בעצם, ולכן צריך להיות ברכת המצוות עובר לעשייתן דמצד עצם המעשה הי' יכול להיות איזה פניי', אבל ע"י התשוקה לפני המצוה, ואין בו שום פניי' רק כולו באהבה ודביקות להקב"ה, ממילא מתדבקים בשורש המצוה שהוא כח התורה והקב"ה אשר צוה לעשות המצוה, וממילא ע"י אור התורה נעשה המצוה בלי שום פסולת כלל, ולכן בעמלק כתיב ברפידים שרפו ידיהם מן התורה, דאע"פ שעשו את המצוות אבל לא הי' בקביעות וזריזות כראוי, לכן בא עמלק, אבל כשעושים את המצוה בקביעות וזריזות ואש קודש, זה בחי' בית יעקב אש ובית יוסף להבה ואז בית עשו לקש. [תר"ס]

וזה מש"כ במדרש כל ת"ח שאין בו דעת נבילה טובה הימנו, כי כל כח החכם הוא שהוא יכול להיות כלי קיבול לקבל חיות אלקותו בכח נשמתו, והוא רק ע"י הביטול להקב"ה, וענין הקריאה והדביקות הנ"ל, אבל כשאין בו הדביקות אל השורש וחסר חיות שלו כי בחלק זה התחתון לחוד א"א לעמוד ממילא הוי כנבילה שחסר בו החיות. [תרמ"ד]

הרי מבואר מכל דברי שפ"א דיסוד ענין תורת כהנים וקרבתו שהוא התפשטות אור התורה במעשים ובעובדא, ⁶ ועיקר הקריאה למשה הי' כדי להחיל אור התורה בתוך המעשים שיעשו, ולגבי משה רבינו זה מדרגה קטנה כיון שמשה רבינו הוא בחי' הדיבור לפני שנתפשט למעשה, וכן הי' צריך להיות אצל ישראל לפני חטא העגל אבל אחרי החטא היו צריכין לתקן העשיי' דוקא, אבל רק ע"י חיבור לאור התורה דבא ע"י משה רבינו, ולכן הי' צריך להיות קריאה מיוחדת למשה לקרבו ועל ידו יתעלו כל ישראל אחריו וכמ"ש בפ' שמיני ויהי ביום השמיני קרא משה וגו' שנעשה תיקון לכל ישראל שנמשכו אחר משה רבינו ומשה רבינו נמשך אחר הקב"ה ע"י הקריאה, וכל ענין זה לא הי' שייך כלל רק ע"י הקביעות והחיבור והדביקות להקב"ה בלשון חבה, דרק אז התפשט אור התורה לתוך מעשה הקרבנות ונעשה מזה חפצא דקרבתו, שהם כולו קורבה להקב"ה אבל בלי זה אין כאן קורבה כלל.

ובזה יתבארו כל השאלות בעז"ה:

⁶ לנתב' בשפ"א דעיקר הקרבנות הוא התפשטות אור התורה בעשיי' א"ש דקרבתו הם מביאים השפע לתוך עולם הגשמי, ועי' חת"ס ע' נ"ה דהשפעת הפרנסה בא ע"י הקרבנות ולפי קדושת כהן המקריבו ככה יהי' ההשפעה בקדושה שלא יכשלו האוכלים למעדנים ההמה. ובמקו"א [דברים עמ' נ"ו] כ' כי האוכל בביהמ"ק ובירושלים מה שזכה משלהן גבוה ע"י אותה האכילה שבירושלים הי' יתברך משלח ברכה בביתו.

ותחלת הקרבה צריך להיות בהכנה ובחשק למצוה, ואז יוכל להתחבר לדבר ה'.⁷

יש להרגיש הקריאה לפני כל מצוה

ויש להוסיף דרך צריך להיות הרגשת האדם לפני כל מצוה, דיש כאן קריאה חביבה ומיוחדת מהקב"ה אליו בפרטות שקורא אותו שיכנס אליו למקום התוועדותו לאוהל מועד כביכול ושרוצה לדבר אליו ביחידות ולצוותו על מעשה מסויים⁸, ואם הי' האדם מרגיש כן הי' כל מחשבתו נתון ודבוק לזה והי' נמצא בקביעות בענין המצוה, והי' מרגיש דביקות להקב"ה גם לפני קיום המעשה, ואז באמת המעשה מצוה שלו הי' לו משמעות אחרת לגמרי כיון שנמצא בו דבר ה' בעצמו, אבל אם לא חושב ע"ז כלל ועושה אותו במקרה ועראי הרי לא שמע כלל לקריאת ה', ואז זה מעשה יבש מנותק לגמרי מדבר ה' ואף שאולי לא יקבל עונש על אי קיום המצוה דסו"ס קיימו, אבל סו"ס זה נעשה בקרי והעונש על קרי הוא יותר גדול מאי קיום המצוה.

ולכן אצל בלעם לא עשו עליו הקרבנות שום השפעה ושום השתנות כיון שהי' כולו במקרה ובלי שום הכנה נפשית וממילא לא הי' שם שום חיבור להקב"ה, וזהו גדר קרי השפעה בלי חיבור, וא"ש דהביא רש"י דוקא דוגמא מבלעם בשעת הקרבת קרבנותיו, להראות דיתכן להקריב קרבנות של סדר ויקרא אבל אם חסר חלק הקביעות והחשק חסר כל ענין קרבנות דיסוד ענין קרבנות בנוי דוקא ע"ש ויקרא עם אל"ף שהוא החשק והקביעות והשמחה, ולכן כל עיקר התוכחה שבסוף סדר ויקרא בא על קרי שהוא היפך ענין ויקרא, ובפ' כי תבוא [דברים כ"ח מ"ז] מודגש מה שלא עבד הקב"ה בשמחה דחוסר השמחה בא שעושין המצוות בלי חיבור להקב"ה, והאריך בזה הג"ר אברהם יצחק ברזל זצ"ל דלא יתכן לקבל שום תועלת מאיזה דבר שבקדושה אא"כ עושים לזה הכנה נפשית, אבל אם פתאום מתחשק

א: הא דכ' לשון ויקרא דוקא כאן כי זהו עיקר כל התו"כ להביא אור התורה ואור הקב"ה למעשים ועובדות שיעשו וזה היה צריך לקריאה מיוחדת יותר מכל פ' שבתורה, וד"ז נתחדש אחרי חטא העגל, וזהו תכלית הקמת המשכן כדי להחיל דיבור של הקב"ה.

ולכ"כ כאן דוקא אלף זעירא שמרמז על ענינא דתו"כ דכולו דברים שתליין בעובדא ובמעשה, שזה בחי' אתוון זעירא, ומשה רבינו מחמת ענוותנותו הקטין עצמו לבחי' זו כדי להביא אור התורה לכלל ישראל שנכשלו בעגל והוצרכו לזה.

ב: לענין הדיבור כ' אליו דזה כבר כמו כל דיבור שידענו שזה למשה, אבל הקריאה יש להדגיש שזה למשה דמשה הוא המביא אור התורה למטה כיון דהוא הי' מיוחד למדרגה זו של דיבור, ולכן הקריאה הי' צריך להיות אליו דוקא, והדגשת משה היינו הבחינה והמדרגה דמשה, ורק אחרי שהי' הקריאה הי' יכול להיות הדיבור. ולכן הודגש שם ה' רק בדיבור דכדי להמשיך דיבורו של הקב"ה לעובדא צריך מקודם שיהי' התעוררות ודביקות וזה בהסתר כאילו עדיין אין כאן קריאה, והוא מתעורר להקב"ה באהבה ובחשק, ומזה נעשה רק אח"כ הארת שם ה' על המצוה. ויוסבר יותר ע"פ אור החיים הק' שעמד בזה ופ' ש"יותר בחר למעלת השם להזכירו בדיבור של מצוה מעל הקריאה שאין בו אלא הזמנה בעלמא" ולהנ"ל יל"פ דחלק ההזמנה שייך יותר מצד התעוררות האדם, דע"י שמתמלא באהבה ויראה ממילא הוא מקבל הזמנה אל הדיבור שיבוא אח"כ, ול"ש לקבל דבר ה' בלי קריאה והזמנה לפני זה.

ג: הא דהודגש אוהל מועד דמועד ל' התוועדות וקרבת ה' שמקודם צריך להיות מורגש בהתוועדות ביחד עם הקב"ה בקביעות, ורק אז מגיע הדיבור מהקב"ה אבל אם הוא לא מרגיש ביחד ובהתוועדות עם הקב"ה ועושה המצוה בדרך מקרה ועראי, א"כ העובדא לא מתחבר כלל לדבר ה' ולא חלה אור ה' על המצוה.

ד: לאמר הקב"ה רצה לגלות לו, דיגיד לכלל ישראל גם עצם זה שנתגלה כאן בפסוק זה, דכדי לחבר בעובדות והמעשים שיעשו בקרבנות, צריך מקודם שיהי' קריאה ועי"ז יחול דבר ה' על המעשים ואז יפעל פעולתו, דבלי זה אינו פועל כלום ולא יגיע לו לא ריצוי ולא כפרה.

הטעם דכל סדר זה נקרא "ויקרא"

בזה יתבאר היטב למה כל הפרשה נקרא ע"ש הקריאה וכן כל החומש כיון שכל עיקרו של תו"כ הוא מעשים ועובדות שעושים בשביל הקב"ה במקדש, והיסוד וכל זה הרי הוא קרבת ה' וכשמו של הקרבנות מל' קירבה,

⁷ והגרמ"י ריזמן שליט"א רצה לפרש מה שכל הפרשה נקרא ויקרא ולא מצינו שפרשה הי' נקרא ע"י דיבור או אמירה, בהקדם מה שקרבנות נקראים "לחמי" והיינו דכמו מאכל גשמי מחזיק הנשמה בתוף הגוף וזה ע"י המוצא פי ה' שנמצא במאכל, ומה שהאדם מרגיש רעבון הוא הנשמה שקורא לו שחסר לי המוצא פי ה' להחזיק אותי כאן בגוף, והי"ע עיקר הקרבנות משום השראת השכינה בתחתונים וחובת הקרבנות הוא קריאה ליהודי שיביא קרבן כדי להזק אצלו השראת השכינה ואם חטא ופגם יביא קרבן כדי להזק החיבור שלו עם הקב"ה, ובזה א"ש ל' המודש שיר השירים ה' י"ד מש"כ מעיו עשת שן קאי על תו"כ מבואר דתו"כ מתייחסים למעיים כיון דהקרבנות הם כלחם שנכנס למעיים ועל ידו מתחבר הנשמה לגוף.

⁸ והנה בשנת תש"פ בומן הקורונה נסגרו בתי כנסיות ובתי מדרשות לאורך כל סדר ויקרא, ויל"פ דהי' בה רמז דלא הרגשנו מספיק את ענין "ויקרא" שיש כאילו קריאה מיוחדת מהקב"ה לבוא אליו בביתו ולא אמרנו בכוונה "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך וגו'" ומעתה התיקון לחשוב כל פעם לפני שאנו נכנסים לבהמ"ד "איזה זכיי" יש לנו שהקב"ה קורא אותנו לבוא אליו ולדבר אתו ע"י דיבורי תורה ותפלה."

לו לעשות איזה דבר טוב לא ישפיע עליו כלום כיון שאין לזה חיבור אמיתי.

עצה להכנה למצוות ובפרט לתפלה

וכן האריך בספר הנפלא **שערים בתפלה להג"ר שמשון פינקוס זצ"ל** [פרקי סיום פ"ו] עצה עמוקה להגיע לכוונת הלב בתפלה דהוא ההכנה דהיינו לסדר ולתכנן אופן עבודתו זמן מה קודם שיגש אליה בפועל, ולמשל בתפלות ר"ה ויוכ"פ כ"א מכוון, וגם אם הגיע מנסיעה ארוכה בערב ר"ה והי' לו עיכוב והגיע דקות ספורות לפני השקיעה וראשו מבולבל עיף ויגע אף דבכל ימות השנה לא הי' יכול כוון כלל, מ"מ בר"ה יתגבר כארי לכוון היטב, וכל כך למה **כיון שכל השנה הוא חושב מאות פעמים על תפלת ר"ה בפרט אצל רבו, וחזר כל הדרך בדמיונו הנה אני עומד להתפלל בישיבה או אצל האדמו"ר וכדומה, וכשמגיע סו"ס הרגע הנורא הנה כוונתו מסודר ושלימה. משל לרופא שמתוכנן לו ליום פלוני ניתוח קשה ומסובך, הנה כשמגיע היום גם אם הניתוח רק אחה"צ, יהי' כבר דרוך משעות הבוקר וגם אם לא תראה שינוי בהנהגתו אבל באמת בלבו ובמחשבתו באמת מתכוון הוא, ומתכנן הניתוח שיהי' לו אח"כ, ואז באמת הוא מצליח מאד.**

וא"כ מה יעשה אדם שיצליח לכוון כשמזדמן לו להתפלל באמצע הדרך, למשל בבין הזמנים שנוסע לים לאגור כוחות חדשים, ובשעה חמש וחצי מתלבש ומתכוון לחזור הביתה ואוסף חפציו ומתכוון לעלות לאוטובוס, ולפתע ברבע לשש נזכר שהשקיעה הוא בשש ועוד לא התפלל מנחה, מיד מניח חפציו ומשפשף ידו בחול ומתפלל שמו"ע בחטף האם שייך כלל שיכוון, ובפרט שאם לא יזדרז יפספס האוטובוס.

ומהי העצה לזה, **שכבר בארבע בחצי, כשהוא בתוך המים יתכנן את המנחה יחשוב עלי, ויחשוב אולי תפלתו כאן יעלה ניצוצות שעוד לא תיקנו, וגם חושב איפה בדיק הוא יעמוד, ואיפה ישים את חפציו בינתיים וכדו', גם יחשוב על עצם השמו"ע שעליו לכוון בדרך עלינו על הפרנסה שלו וכדו', וכיון שכבר נכנסו לו מחשבות אלו כבר יצא מן המים מוקדם יותר כדי שלא יטריד אותו מחשבת האוטובוס ויהי' תפלתו זכה ושלמה עכ"ד הגאון זצ"ל.**

עמלק מקלקל ההכנות לפסח

ומזה יש להקיש לעבודת חדש ניסן הבעל"ט [ואדר בשנה מעוברת] דהנה באים ימים מלאים במצוות נשגבות ועצומות, [בשנה מעוברת- מקודם ימי הפורים הבעל"ט מצות קריאת המגילה, מתנות לאביונים, משלוח מנות סעודת פורים והשמחה בפורים, וגודל עת רצון לתפלה ואח"כ-] ימי ניסן

מצוות השבתת וביעור חמץ, מצה ומרור ד' כוסות הסיבה, ותפלות דיו"ט והלל דיו"ט ושמחת יו"ט ואיסור מלאכה, ועמלק שרוצה לקלקל החיבור והקשר בינינו להקב"ה, בא ומכניס בתוכינו מחשבות של בהלה וטירדה, וכמו שהארכנו בעז"ה במגילת אסתר, דעיקר קליפת המן ועמלק הוא הבהלה ויכול אדם להסתובב בבהלה וטירדה על הדברים הטכניים במה שנוגע לפורים ופסח, ולשכוח לגמרי מקריאת הקב"ה אליו, שאומר לו **"בני חביבי הנה עשיתי לך נס פורים וגם הוצאתיך ממצרים ויש לי בשבילך כמה מצוות עצומות, תבוא ותכין עצמך לכך ואז אוכל להשפיע עליך השפעות גדולות ועצומות"**, ואם הי' קבוע במחשבתו כל הזמן שיש קריאה מיוחדת מהקב"ה והוא כבר רואה בדמיונו איך [בשנה מעוברת- הוא שומע מגילת אסתר ומקיים מצוות היום ואוכל סעודת פורים] יושב ואוכל המצה הקדושה ושותה ד' כוסות ומתפלל ואומר הלל, ממילא כשיגיע קיום המצוות בפועל יהי' כבר מוכן ועומד, וגם אם יהי' נסיון של בהלה וטירדה לא יפריע לו.

ונכלל בזה הוא גם ענין ברכת המצוות שנזכה בעז"ה לומר [בשנה מעוברת "על מקרא מגילה ושהחיינו"] "על ביעור חמץ" "על אכילת מצה ומרור" דכל ענינם הוא להכין את נפשינו לקראת קיום המצוות וזה תזכורת לחשוב על הקב"ה ולהתחבר אליו ובכך גם אם לא הספיק להכין עצמו כ"כ לפחות הברכה על המצוה יגיד בהתלהבות ובכוונה עצומה ע"מ להתקשר למצווה על המצוה.

בפורים ופסח מתבטא אהבת הקב"ה

אלינו

ועבודה זו מיוחדת בפרטות לחדשי אדר וניסן שהוא הלב של השנה, דבפורים התבטא חביבותו המיוחדת של הקב"ה אלינו דלכן הדר קבלוה לתורה מרצון, וכן בניסן מתבטא אהבת הקב"ה אלינו ד"אהבת אותנו" קאי על פסח, וכל יו"ט פסח הוא נגד אברהם אבינו שנקרא אברהם אהבי, ולכן יש לעשות עבודות חדשי אדר וניסן בלב מלא אהבה וקשר וחיבור להקב"ה ובמש"כ ולעבדו בכל לבבכם פי' היראים דקאי לעשות כל המצוות שלא בדרך מקרה ומצות אנשים מלומדה, דבפיו ובשפתיו כבדוני לכו רחוק ממנו, לזה תיקנו ברכת המצות להתחבר מקודם להקב"ה, ולכן צריך בימים אלו לעבוד על דבר זה.

אבל כדי שלא יפריעו לו שום בהלה וטירדה בימים אלו, צריך מקודם להיות חזק בהיסוד שעלי' בנוי כל חג הפסח והוא עבודתו של אברהם אבינו שהוא עבודת האמונה, דרק ע"י אמונה לא יתפוס אצלו מקום כל עניני קנאה תאוה וכבוד וכעס.

דעמלק הוא זה שמנתק אותנו מן החיבור והדביקות להקב"ה, ובחז"ל נקרא עמלק כלב וכמבואר ברש"י סו"פ בשלח, לכן מתאים שלכלב יהי' נבילה שמסולק מן החיות.

ענין שני כתובים המכחישים זא"ז

**ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד
לאמר: [שם]**

ברש"י סו"פ נשא [במדבר ז' פ"ט והובא גם ברש"י לעיל כ"ה כ"ב] כתב בשם ספרי שם דיש שני כתובים המכחישים זא"ז, דכאן בפרשת ויקרא כתוב שדיבר ה' אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרוכת, ובפ' תרומה [לעיל כ"ה כ"ב] כ' ודברתי אתך מעל הכפורת, בא הכתוב השלישי בפרשת נשא והכריע ביניהם שנא' ובבא משה אל אוהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מבין שני הכרובים הקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יוצא לאוהל מועד.

בברייתא דרי"ש גרסינן וכאן שני כתובים

והנה תחלת פתיחת תו"כ הוא בברייתא דר' ישמעאל ב"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, ומדה י"ג הוא מדה זו דשני כתובים המכחישים זא"ז, וכ' וכן שני כתובים וכו' ובט"ז סי' קכ"ז סק"ד הביא מספר עץ חיים למהר"ם קאלפירס תלמיד האריז"ל די"ל "וכאן שני כתובים" ולא נתב' למה, ובהג' חת"ס שם כ' דצ"ל כעין שני כתובים ר"ל שיעשה פסיק בין פסוק לפסוק וצ"ב, אולם בס' הבנת הנקרא לרוו"ה ז"ל כ' שמצא לרבינו שמשון בר צדוק תלמיד הר"מ מרוטנבורג שכ' בספרו תשב"ץ בסי' רי"ד דהי' אומר וכן שני כתובים בפת"ח והטעם לפי שבתו"כ מתחיל רי"ש ב"ג מדות ומונה אותם מק"ו ומגז"ש וכו' ואינו אומר אחר שום מדה "וכן" ואי ר"ל וכן הול"ל כן בכל מדה, ובע"כ כוונתו דכאן היינו כאן בהתחלת תו"כ ישנו למדה זו הי"ג שהוא ב' כתובים המכחישים וכמשנ"ת לעיל. ואל תתמה שהוא וכן בלא אל"ף דכמו כן יש הרבה מקומות וכן בלי אל"ף. עכ"ד.

שייכות י"ג מדות לתו"כ דוקא

והנה בפשטות י"ג מדות ל"ש דוקא לתו"כ דזה נוגע לכה"ת כולה וא"כ צ"ב ל"ל להתחיל תו"כ עם ברייתא דרי"ש, וביותר הרי מבואר בטור ושו"ע סי' נ' דקבעו לומר משנת איזהו מקומן וברייתא דרי"ש כל יום וביאר הטור דהא אמר ר' ספרא קידושין ל. דיש לשלש יומו למקרא משנה וגמ' ואיזהו מקומן זה משניות וברייתא דרי"ש הוא במקום גמ' שהמדרש כגמ', ועוד שהיא התחלת תו"כ שהוא ראש כל הקרבנות ולכן קבעוהו אצל הקרבנות, הרי דברייתא דרי"ש יש לו שייכות יותר לתו"כ יותר מכה"ת, וע"ע מדרש שהש"ר ה' י"ד עה"פ מעיו עשת שן זו תו"כ וכו' עשת שן מה עשת שן זה את

ודבר נפלא מצאתי במהר"ל בנתיב העבודה, בהא דאברהם הי' קובע מקום לתפלתו, כיון דהיתה לו הדבקות בהקב"ה בקביעות ולא במקרה דכתיב אל המקום אשר עמד שם [בראשית י"ט כ"ז] ואם מצד המקום יש לו קביעות מורה שיש לו מקום אצל הקב"ה וכיון שהי' אברהם עיקר העולם והתחלתו, והעיקר צריך אל מקום שעומד בו, ולפיכך יש לו מקום מיוחד אצל הקב"ה שהוא מקומו של עולם, והדבר נפלא דפסח שהוא נגד אברהם הוא הזמן שיבנה האדם אצל עצמו מקום קבוע אצל הקב"ה וזה ע"י שמחשבתו מלא בהרגשות של שמחה וחשק לקראת המצות הבעל"ט.

עובדות למעשה: ולכן עצה טובה כדי לתקן ענין ההכנה והקביעות הוא שבימי וניסן יתפלל באופן קבוע במקום קבוע במנין קבוע ובתיכונן קבוע, וגם אם יודע שיהי' צריך להתפלל במקום אחר יחשוב ע"ז כבר קודם, וכ"ז כדי להעמיד עצמו ומחשבתו בקביעות עם הקב"ה. ואז ממילא יהי' מוכן הכנה נפשית גם לכל המצוות של פסח. עוד עצה שבימים אלו מתי שנזכר ישנן לעצמו הפסוק ויהי נעם ה' אלקינו וכו' ולכוון שיזכה שנעם ה' יחול על המצוות שיקיים בחדשים אלו.

לפ"ז מיושב היטב למה דוקא עכשיו עברנו לסדר ויקרא, דכיון שנכנסנו עכשיו לחודש ניסן שהם מלאים עם מצוות גדולות ונפלאות ואפשר לזכות לכ"כ הרבה, וזה רק ע"י ההכנה והקביעות הנפשית עם הקב"ה, לכן יש לנו להשריש בקרבינו ענין הקריאה של הקב"ה אלינו ולהתחבר נפשית להמצוות הבעל"ט.

שתי קטעים הבאים שייכים לשנה מעוברת

מקודם עלינו למחות את עמלק

וא"ש דדוקא שבת זו הוא פ' זכור, דעמלק הוא זה שרוצה לקלקל לנו כל החיבור להקב"ה בזה שאומר שהכל הוא רק מקרה, ומקרר את השייכות שיש לנו להקב"ה, ומזלזל בערכם של מצוות, וכמבואר בשפתי חיים באריכות, וראה מה שהארכנו בזה בפ' זכור, שעמלק הוא זה שמבטל ערך קדושת גוף היהודי, ולכן ההקדמה לפורים ופסח הוא לשנוא את עמלק ולמחותו מקרבינו ולהלהיב בליבנו האהבה להקב"ה, ואז נוכל ליכנס לפורים ואח"כ לפסח ולצאת עם מטען רוחני עצום לכל השנה.

נבילה מתאים לכלבים שמשמלים עמלק

וי"ל בדרך צחות הא דמבואר בכמה מקומות בש"ס דהנבילה הוא מאכל הכלבים [עי' שבת קנו: ולא הנבילה לפני הכלבים ובביצה כא. דאפשר לפייס כלבים בנבילה ומש"כ לכלב תשליכון אותו קאי על טריפה] ע"פ דברי שפ"א שהבאנו בריש דברינו דת"ח שאין בו דעת נבילה טובה הימנו, כי כל כח החכם הוא שהוא יכול להיות כלי קיבול לקבל חיות אלקותו בכח נשמתו, והוא רק ע"י הביטול להקב"ה, וענין הקריאה והדביקות הנ"ל, אבל כשאין בו הדביקות אל השורש וחסר חיות שלו כי בחלק זה התחתון לחוד א"א לעמוד ממילא הוי כנבילה שחסר בו החיות. עכ"ד, וכיון שביארנו

ברייאת דרי"ש ראה ויש ע"ז מאות פירושים, וי"מ ע"פ הנ"ל דטענת הים הי' דהללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז וא"כ זה שני כתובים המכחישים זא"ד והתשובה היא ע"י כ' השלישי דכח התשובה שמנקה לשבים ולכן עדיפי ממצריים. עוד אמר קבלה מהרה"ק מריזין זי"ע [בשם ר' אשר זעליג מאסטילא הובא בספר בית ישראל לר' ראובן זקס זצ"ל שיש בו הרבה שמעות מהרה"ק מרוזין] דכשם שהתורה נדרשת ביי"ג מדות כך התנהגות העולם נחלק ליי"ג זמנים ותקופות, שכל תקופה מתנהג לפי מדה אחרת כגון תקופת האבות הי' בנין אב, ותקופה אחרונה לפני ביאת המשיח יהי' ע"י ב' כתובים המכחישים, דהיינו לא רק שיהי' הסתר פנים רק שיהי' הרבה קושיות וסתירות בהנהגת הבורא, ולכן הנסיונות יהי' גדולות עד שיבוא משיח צדקינו ליישב כל השאלות ולכן אמרי' ע"ז יהי' שיבנה ביהמ"ק וכו' עוד יש קבלה מהרה"ק ר"ד שמעלקא זי"ע שלמד הרבה בישיבה מס' כתובות ואמר שמס' פרקיו הם נגד יי"ג מדות שהתורה נדרשת ונגד יי"ג מדות של רחמים והראה כן בכל פרק, ופרק חמישי נקרא אע"פ ולמה התחיל ב"אף" שזה לא טוב אלא דמדה חמישית "ארך אפים" ומבטל מדת אף ופרק יי"ג שני דיני גזירות שזה ב' כתובים מכחישים ולכן מסתיים בימות המשיח.].

עיקר המשכן והקרבת הקרבנות מכוחם

של יי"ג מדות של רחמים

ועדיין צ"ב ל"ל לומר "וכאן" ועוד לא נתבאר עדיין מה זה שייך לתו"כ. והנראה בעז"ה דהנה כבר מצינו קפידת מס' יי"ג ברש"י פ' תרומה וכדהארכנו שם שרש"י כ' דיש יי"ג דברים כשתדקדק בהם, והקשו המפרשים דיש ט"ו, עי"ש עכ"פ מבואר דהי' ענין ביי"ג דוקא, ויל"פ דעיקר כל המתנה שקיבלו כלל ישראל שיוכלו לבנות משכן ולהקריב שם קרבנות ולהתקרב להקב"ה קירבה עצומה כ"כ לא הי' כי אם מכח יי"ג מדות של רחמים שנתגלה להם ע"י ששבו מחטא העגל, וא"כ הי' ענין לרמז מס' יי"ג בנדבת המשכן כדי להעצים ולהמשיך כח יי"ג מדות, וא"כ י"ל דהתחלת ספר ויקרא שהיא הקריאה של חבה למשה רבינו שלוחו של כלל ישראל, נבע רק מכח יי"ג מדות של רחמים ובעיקר מדה הי"ג שזה הביטוי לאפשרות התשובה שהקב"ה מנקה לשבים ולכן הי' התחלת תו"כ דוקא עם מדה יי"ג, ולכן רוב דיני תו"כ בנויים על יי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם כדי להעצים ולחזק כח יי"ג מדות של רחמים, וא"ש דביחד עם תקנת אמירת סדר הקרבנות רצו שנגיד גם יי"ג מדות אלו ועי"ז נזכה שוב שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו וכפי שמסיימים אח"כ.

ולפ"ז א"ש דהרבה חזנים לפני שמתחילים מזמור שיר אומרים בקול "וכן שני כתובים וכו'" ולא מתחילים ביה"ר כיון דבעיקר אנו רוצים להדגיש מדה זו.

חשיבות אמירת פרק איזהו מקומן

ובהיותנו בזה אביא מה שעורר הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א בגודל חשיבות פרק איזהו מקומן,

עושה ממנו כמה יתדות כמה רמחים כך תו"כ יש בה כמה מצוות כמה דקדוקין כמה קלים וחמורים וכו' ובפשטות צ"ל כד' היעב"ץ דרוב מצוות שבתו"כ נדרשות במדות הללו, והוסיף ידידי הרב אלעזר חיים ליבערמן שליט"א דבקדשים ל"ש סברות כלל רק דינים מגזה"כ ולכן צריך הרבה דרשות ואכן בפ' איזהו מקומן ששמה מסודרים עיקרי דיני קדשים מלאים בסוגיות של יי"ג מדות עי"ש מדף מ"ט והלאה כל הספיקות על היקש וגז"ש וק"ו ויש שם סימן "היקש וגז"ש ק"ו סימן".

מכוון במספר יי"ג מדות

אבל עדיין צ"ב דמ' דיש איזה שייכות מיוחדת בין תו"כ ליי"ג מדות, וכן במה שמיד בפסוק ראשון נכתב בצורה שנצרך ללמוד מדה יי"ג ושמתוך כך נצטרך לומר בתפלה כל יום "וכאן" שני כתובים. עוד צ"ב במספר יי"ג דהמעין בר"ש וראב"ד בתחלת תו"כ נתקשו דבאמת יש ט"ז מדות והוצרכו לתרץ דיש מאלה שנכללים כאחד, ומ' דהי' ענין מיוחד ביי"ג, ועוד דמבואר בתו"כ שם דהלל מנה רק ז' מדות ופי' בקרבן אהרן דהסכים ליי"ג מדות רק שכללו בז' ויש גם ל"ב מדות, וא"כ למה חשוב לנו דוקא הי"ג מדות וגם וויתרנו מלהגיד סתם גמרא ובמקומו אנו אומרים מה שדומה יותר למשנה.

מדת שני כתובים נגד מדת ונקה לא ינקה

והנר' בעז"ה ע"פ מש"כ בני יששכר [מאמרי חדשי תמוז אב מאמר ג' אות ז'] מה ששמע ממחותנו הרה"ק ר' צבי מזידיטשובי זי"ע לפרש מש"כ וכאן שני כתובים דאין לו ביאור ולמה לא אמר התנא וכן, ואמר ע"פ מש"כ אריז"ל [פע"ח שיי"ב פ"ח והובא בסידור יעב"ץ] דיי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן הן כמה מכוונים נגד יי"ג מדות של רחמים, והנה מדה יי"ג ממדות של רחמים הוא "ונקה לא ינקה" וביומא פו. רמינן קראי אהדדי ומשני מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לאינם שבים, ואיתא בזה"ק [ח"ב קלא] דיי"ג מדות שאמר מיכה [מיכה ז' י"ח] מי קל כמוך מכוונים ג"כ נגד יי"ג מדות של תורה, א"כ מדת מימי קדם נגד ונקה לא ינקה ומדת מימי קדם רומז לתשובה שהיא ימי קדם שקדמו לעולם [ב"ר א' ד'] וזה רמז התנא בברייתא דרי"ש וכאן ר"ל כאן במדה הי"ג שני כתובים המכחישים כי נאמר ונקה ונאמר לא ינקה עד שיבוא הכ' השלישי היינו מדה הי"ג שהוא מימי קדם, שהוא מכריע להורות שמנקה לשבים דוקא.

[וממו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א שמעתי בשם ספה"ק דסדר יי"ג מדות הוא בדרך לא זו אף זו דאם המדה הקודמת לא עוזר לו יעזור לו המדה הבאה וזה"פ דמדה יי"ג הוא ונקה לא ינקה גם בלי הפסק בין ונקה לא ינקה כגון במתפלל ביחידות דהיינו דמנקה גם למי שהוא בגדר לא ינקה מי"ב מדות הקודמות. וזה"פ במדרש מפורסם הובא ע"י חת"ס וישמח משה הים ראה וינוס מה ראה

להראות להקב"ה שאנו מנסים לפחות לדעת בע"פ עיקרי הלכות קדשים. וא"ש דדוקא בפרק זה בגמ' יש עסק גדול בעניני י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם להלימוד בפרק זה מעורר ביותר י"ג מדות של רחמים שנזכה לשוב ברחמים לביהמ"ק להקרבת הקרבנות בב"א.

כל אחד יש לו החלק הבהמי המיוחד לו

שעליו להקריבו

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבון את קרבנכם: [שם ב']

ק' דהול"ל כי יקריב קרבן מכם, עו"ק ל"ל להקדים מן הבהמה, דאם כתיב בקר וצאן אנו יודעין כבר דכל דבר חוץ מאלו פסולין לקרבן.

והגר' בדרך דרוש, דהנה כבר עמד בשאלות הנ"ל בספר באר מים חיים, ופי' בזה דהרי העיקר הוא התשובה, ולייחד כל הרגשותיו ותנועותיו להקב"ה, ורק אחרי שתיקן זה אז הקב"ה ברוב רחמיו מקבל ממנו קרבן של בהמה שיהי' תמורת נפשו, וזה"פ אדם כי יקריב מכם, העיקר הוא להקריב את עצמכם, ואז ירחם הקב"ה ויקח בהמה תמורת אדם, ולכן לא שעה הקב"ה לקרבנו של קין לפי שהוא לא הקריב את עצמו ואת נפשו עי"ש באריכות.

ועד"ז יל"פ דעיקר מה שהקב"ה רוצה מן האדם הוא לוותר להקב"ה ממה שקשה לו, אבל אם לא קשה לו כלל אי"ז קרבן, וגם כשאין קרבנות אם האדם זוכח את יצרו ונותן זה להקב"ה נחשב לו כקרבן. וזה"פ אדם כי יקריב שיהי' דוקא "מכם מעצמכם", מן הבהמה זה החלק הבהמי של האדם, דהנה כל אחד יש לו יצה"ר שנובע מחלק הבהמי שלו, וזה גופא מה שהקב"ה רוצה ממנו, ולזה כ' "מן הבקר ומן הצאן" וכל המשך הפרשה שנמנה כל סוגי קרבנות להורות, דלכא"א יש משהו אחר שקשה לו וזהו עיקר קרבן שלו אבל משהו שהולך לו בקלות אי"ז נחשב קרבן. נוכח הבאנו לעיל בהג"ה ד' אור החיים הק' דמה שקריב משה לאהרן אחיו לעבודת הכהונה לא הי' קרבן גדול מזה

איזה משמעות יש לקרבנות בזמנינו

והגה"צ רבי שמשון פינקוס זצ"ל הי' תמיד מדבר מזה, שיכול להיות אחר ימים נוראים שאדם מוכן לתקן הכל אבל יש נקודה אחת שהוא אומר להקב"ה זה תשאר לי שאני לא יכול לוותר עליו, והוא לא יודע שזהו העיקר שהקב"ה רוצה וזהו חפצא דקרבנות.

ואמר דאם יהודי רוצה לדעת אם מקיים לפחות סי' א' שלם בשו"ע בשלימות יבחר בסי' נ' שכ' רק שקבעו משנת איזהו מקומן וברייתא דרי"ש ויראה שמזלזל גם בזה.

הנה כ' ב"י שם והעתיקו הגר"א דבחרו בפרק זה בשביל לימוד משניות "לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת והיא משנה ברורה למשה מסיני" וצ"ב לשון "משנה ברורה" ובשער הכוונות כ' דבחרו בפרק זה יותר מכל הקרבנות שבש"ס מפני שהוא כולל כל מיני הקרבנות וגם מפני שאין פרק בכל המשניות שלא נזכר בו מח' תנאים אלא פרק זה בלבד ונקרא פרק זה הלכה פסוקה ועתה צריכים אנו אל השלום ולא אל המח'. ואריז"ל בלשונו כוון לתרץ מה דק' דודאי יש דינים באיזהו מקומן השנויים במח' כגון הא דפסח עד חצות דאמרי' בגמ' [זבחים נז:] דזה רק לראב"ע אלא הכוונה שלא נזכר בו מחלוקת.

פרק איזהו מקומן הוא לשון שקיבל משה רבינו

אולם התפארת ישראל [זבחים פ"ה אות כ"ד ומכות פ"ג סי' כ"ג] כתב דכל פרק זה הוא בלשון ממש כמו שנמסר למשה מסיני ולכן אין בו מחלוקת והוכיח כן ממש"כ ונאכלים לפנים מן הקלעים ורק במדבר הי' קלעים לחצר אוה"מ ובהכרח דזה משנה ממש רבינו בעצמו ולכן אנו אומרים אותו כל יום.⁹ וכן הי' אומר הגרי"ז בשם הגר"א. ובזה א"ש מש"כ עטרת זקנים סי' נ' דיש שד"מ מילים בפרק זה וביחד עם עצם הקריאה הוא גימ' שמ"ה כמנין מש"ה, ולהנ"ל א"ש דפרק זה שייכא ביותר למשה רבינו. ומה"ט פקפק בסידור עבודת ישראל [לר' זעליגמאן בערן] על הרוו"ה שרצה לגרוס איזו מקומן של זבחים במלה אחת וכמש"כ אצל יונה בשלמי הרעה הזאת יונה א' ז' במלה אחת, וכ' דאין לדמות ל' המקרא לל' חכמים ועוד דא"כ יחסר ממנין התיבות שרמזו לנו הרי לן עד כמה חשוב כל מלה ומלה בפרק זה ומי שמדלג ע"ז הרי זה מדלג על דברי משה רבינו בעצמו. [וביארצייט ז' אדר אמר דלא תהא כהנת כפנדקית הרי ביארצייט הרבי ר' אלימלך זי"ע בכ"א אדר אשר הרבה מקפידים לומר תפלת הר"א ולמה יגרע משנתו של משה רבינו] וי"ל דביאור איזהו מקומן של זבחים הוא בלשון השתוקקות ותפלה שאנו מבקשים מהקב"ה איפה הוא המקום של זבחים הרי אנו רוצים כ"כ להקריב קרבנות לפניך ולזה אנו מזכירים כל הקרבנות גם קרבנות יוה"כ. ע"כ מדברי הרב שליט"א.

והנה בימים אלו שאנו מתקרבים לימי הפסח ויש כ"כ הרבה קרבנות שהיינו צריכים להקריב קרבן פסח, עולת ראיה, ושלמי חגיגה, ושלמי שמחה בוודאי עלינו

⁹ אולם הגר' יחיאל שווארץ שליט"א העיר מפ"ד דזבחים משנה ה' ו' ד' ח' כ' ארבע פעמים "קלעים" ובהכרח דכיון דהי' כן במדבר כבר נקטו כן בכל מקום.

בכלל מעשה מצוה, ומשענה לעצמו דאכן מקיים בזה מצוה דרבנן התחזק עוד ועוד עד קרוב לעלוה"ש, ואז בדק את החמץ לאור הנר. אח"כ בבוקר ה' עייף מאד ומחמת טירדת החג לא ה' לו זמן לנוח, וחשב מי יודע איזה ליל הסדר יהי' לו, אולם בהגיע ליל הסדר פתאום החל לפעפעע בו טעם חדש מתוק מאד, וחש באור גדול, והתחיל לומר ההגדה וכזה טעם לא טעם מעודו בכל מילה ותיבה, וכשאכל את המצה הרגיש שהוא מוכן גם למסור נפש על אכילתה, ואור גדול ה' לו כל אותה הלילה, והרגיש קרבת אלקים גדול, ונהפך לאדם אחר עד סוף הסדר. וגם כשנגמר הסדר הרגיש שלא יכול לישון, כזה קרבת אלקים לא ה' לו מיום עמדו על דעתו, וכך נמשך ההרגשה המרוממת הזו עד סוף הפסח, ואח"כ ה' ש"ק וחש אז לראשונה את טעם שבת קודש, ומאז החל כל העליי' שלו, ואמר "אם יש לי משהו היום, זה הכל מכח המצוה דרבנן של בדיקת חמץ שנאחזתי בה וקיימתיה במסירות נפש". והנה הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, ואיתא בספח"ק דזה מיום לידת נשמתו הגדולה בתוכו, ואכן בערב ליל י"ג ניסן תשס"א ליל בדיקת חמץ נסתלק לבית עולמו.

הרי לן המשמעות במי שעושה דבר עבור הקב"ה כשקשה לו, שאז הוא באמת מתקרב להקב"ה ביותר ויוכל עי"ז להפך לאדם אחר, וזהו החפצא דקרבת שיש לנו בזמנינו. ומעשה זה נוכל גם ללמוד צורת קיום המצוות שהארכנו לעיל שצריך להיות מתוך חיבור קשר להקב"ה, ואז ממילא יקבל בחזרה מהקב"ה קירבה ודבקות והתעלות.

האם בעינינו שיחסר מממונו דוקא לקרבנו

ובאמת יש לדון בכל קרבן אי בעי' שיחסר מממונו לקרבנו או סגי כשא' נותן עבורו, ובאמת יש דין מפורש כ"מ בש"ס [תמורה ג. ושם י. מנחות עג:]: דמפריש ע"מ להתכפר בו חבירו, הרי דסגי שיתן אחר בעבורו. אולם בשו"ת אבני נזר [יו"ד סי' קנ"א סק"ז] פשיטא לי' דבעי' דוקא שיחסר מממונו. והוכיח כן משבועות יד. דקאמר "מ"ש דלא מתכפרי כהנים בדישראל דלא חסרי ממונא" שאין השעיר בא משלהם וכו' ומדלא נקט הלשון לפי שאינו שלהם, רק לשון לא חסרי ממונא הרי דבעי' שיחסר ממנו, וכעין שכ' תוס' קידושין ח: ד"ה צדקה לענין צדקה דלא מקרי צדקה א"כ מחסרו ממון, וכו"כ תוס' שבועות מד. ד"ה צדקה ובתו' הרא"ש גיטין ל"ז. ד"ה אם דבלא מחסרי ממון מקרי גמילות חסדים ולא צדקה] וכן הוכיח מכריתות כז. דכ' הלשון שחסר לו תמניא, לענין חיוב שיהי' איל שתי סלעים, מבואר דעיקר הדין הוא שיחסר מממונו, והטעם י"ל כיון דקרבתו הוא כופר נפש.

הנה אם אנו מביאים מדברי הגה"צ רבי שמשון זצ"ל יש להזכיר מה שהצליח להלהיב רבבות עמך בית ישראל לחיות עם הקב"ה בקשר אמיתי וברורה, והוא ה' אומר¹⁰ שנשאל ע"י אדם מודרני איזה משמעות יש לקרבתו בדורינו, התורה מדברת כ"כ הרבה על קרבתו לסוגיהן ולפרטיהן אבל משום מה לוקחים בהמות ושוחטים אותם ומקריבים אותם, והשיב דמלבד מה שיש לנו לשאול על עניינם של קרבתו, יותר יש לשאול מדוע אנשים לא מבינים דבר כ"כ חשוב ובסיסי, דברך כלל דברים המפורסמים מאד שווים לכל נפש, וא"כ קרבתו שחוזרים עליהם שלש פעמים ביום ומדברים על כך כ"כ הרבה ה' צריך להיות מוכן לכל, ות' שאדם שלא מבין כלל המהות של איזה דבר ממילא הוא לא מסוגל להעריך אותו, אם נותנים זר פרחים לאדם שמעולם לא ראה פרח הוא לא יתלהב מהם, אולי הוא ינסה לאכול מהם ואז יגלה שהם בכלל לא טעימים, כך גם נשיקה אדם שלא מבין את הרמז שבנשיקה יחשוב שהוא דבר מאוס, אבל אדם שמבין הרמז במהותו של נשיקה יודע שאין דבר עמוק ממנה בבחי' אתדבק רוחא ברוחא, היום אין לנו קרבתו וניטלה מאתנו העוצמה של מתנה מסוג הזה, אבל בזמן המקדש יהודי ה' מביא כבש או פר לקרבן, שאלו בריות שנותנין ביטוי לדמות האדם שיש להם רמ"ח ושס"ה והרגש של אהבה ושנאה כאב והנאה, וכאשר לוקחים בע"ח כזה שדומה כ"כ לאדם ומקריבים אותו לקרבן יש כאן ביטוי עמוק יותר ביטוי המגיע להפנים של קדושה, עד אין סוף. עכ"ד הרב זצ"ל.

ובזמנינו הדרך אין לתת נשיקה להקב"ה הוא במה שמוותר למענו ית' במה שהוא קשה לו, ולקראת היארצייט של הג"ר שמשון זצ"ל ב"ג ניסן יש להזכיר איך התחיל התעלותו וגדלותו, דכשהי' עדיין בחור בישיבת בריסק וגר בדירה עם עוד בחורים, נשאר בליל בדיקת חמץ לבד בדירה ונשאר עליו לעשות בדיקת חמץ, אחרי כמה שעות שטרח מאד בבדיקת הבית והי' כבר עייף מאד נזכר פתאום בעליית הגג שאין אף אחד שיבדקנו, ונערכה בקרבו מלחמה דלמה האחריות עליו יותר מכל בני הדירה, בפרט שהי' עייף מאד. לבסוף החליט בתקיפות שלא ינע ויקיים המצוה בשלימות, ועלה לעליי' וחשכו עיניו, דמסתבר ששנים רבות לא ניקו את המקום ולא הי' שייך להתחיל לבדוק לפני ניקוי וכיבוד המקום וכמעט לא הי' בו כח הכרעה מה מוטל עליו, בסוף אזר חיל בעוז וגמר בלבו "יעבור עלי מה אקיים את החיוב בכל הלב עד מסירות כל הכוחות" אסף כל כוחותיו ומלא דלי מים וניקה כל העליי' ומפעם לפעם כשהתבוסס בכלוך שאל את עצמו האם יש כאן

¹⁰ נדפס בהקדמת הגש"פ תפארת שמשון.

כלום, מ"מ מודה בשור המזיק דיוחלט השור ממילא, אז הניזק גובה מחלק הממונות כמפורש בגמ' [ב"ק יג:]: תורה שהזיקה גובה מבשרה, וא"כ עדיין יש לחקור במפריש ע"מ להתכפר בו חברו האם יש לחברו גם חלק הממונות, ובזכרון שמואל סי' ע"ז חקר בזה ואמר לו הגרי"ז ששאל זה ממרן הגר"ח שהשיבו דוודאי המתכפר גם אוכל הבשר היינו שיש לו הממונות שבו אולם רבי שמואל זצ"ל פקפק בזה שם, דיתכן דלמתכפר יש רק חלק הכפרה אולם הממונות הוא עדיין למקדיש וגם הוא זה שמביאו ומטפל בו עד העזרה.

ולפ"ז י"ל להנדון בסוגיא הוא אי סגי בבעלות לכפרה, וס"ד דגזה"כ שיהי' כק"פ דבעי' בעלות ממונית דוקא ובכל מפריש להתכפר חברו יש רק חלק הכפרה ולכן ל"מ דבעי' גם בעלות ממונית, קמ"ל דסגי בבעלות. אולם מלשון הגמ' דזה גזה"כ לכפרה, ודלא כהגר"ח,¹² ומ' דזה דין מחודש שלא מצינו במקום אחר היינו דזה פשוט דיש לו בעלות ממונית וכהגר"ח, וכלשון הגמ' בהו"א "מתנה יהיב לו" היינו דיש לו בעלות ממונית אלא דס"ד דעצם ההבאה צ"ל משלו דוקא, וכמו בקרבן ציבור יש דין מיוחד שיהי' מתרומת הלשכה וכדהסביר הגרי"ז דברי הגמ' מנחות נב. ע"פ ספרי בפ' פינחס וכמבואר במנחות סה. דבעי' שיהי' הבאה משל ציבור דוקא, ולא סגי שא' יקנהו לציבור, א"כ ס"ד בקרבנות נזיר יהי' משלו דוקא, קמ"ל דא"צ דהעיקר שיהי' לו בעלות ממונית. אבל עכ"פ זה הי' רק גזה"כ ולקושטא אינו כן.

ויש שהוכיחו כאבני נזר משבת ע. דהבאת קרבנות נחשבת מיתה דמש"כ מחלליה "מות יומת" היינו קרבנות הרבה והמיתה הוא בממון, ומבואר דצריך לחסר ממונו דאל"כ אי"ז מיתה, אולם בלא"ה הרי הדין דיכול אחר לתת עבורו, אולם מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א כבר פי' גמ' הנ"ל באופן אחר, ע"פ הרמב"ן [לקמן פסוק טז] דיהי' נחשב כאילו כל מה שעושין להבהמה נעשה לו, הרי יש כאן מיתה, והרי אמר הישמח משה דעד שלא הרגיש כן לא הי' הכהן מקריבו והי' מרמז ללויים שישורו עד שירגיש שמוסר נפשו להקב"ה, ובלא"ה ק' דהמיתה יהי' רק מצד ממונו דלא כל פעם מורגש אצלו חסרון כמיתה דאם הוא עושר גדול מה איכפ"ל בחסרון כספו, והגר"ש פינקוס זצ"ל הי' אומר דלכן נחרב ביהמ"ק דסמכו לעשות עבירות על הקרבנות שיביאו

והא דמהני במפריש ע"מ להתכפר בו חברו, מתחלה ר"ל דמהני שליחות גם לענין חסרון ממון, אלא דק' דהרי גם גוי יכול להפריש עבור ישראל כמבואר במנחות שם והרי אין שליחות לגוי, ולכצ"ל דלא מדין שליחות אלא גזה"כ מיוחדת, דמבואר בתמורה י. ד"מלבד אשר תשיג ידו" דמהני עבור חברו, ואדרבה ממה דבעי' קרא מוכח דבעלמא ל"מ שליחות לחסרון ממון. עכ"ד. ולהמבואר לעיל בגדר של קרבן א"ש דצריך להיות קשה לו ולכן צריך שיחסר מממונו דוקא.

אולם באמת למתבונן בסוגיא דשבועות יראה דאין הכרח כלל לד' האבנ"ז, דאמרינן שם דהא דאין כהנים מתכפרים בשל ישראל מדנאמר אשר לעם, ואין הכוונה דכיון דידענו דישאל חסרי ממונם ממילא לא מתכפרי כהנים, אלא דמייתורא ד"אשר לעם" ילפי' לה כדפירש"י להדיא שם ד"ה הכי קשיא ד"מ"ש בשעיר הפנימי דלא מכפרו ביה כדילפינן מאשר לעם יתירא משום דלא חסרו בו ממונא שלא נקנה משלהם" היינו דיש גזה"כ מיוחדת דא"א שם להתכפר אא"כ נקנה משלהם, ולזה פריך א"כ באהרן ג"כ נאמר "אשר לו" ונילף דא"א לכהנים להתכפר בו, אבל בעלמא בוודאי א"צ שיהי' נקנה משלו. ומש"כ תוס' שם [ד"ה בדאהרן] הוא רק טעם לגזה"כ דשם. וגם בגמ' תמורה [שם י.] דילפינן מקרא ד"מלבד אשר תשיג ידו" דמהני באחר מפריש עבורו, הנה פריך שם "אילמא לענין כפרה פשיטא דמכפר לו" ובשמ"ק הוסיף ד"מתנה יהיב לי" מבואר להדיא דפשיטא דמהני מתנה עבורו וא"צ קרא לזה, רק דמשני ד"סד"א גזה"כ דקרבנו מדידי' הוא דמכפר, מדאחרים לא" היינו כמו בקרבנות הנ"ל של יוה"כ קמ"ל דא"צ שיהי' דוקא מדידי'. ובפשטות זה ס"ד לענין קרבנות נזירות גרידא, אבל בעלמא פשיטא דמהני ע"מ להתכפר חברו וא"צ קרא זה.

במפריש להתכפר בו חברו למי יש הממונות

גם הי' אפשר לפרש ד' הגמ' דהנה בקרבן פסח נקט הגרי"ז [בתי' על הרמב"ם הלי' קרבן פסח עמ' נ"ב ד"ה זבחים] דבעי' שיהי' לו בעלות ממונית דוקא ולא סגי בעלות לכפרה וזהו דין מינוי בקרבן פסח.¹¹ ויש לחקור במפריש ע"מ להתכפר בו חברו האם המתכפר יש לו בעלות ממונית ג"כ, או יש לו רק חלק הכפרה, ועיקר החקירה הוא לשי' הקצוה"ח סי' ת"ו סק"א דמוכר עולתו ושלמיו לא עשה ולא כלום הוא רק לענין חלק הכפרה אבל לענין חלק אכילת הבשר אפשר למוכרו הרי דאפשר לחלק בין חלק הכפרה וחלק הממונות, וגם לשי' הגר"ח שחולק וס"ל דל"ש לחלק בזה דא"א למכור

¹² והגרי"ד בן הגרי"ז באמת הק' על מה דפריך פשיטא מתנה יהבא לי' דמ' גם הממונות הוא דידי' דלד' הקצות מנ"ל כ"כ פשוט דיוכל לתת גם הממונות כיון דאפשר לחלק הכפרה מהממונות, גם הק' מה דקאמר בהמשך דס"ד גזה"כ דמדידי' דוקא, הרי להגר"ח דל"ש לחלק הכפרה מהממונות הרי ממילא הוי דידי' ומה חסר, וע"ז תי' מש"כ בפנים דס"ד דעצם ההבאה יהי' משלו כמו בשל ציבור.

¹¹ אולם עי' אבי עזרי פ"ד ממעילה שחולק, והעיר דידי' הרב אלעזר חיים ליבערמן שליט"א דגם מדברי הגר"ח פ"ב מהל' ק"פ ה"ו מבואר לא כן, וכן מבואר מכמה ראשונים כרש"י ותוס' פסחים ס"א וס"ב ואכמ"ל.

מפסח מצרים, והמקור ממש"כ והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו משלו ולא משל מעשר לא משל ציבור, ומשם ילפי' בהיקישא לשאר קרבנות בקרא דזאת התורה, ובתוס' מנחות ב. ד"ה כל נדחקו מנ"ל לעופות דין זה, הרי דזה דין מסויים בקרבנות דבעי' מן החולין דוקא.

ובחזו"א מנחות סי' מ"ב סקכ"ד דהא דבר שבחובה אינה באה אלא מן החולין הוא גם בקרבן יחיד אע"ג דא"צ להיות משלו דהרי מביא בשביל חבירו, אלמא דהא דאינו מביא מן המעשר אינו משום חסרון מקדיש במתכפר, אלא חוב הקרבן מלבד מצות הקרבה חוב של הכנסת חולין להקדש, [ע"י לשון הגמ' כריתות כו. בהא דיהכ"פ אינו פוטר ממלקות ופריך פשיטא, מאי שנא מחייבי חטאות ואשמות ודאין, ומשני סלקא דעתך אמינא התם ממונא הוא, אבל הכא דגופא הוא אימא לא, קמ"ל. וברש"י ד"ה ממונא דמחייבי לגבוה וכיון דאפשר לשלם לא פטר ליה יום הכיפורים דבתשלומי ממון לא שייכא כפרה] ואם לוקח מעשר שני הרי לוקח מן ההקדש, והרי מבואר בפסחים ע"א. דאינו יוצא בשלמים משום חגיגה דהוי דבר שבחובה והרי הכא המתכפר הוא המקדיש ולמה לא מקרי משלו ובהכרח דאין הנקודה שיהי' משלו רק עיקר חוב של קרבן הוא להכניס מחולין להקדש. ולזה סגי גם שאחר יקדיש בעבורו, אולם האי דינא דאין להשתמש בכספי מעשר לדבר שבחובה הוא מצד דאין יכול לשלם חובותיו מכספי מעשר.

אי מותר להשתמש בכספי מעשר לדבר מצוה

שו"מ דביו"ד סי' רמ"ט ס"א כ' רמ"א דאין להשתמש בכספי מעשר לנרות ביהכ"נ וכדו' ומקורו בדרכי משה ממהרי"ל הל' ר"ה, והוסיף הדרכ"מ דכ"מ מביצה יט: דכ' שם דמי שקיבל ע"ע נזירות אינו מגלח מכספי מעשר שני, ומה"ט כ' בבאר הגולה דרק דבר שבחובה אין להביא מכספי מעשר אבל מצוות שלא הי' מחוייב יכול להשתמש מכספי מעשר, וכתב החת"ס ביו"ד רל"א דבזה רצה לעשות שלום בין מהרי"ל ומהר"ם דמהרי"ל מ' דאין להשתמש במעשר למצוות, ובמהר"ם שהובא בט"ז מבואר דמותר, ולזה חילק אי כבר מחוייב בלא"ה, וזה מצד גמ' ביצה י"ט: דבאומר הריני נזיר כבר חלה עליו החיוב ולכן אינו מגלח ממצעות מעש"ש, והק' ע"ז חת"ס דגם לולא כללא דאין דבר שבחובה בא אלא מן החולין, וגם אי נסבור דדבר שבחובה בא מן המעשר, אין להשתמש בכספי מעשר דהרי גזול מן העניים וזה עיקר כוונת מהרי"ל בהל' ר"ה, ונפק"מ דאין להשתמש בו לשום מצוה גם לא לדבר שבחובה. וגם נפק"מ דתנאי מהני ולהאי כללא דאין דבר שבחובה ל"מ תנאי. [וצ"ע למה לא הק' חת"ס מצד דהאי כללא ל"ש רק בקרבנות]

אח"כ, למשל אם עושר עשה מסחר בשבת בחילול שבת והתחייב חטאת, חשב שלכל היותר עלה לו כמה קרבנות והי' שווה לו הקרבנות האלו בשביל הריווח הגדול שהרוויח, ועיקר הקרבנות שירגיש שחסר לו ושהוא מקריב את עצמו כקרבן.

אי בעינן חסרון ממונו לעניים בצדקה

והנה לענין צדקה דהובא לעיל באבנ"ז מתוס' קידושין ח: ושבועות מ"ד. דצריך שיחסר לו, כבר הבאנו דמסופר על מרן הגריש"א זצ"ל שכתב פעם צק לוועד צדקה ועושר א' רצה לקנות הצק להחזיקו ולא יפדנו לעולם, ובמקום זה לתת מכספו לצדקה ואז נמצא שהגריש"א גרם לצדקה אבל לא נחסר מכספו כלל, וכשנשאל הגריש"א ע"ז יש בזה ב' נוסחאות: א: מהג"ר יצחק דרוזי שליט"א [בעל שבות יצחק] שענה מרן שמסתבר שעדיין יצא וזה דלא כאבנ"ז הנ"ל בשם תוס'. ב: נוסח אחר שמעתי מהג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א שהגריש"א יעץ שהוועד צדקה יקנה לו סכום כסף כזה ויקנו זה בחזרה בתור צדקה, ויל"ע אי זה נקרא חסר ממונו, ולכ' פשיטא שנקרא דסו"ס הי' לו כסף לזמן מה ונחסר ממונו. אלא דבהרגשה שירגיש האדם שהחסיר ממונו לכ' ליכא אם א' יתן לו כסף רק ע"מ שיתנו לצדקה ובלי הצדקה לא הי' נותן לו א"כ לא החסיר מעצמו כלום ויל"ע.

[אגב- חקר ידידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א במי שחסר אבל לא נתן, למשל שמחל זכותו לקבל ממון מכולל בין הזמנים עבור צדקה, הרי בוודאי חסר לו, אבל עדיין לא קיבל הכסף כלל וא"כ לא נתן ממונו רק לא גבה וה"ה יל"ע בכל מי שמוחל חוב לענין].

ביאור הא דאין דבר שבחובה בא אלא מן החולין

וכבר הארכנו בכ"ז בעניני פורים לענין מתנות לאביונים אי מהני לתת עבור אחרים כגון אשתו וכיו"ב ותלינו זה בחקירה אי מתנל"א מדין צדקה או מדין שמחה. והבאנו ד' מהרי"ל הובא במג"א תרצ"ד סק"א דאין לתת מתנל"א מכספי מעשר דאין דבר שבחובה אלא מן החולין. וכ"כ לשון זה בשלה"ק מס' מגילה שהביא הא דאיתא בתגיגה ז: דחגיגת י"ד אינו יוצא בה משום חגיגת ט"ו דאין דבר שבחובה בא אל מן החולין, וע"ז כ' דנראה לו דה"ה מחצית השקל ומתנל"א ומשלוח מנות א"א לצאת ממעשר דהוי דבר שבחובה ושו"מ מצא כן במהרי"ל הנ"ל והועתק במג"א שם, וצ"ע טובא דהאי כללא דדבר שבחובה מן החולין דוקא, הוא דין מסויים בקרבנות וכמבואר בסוגיא מנחות פ"ב וחולין כ"ב דבעיקר מקור דין זה נחלקו תנאי, דד' ר' אליעזר מנחות שם דילפי' ממש"כ וזבחת פסח לה"א צאן ובקר דכל דבר הבא מן הצאן ומן הבקר הוקש לפסח מצרים דלא הי' שייך שיהי' מן המעשר, ולד' רע"ק לא ילפי'

אולם באמת כל הערת החת"ס שייך רק במשתמש במעשר למצוות אחרות, אבל במתנל"א הרי הכסף אזיל לעניים וא"כ אינו גוזלם, ולזה צריכים אנו לכלל דבר שבחובה, וכן מדוייק במהרי"ל גופא דמש"כ רמ"א בשמו נובע מהל' ר"ה, ושם כתב מצד גזילת עניים אבל בשו"ת נ"ו שהובא במג"א, מיירי במתנל"א והתם קאמר מצד דבר שבחובה בא רק מן החולין. אלא דק' מה שהקשינו הרי האי כללא הוא רק בקרבנות, וצ"ל דאילו הי' הדין בקרבנות דאפשר בשל מעשר הי' זה סתירא להאי כללא דאין לפרוע חובות מכספי מעשר, אבל כיון דבקרבנות יש האי כללא, שוב י"ל גם בעלמא מסברא כן.

תחלת העבודה צריך להיות עם כסף וכבוד

כל המנחה וגו' כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו' קרבן ראשית תקריבו אותם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח: [ב' י"א- י"ב]

כ' בעל הטורים דיצה"ר דומה לשאור ולכן הזהיר על הדבש שיצה"ר מתוק דומה לדבש. והוסיף הג"ר אליהו דיסקין שליט"א דזה כולל קנאה תאוה כבוד, דשאור שמתנפך מרמז לקנאה וכבוד שזה ההיפך ממצה שהוא בתכלית הפשטות, ודבש מרמז לתאוה.

ובזה יל"פ המשך הפסוק קרבן ראשית וגו' רמז להא דאמרו חז"ל [פסחים נ:] לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, והק' התוס' שם מהא דברכות יז. דהעוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא ותי' תוס' דלקנטר שאני, אבל הגר"א פי' דתלוי מהו עיקר מטרת האדם דאם עיקר כוונתו הוא לכבוד ואין לו בעצם רצון ללמוד אלא שהלימוד הוא הכי תמצוי לכבוד נוח לו שלא נברא, אבל אם בעצם רוצה ללמוד רק שחסר לו מחייב ותמריץ, והפירסום והכבוד הוא מחייב בשבילו זה דבר טוב. ומשל לאברך שיש לו ספק מה יעשה בחיים האם יהי' עורך דין או ראש ישיבה, ועושה חשבון איפה יקבל יותר כסף וכבוד, וזה עיקר מטרתו, אז נוח לו שלא נברא, אבל אם בלא"ה רוצה ללמוד רק שהיזה"ר מפריע לו מלשקוד על התורה ולהתעלות, ולזה הוא מחפש איפה יהי' לו יותר מחייב וזה יהי' נקבע ע"י כסף או כבוד אז זה דבר טוב מאד, וזה"פ לעולם יעסוק וכו' דא"א בשום אופן לדלג על שלב זה דכאו"א בתחלת עבודתו צריך איזה תמריץ של כסף או כבוד ורק אח"כ מגיע למדרגה שא"צ לפרס. וא"כ י"ל דזה"פ קרבן ראשית תקריבו וגו' היינו דבתחלת עבודתו יש לו להשתמש בקנאה וכבוד אבל אי"ז עיקר תכלית העבודה דאל המזבח לא יעלו לריח ניחוח דעיקר נח"ר להקב"ה הוא רק כשהוא לשמה.

ומזה למדנו יסוד גדול בחיים דאם מרגיש דע"י הכבוד או הכסף יוסיף בלימודו ישתמש בזה, ואל יתחכם לומר שאני רוצה ללמוד לשמה ולכן אלמוד בלי כסף ואשב בפניה ולא אשאל שאלות טובות שמא אתגאה, דאי"ז הדרך הנכון דאדרבה ישתמש במדת הכבוד כדי שירגיש התחייבות לשאול שאלות טובות, וישתמש בתמריץ של כסף כדי להבחין על תלמודו ולהגיע לכולל בזמן, וכן כשמגיע בין הזמנים וכן ככוללי ישישי שבת, אם מרגיש שע"י שיקבל מילגה יהי' לו התחייבות ללמוד יותר יש לו להשתתף ואין לו להתחכם שרוצה ללמוד לשמה, וכבר אמר החזו"א דכל בחור צריך לעפאלע [כפית] של כבוד ובזמנינו צריך חבית של כבוד, ועד"ז יוכל לחפש התחייבות של הגדת שיעור או חיבור ספר אף שחלק מהמניע שלו הוא כבוד, ונהגרא"ל מלין אמר דעיקר התעלותו הי' בזה שהי' צריך למסור חבורות לפני חבריו בישיבה] ורק כשנעשה בעל מדריגה ומרגיש שלא יתוסף לו שום תמריץ ללימוד ע"י הכסף או הכבוד אז יש לו ללמוד גם בלי זה.¹³

ומסופר על הבעל החסד הנפלא ר' מיכל גוטפארב צ"ל שהי' מגלגל סכומים עצומים עם הג"ר חיים קרייזווירט צ"ל בשביל אלמנות ויתומים, וכשנהי' חולה א"ל מקובל אחד שיש עליו עין הרע, ולכן עדיף שגם אם הוא מארגן הכספים מ"מ לא יחלקנו בעצמו רק ע"י אחרים שלא ידעו שזה ממנו, ובא ושאל להגר"ק צ"ל שאמר שלא יעשה כן בשום אופן דחלק מתמריץ שלו הוא ההרגשה הטובה בזה שמחלק הכסף, ואם עי"ז יחסר לו בהתחייבות ויהי' לאלמנות פחות כסף אין לו לעשות כן.

תורים ובני יונה לשון זכר או לשון נקבה

ואם מן העוף עלה קרבנו לה' והקריב מן התרים או מן בני היונה את קרבנו: [שם י"ד]

וברש"י ואם מן העוף ולא כל העוף, לפי שנאמר (ויק' כב יט) תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים, תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעופות, יכול אף מחוסר אבר, תלמוד לומר מן העוף: התורים - גדולים ולא קטנים: בני היונה - קטנים ולא גדולים:

הנה אחרי שלמדנו שאין קפידא בזכרות בעופות, יל"ע האם תור ל' זכר ובאמת הנקיבה נקראת "תורה" ויונה ל' נקיבה והזכר נקרא "יון" [ע"י סנהדרין כה. אי תקדמיה יונך ליון] או שאין הבדל בין זכר לנקיבה דשניהם נקראים תור ויונה, עוד יל"ע למה בתור כתב "שתי" לשון נקיבה

¹³ ע"י נדה כז. אם נבלת עצמך על ד"ת לשאול שאלות מרבו גם אם ילעיגו עליו סופך להתנשא אבל אם שתקת סופך שיהיו שואלין ממך ולא תדע לענות וע"י נזיר נט: הרי דזה תמריץ טוב לשאול שאלות מרבו כדי שבבוא היום יוכל לענות בכל מה ששואלין אותו ולא יתבייש.

מהם כשתאבד בן זוגה לא תדבק באחר לעולם, מבואר דדוקא הנקיבה של התורים יש לה טבע זון אבל היונים קנאים מאד, ובקנאתם יתפרדו ויחליפו, על כן לא בחר בהם אלא הקטנים קודם שיזדווגו, כי היונה בקטנותה אז תוספת אהבה בקן גידוליה יותר משאר העופות: והזכירו רבותינו כי כל העופות אם יגע אדם בקן שלהם לקחת משם אפרוחים או ביצים יעזבוהו ולא יקננו בו לעולם, והיונה לא תעזבנו בשום ענין. וכן ישראל לא יחליפו בוראם ותורתו לעולם, אלא או יהודי או צלוב (שמות רבה מב ט). ולא בחר בתרנגולים לזמת זנותם: ועי"ש עוד מה שהביא מרמב"ם במורה נבוכים.

הרי מבואר מדברי הרמב"ן דגםיונים וגם תורים יש להם מעלת דבקות שמרמז לכלל ישראל, אולם יש מעלה לתורים על בני יונה מצד זה דדבקים בבת זוגם [וכן אנו רואים שהם הולכים הרבה בזוגים] אבל מעלת היונה היא רק מצד דבקותה בקן גידולי' אבל מצד דבקותה בבן זוגה אין לה שום מעלה אדרכה היונים קנאים מאד ועי" קנאתם יתפרדו מהר ויחליפו. ויש להוסיף דברי הגר"י קמינצקי בספרו אמת ליעקב כאן שכתב דדברי רמב"ן אלו אנו מוצאים דוגמא נוספת למה שכבר ביאר בפרשת ויחי [מ"ט פ"ז] שקנאות שאינה נשלטת ומודרכת על פי התורה אינה חשובה לכלום וסופה לקלקל יותר ממה שהיא מתקנת, כי באמת הלא הבן יונה הזה חושד באשתו שזינתה, וברוב קנאתו הוא מגרשה מקינו, והלא קנאות זו באמת הוא דבר הוגן מצדו, אבל באמת מגלה לנו הרמב"ן שאחר הקנאות של ה"יתפרדו" הוא עושה "ויחליפו", כלומר הוא עצמו מחליף בן זוג והולך לזנות עם אחרות, והיינו משום שהעוף עצמו הוא בעל כעס ואינו שולט על רגשותיו ומעשיו, כלומר, שקנאותו אינה מודרכת לפי ההגיון והיושר אלא לפי הרגש והכעס, בלי משמעת ושליטה, ודו"ק.

בעוד מקום מצינו מעלת התור על בן יונה בזה **בבעל הטורים פ' תזריע** [לקמן י"ב ו'] מש"כ שם דיולדת מביאה "בן יונה או תור לחטאת". וכתב בעל הטורים "בכל מקום מקדים תורים לבני יונה חוץ מכאן, לפי שאינו מביא אלא אחד ואם ימצא יונה לא יקח תור לפי שבן זוגו מתאבל עליו ואינו מזדווג לאחר" הרי דרך התור מתאבל על בן זוגה.

אולם באמת כבר נתקשה בזה במושב זקנים כאן דהרי כתוב בשיר השירים א' ט"ו הנך יפה רעיתי "עיניך יונים" ובמדרש שם "מה יונה זו משעה שמכרת בן זוגה עוד אינה ממירה אותו באחר, כך ישראל משעה שהכירו להקב"ה לא המירוהו באחר", עוד שם "מה יונה זו נכנסת לקנה ומכרת את קנה ושובכה וגזוליה ואפרוחיה וחלונותיה, כך הן ג' שורות של תלמידי חכמים כשהן יושבין לפניהם, כל אחד ואחד מכיר את מקומו, מה יונה

וביונה "שני" לשון זכר. ורמב"ן פ' שמיני [לקמן י"א ו'] מאיר את עינינו בענין זה שכתב במש"כ ואת הארנבת "פי' מין הוא שיקראו כן בלשון הקודש הזכר והנקבה ממנו, וכן היענה, ובעופות היונה, אין שם הזכר חלוק מן הנקבה. ויש רבים ששמותם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר, גמל, שפן, חזיר, דוב אורב [איכה ג'ן], פרה ודוב תרעינה [ישעיה יא ז], וכן תור בעופות. ולכך אמר הכתוב שתי תורים או שני בני יונה, יזכיר בתורים שהן בלשון זכר שתי, וביונה שני, להודיע שאין קפידא בהם". [ועי"ע ברש"י פ' נח [בראשית ח' י"א] עה"פ שהיונה היה לה טרף בפיה – "אומר אני שזכר היה לכן קוראו פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה, לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה, כמו (שה"ש ה יב) כיונים על אפיקי מים ורחצות, (יחזקאל ז טז) כיוני הגאיות כולם הומות, וכמו (הושע ז יא) כיונה פותה"].

אולם הגר"י קמינצקי וצ"ל בספרו אמת ליעקב בפ' שמיני שם פקפק על דברי הרמב"ן, דמה שהביא משני בני יונים, הן אמת דסייעתא איכא מדלא קאמר ושתי בנות יונה, דאם המין על שם נקבה יקרא א"כ צעיריהם בבנות יכנום - כמו בנות ירושלים, דכיון דשם עיר נקבה היא א"כ הצעירה בשם "בת" תקרא, אבל מה שכתב לדייק מדכתיב "שני", אינו נכון - דכיון דבבני יונה קמיירי והרי בן לעולם לשון זכר. ומה שהביא ראייה מדכתיב שתי גבי תורים אף על פי שהתור בלשון זכר מפני שאין זכרות בעופות, זה תמוה לכאורה, שהרי התור לעולם באה בלשון נקבה, ועיין בירמיה [ח' פ"ז]: "יתר וסוס וסיס וְעָגוּר וְשָׁמְרוּ אֶת עֵת בְּאֵנָה", הרי שהזכירה בלשון נקבה, ולכן כתב דבין תר ובין יונה לשון נקבה הם, שהרי התור לשון נקבה - שתי תרים, ומש"כ שני בני יונה, משום דכאן איירי בבן יונה, ובן הוא זכר, אבל יונה עצמה לשון נקבה, כדמצינו לעיל בפרשת נח [ח' פ"ט] ולא מצאה היונה גו', ויבא אותה, ושם [בפי"א] ותבא אליו היונה גו' טרף בפיה וגו' ושם [בפי"ג] ולא יספה וגו'. ומה שמצינו בלשון רבים "תרים ויונים" ולא "תורות" ו"יונות" משום ששמותיהם לעולם באים בקיבוץ, כמו שמצינו חטים ושעורים ומהאי טעמא לא אמרינן תרים - כמו שמתכתב "חק" אמרינן חקים, משום ששם הוא תורים - ומשום ששםם בא בזוגים. ע"כ ד' אמת ליעקב.

מעלת התור על בן יונה

ובטעם שבחר דוקא ב' מינים אלו כ' רמב"ן בשביל שהן מצויין וקרובים להתפש יותר, כאשר הזכירו רבותינו (ויקרא רבה כז ו) שה כשבים ושה עזים, שיקריב מן הגדלים על אבוסו ולא יצטרך לשאת כליו תליו וקשתו לצוד ציד להביא. ומה שרצה בתורים הגדולים פי' בעבור פרישותן והדבקם בידוע מהם, שכיון שאבד בן זוגו לא ידבק באחר לעולם, [בלשון רבינו בחיי כי הנקבה

למה נקראת רות בסדר זה. וי"ל דכיון דנצטיינה רות בנאמנותה להקב"ה שהיתה מוכנה להתגייר ולוותר על כל מנעמי עוה"ז גם אם תשאר גלמודה כל ימי חייה בלי להנשא לאיש, וגם מתוך הסתר גדול שנא' באשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין וגו' לכן שפיר יש לקרוא עלי' שם תור וכן עד"ז ביתרו ובכל גר צדק שהולך בדרך זה.

15

וראה מש"כ בעו"ה במגילת אסתר עה"פ ובהגיע "תר" אסתר וגו' בביאור השייכות בין תר אסתר ועוף התור.

איזה סוג עבירה חייב חטאת

דבר אל בני" לאמר נפש כי תחטא בשגגה מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה: [ד' ב']

הנה פשטי' דקרא מ' דאדם שעבר בשוגג על כל סוג עבירה שהי' אסור לעשותו חייב חטאת. אולם כבר הביא רש"י מה שדרשו חז"ל והובא בתו"כ כאן ובשבת סט.

15 להשלמת ענין זה יש להעתיק דבריו הנפלאים של הנועם אלימלך ר"פ שלח דלמה נקט ויתורו ולא ויחפרו, ותי' ע"פ המשנה חולין כ"ב. כשר בתורים פסול בבני יונה כשר בבני יונה פסול בתורים, וי"ל שרמו לנו התנא בדבריו הקדושים אשר נלך בו בעבודת הבורא יתברך דאיתא בגמרא למה נמשלו ליונה מה יונה אינה מחלפת את בת זוגה כך ישראל אין מחליפים אלהיהם, והיינו שהם מדובקין אליו יתברך תמיד, כי כן הוא ראוי ועיקר לאדם שיהא דבוק בהבורא יתעלה ולא יפסיק וכו' והצדיק הזה הדבוק בהבורא יתברך נקרא יונה על שם שהוא דבוק בו כיונה כנ"ל. וזהו שנאמר (יונה א, ג) ויברח יונה תרשישה מלפני ד', שהוא היה דבוק בהשם יתברך באמת ועל שם זה נקרא יונה אמיתי: ולכאורה קשה איך עולה על הדעת לומר שברח מלפני השם יתברך אשר מלא כל הארץ כו' ושמים ושמי שמים לא יכלכלו אותו: אלא שכוונתו היה לעשות עבירה לשמה הגדולה עבירה לשמה (נזיר כג ב), רק שיהא כוונתו לשמים וכוונתו היה שהיה קשה בעיניו לומר הנבואה לאנשי ינונה שאם ישוּבו מעוונותיהם יהיה חלילה קטרוג על ישראל כדאיתא בגמרא דאומות הם עלולים לקבל תשובה מיד, לזה היה רוצה להפריד עצמו ולטרוד בטירדות הליכות ים בכדי שיפסוק עצמו מהדביקות למען לא יבא לו הנבואה הזאת, כי עיקר קבלת הנבואה היה על ידי הדביקות. והנה יש צדיק במדרגה עליונה מאד שהוא דבוק תמיד ולא יטרידו שום טירדא ואף שמדבר בדברים גשמיים ונראה לעיני אדם שהוא נפסק מדבקותו אבל באמת אינו כן אלא גם באילו הדברים הוא מכוין בהם כוונה עליונה* וזה הצדיק נקרא בשם תור, מחמת שהוא משפיע השפעה ושמחה בעולם על שם (שיה"ש ב, יב) וקול התור נשמע בארצנו, שהוא לשון שירה ושמחה: וזהו שרמו התנא בדבריו הקדושים כשר בתורים, הם הצדיקים הגדולים מה שכשר להם, דהיינו שיש להם רשות לפעמים לדבר אף בדברים הגשמיים כנ"ל: פסול בבני יונה, הם הצדיקים הקטנים שלהם אין רשות להיותם מטורדים לבל יפסיקו מדביקותם, כשר בקטנים* רצה לומר הם צריכים להחזיק עצמו בקטנות והכנעה גדולה. פסול בתורים, שהגדולים במעשיהם אין רשאים להיות תמיד בקטנות, כי לפעמים צריכים להיות בגדלות כפי אשר יורה אותם החכמת אלקים אשר בקרבם להשפיע שפע רב וברכה לעולם על ידיהם: תחילת הציהוב שבזה ושבוה, ציהוב נקרא שמחה והתפארות מלשון צהבו פניו (פסחים ק"ג ב), והיינו תחילת, פירוש בהתחלה בעבודה הן אותו הצדיק המתחיל לדבק עצמו בדביקות והן הצדיק הפועל איזה פעולה והשפעה טובה* אם יבא לו איזה פניה ושמחה להנוגע לו בזה ובזה פסול* וזה שאמר הקדוש ברוך הוא שלח כו' ויתורו את ארץ כנען, דאיתה שעה כשרים היו כפיורו רש"י והיה כוונת השם יתברך שיתקנו הם בארץ ישראל בקדושתם וקנה לדורות ולגרום השפעה ושמחות על ידי קדושתם* ולכן אמר ויתורו כנ"ל רמז להצדיק המשפיע כנ"ל, וגם כוונת משה היה ששילחם לתור את הארץ גם כן לזה הכוונה לתקן השפעה לדורות ותדקק היטב ותמצא מרגוע לנפשך*.

זו אף על פי שאת נוטל גזוליה מתחתיה אין מנחת שובכה לעולם, כך ישראל אף על פי שחרב בית המקדש לא בטלו שלש רגלים בשנה" הנה מה שלא מנחת שובכה לעולם זה מתאים עם טבע היונה כדברי הרמב"ן, אבל מש"כ שמשעה שמכרת בן זוגה אינה ממירה אותה באחר קשה, [וע"ע בעירובין ק: אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין כו' עריות מיונה, ועיי"ש בפירוש"י שאינו נזקק אלא לבת זוגו], ותירצו דבחי זוגה אינה מחלפת אבל לאחר מיתת זוגה מזדווגת לזוג אחר, אבל תורים אפי' לאחר מיתתן אינה מזדווגת לזוג אחר. ועדיין אפשר גם להמשיל ליונה כיון דהקב"ה הוא חי העולמים, אולם מצד העופות גופא יש מעלה לתורים על גבי יונה בזה. וצ"ע דאף דמיושב מעלת תורים על בני יונה אבל לכ' לא מתאים עם ד' הרמב"ן שכתב שגם בחייה היא מקנאת ומקפדת ומחלפת. וצ"ל בדוחק דדבר זה שהיא מאד מקפדת מלהזקק למי שאינו בת זוגו, גורם לה להקפיד מאד על בת זוגה ומהר מאד היא עוזבת אותה כדי להדבק בבת זוג אחר אבל תמיד היא דבקה בבת זוג ולא מזנית סתם. וצ"ע.

[עוד כתב שם במושב זקנים דמה שבחר בבני יונה לקרבן יותר מכל העופות לפי שישראל נמשלו לעוף בשעה שחוטאים שני' (הושע ט' י"א) אפרים כעוף יתעופף כבודם, וכשעושין רצונו נמשלו ליונה שני' (שה"ש ב' י"ד) יונתי בחגוי הסלע, ותורים לפי שנמשלו תורה שבכתב ותורה שבעל פה לתורים, שני' (שם א' י') נאו לחייך בתורים וכתוב (שם י"א) תורי זהב נעשה לך עם נקודת הכסף. 14 יבואו בני יונה ויכפרו על בני ישראל שנמשלו ליונה, ויבואו שתי תורים ויזכור הב"ה שתי תורותיו ויכפר על שתיים על שוגג ועל מזיד. וסיים שם "ובזכות זה יקרב הב"ה שני משיחים, משיח בן דוד, ומשיח בן יוסף במהרה בימינו אמן סלה".]

עכ"פ מבואר מכל זה דיש מעלה לתור על בן יונה שגם אם בעלה לא נמצא כלל וכבר מת עדיין נשארת בנאמנותה ומתאבלת עליו לעולם. עפי"ז שמעתי לפרש מידידי הג"ר בנימין ביגלאייזן שליט"א הא דיתרו ורות המואבי' כלול בשמותם שם "תור" ולענין רות כ' בגמ' ברכות ז: למה נקראת רות על שיצתה ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות, וק' דא"כ הו"ל להיות נקרא שירה, [באמת מבואר בנועם אלימלך ר"פ שלח -הובא בהג"ה- דתור גופא מרמז לשירה שנא' וקול התור נשמע בארצנו] ופי' הגר"א דבאמת היתה לה להיות נקרא "תור" ע"ש תר"ו מצוות שנתוספו לה ע"ג ז' מצוות בני נח, ושאלת הגמ'

14 וראה פרי צדיק פרשת זכור אות ב' ד"ה והי' שהביא מש"כ בווה"ק (ח"ג ד' ב) עת הזמיר הגיע עידן לאעקרא שולטנותא וכו' וקול התור נשמע בארצנו דא ארץ דלתתא דאחסנו ישראל על ידא דיהושע וכו' והוא כמו שמוכא בווה"ק אחר כך קול התור דא תורה שבעל פה דתורה שבכתב איקרי תורה סתם וכו' ופי' ר' צדוק דאף דתורה שבעל פה נקרא אורה לשון נקיבה ותורה שבכתב תורה אור דתורה שבעל פה מקבל מתורה שבכתב. אך כמו דה' בתראה מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה והוא אחר הו' שרימו לתפארת שם הוי"ה כן תורה היינו תור ה' מרמו לתורה שבכתב שכלול בה גם התורה שבעל פה. ותורה שבעל פה נקרא התור ה' מקודם ומקבלא מאור תורה שבכתב.

דעת רש"י דקרבן בעי' אזהרה

וביבמות ט. דאין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וכתר ורק אז שגגתו חטאת.

והנה למתבונן כ' כאן שתי תנאים א: שיהי' לאו אבל עשה אף דחייבין עליהם כרת כפסח ומילה אינו חייב חטאת. ב: שיהי' זדונו כרת.

והנה לענין התנאי שיהי' זדונו כרת מבואר בתו"כ ובכמה מקומות בש"ס [שבת טו. יבמות ט.] דילפי' זה ממש"כ בס"פ חטאת עבודה זרה בפ' קרח [במדבר ט"ו ל'] והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' ונכרתה, ומסמיכות זו למדנו שאין מביאים חטאת על שגגת ע"ז אלא בחטא שזדונו כרת, ומזה שנא' [שם כ"ט] תורה אחת יהי' לכם לעושה בשגגה הושוו כל החטאות לחטאת ע"ז דמי שאין זדונו כרת אינו מביא חטאת גם אם זדונו מיתת ב"ד כמכה אביו ואמו וגונב נפש, וכן אין מביאים חטאת על לאו שאין בו מעשה ואפי' יש בו כרת [תוספתא פ"א מכריתות ה"ג ד-] אולם לד' רבי ביבמות שם ילפי' זה מגז"ש עלי' עלי' מאחות אשה.

והא שנתמעטו מ"ע כפסח ומילה מחטאת בתו"כ כאן ילפי' זה ממש"כ כאן אשר לא תעשינה מבואר שיהי' לאו, אולם בגמ' כריתות ג. כשבא לפרש מה דמבואר במשנה שם ב. דפסח ומילה לית לי' חטאת, אמרי' דזה ג"כ ילפי' מחטאת דע"ז שנא' תורה אחת יהי' לכם לעושה בשגגה והנפש אשר תעשה ביד רמה ונכרתה הוקשה כה"ת כולה לע"ז מה ע"ז שב ואל תעשה אף כל שוא"ת.

האם קרבן בעי אזהרת לאו

ונר' דנפק"מ בהגדרת המיעוט דלד' תו"כ עיקר הדין שיהי' אזהרת לאו כמ"ש אשר לא תעשינה וי"ל לפ"ז דכל קרבן צריך אזהרה כמו שמלקות צריך אזהרה אבל לד' הגמ' עיקר הדין הוא שיהי' בשוא"ת אבל קרבן א"צ אזהרה. אולם ד"ז הוא נדון גדול בראשונים ואחרונים ויש בזה סתירות בסוגיות הש"ס דבגמ' מכות יג: מבואר דזה גופא נדון הגמ' שם, דמבואר שם דד' רע"ק דחייבי מיתות ב"ד אין לוקין דהלאו נצרך לחייב מיתה אבל חייבי כריתות לוקין, ופריך הרי גם חיי"כ נצרך האזהרה לחיוב כרת, ומשני דכרת א"צ אזהרה וראי' מפסח ומילה דאין בו אזהרה, ופריך דאולי צריך אזהרה לקרבן ושלכן בפסח ומילה ליכא קרבן, ומשני דבאמת גם לקרבן א"צ אזהרה ומה דפסח ומילה אין בו קרבן הוא מילפותא דע"ז דבעי' שוא"ת דוקא. הרי דלהו"א בגמ' הא דפסח ומילה נתמעטו הוא מצד דבעי' אזהרת לאו דוקא אבל למסקנא א"צ אזהרת לאו רק העיקר שהי' בגדר שב ואל תעשה.

והנה מלשון רש"י כאן מבואר דבעי' אזהרת לאו דוקא, וכן מבואר ברש"י בתחלת כריתות ד"ה והפסח דלכן פסח ומילה אין בו חטאת דאין חיוב חטאת אלא בדבר שיש בו לאו והאריך שם טובא לבאר כל אחד מחיי"כ היכן הוזהר עליו. וכ"כ רש"י זבחים קו. ד"ה אלא שאין חטאת באה אלא על לאו וכתר וכ"כ בעירובין צו. ד"ה הפסח ויש לדברי רש"י סמך מגמ' עירובין וזבחים שם, אולם כבר הקשו בשמ"ק כריתות שם ובתוס' זבחים שם ד"ה אזהרה מסוגיא דמכות שם דמבואר דלמסקנא קרבן א"צ אזהרה. ולכן נחלקו על רש"י, אולם מאידך כתבו דמסוגיא דזבחים ועירובין מבואר כרש"י. ובתוס' ב"ק קה: ד"ה מאי נקטו בפשיטות כרש"י וכן בשבועות יח: ד"ה לא ומדברי הרמב"ם ג"כ דקדקו האחרונים דס"ל דקרבן בעי' אזהרה שכ' בפ"א משגגות ה"ב דטעם מיעוט פסח ומילה כיון שהם מצות עשה וכן מפורש בפיה"מ פ"ב מהוריות מ"ג ופ"א מכריתות מ"ב.

תלוי במח' רבי ורבנן

ובתוס' בשני מקומות [יבמות ט. ד"ה מה עבודת וביומא פה: ד"ה חוץ בהרחבה] כתבו דד"ז תלוי במח' רבי ורבנן במקור הא דבעי' זדונו כרת, דלרבי דילפי' מאחו"א א"כ ה"נ בעי' אזהרת לאו כאחו"א דכ' בו לאו, אבל לרבנן דילפי' מע"ז י"ל דהעיקר שיהי' בשוא"ת כע"ז. ואף דגם בע"ז יש איסור לאו מ"מ אין לומדים רק מש"כ לענין מגדף דכ' שם רק חיוב כרת. נמצא דלרבי הטעם למה ליכא חטאת בפסח ומילה הוא כיון שליכא לאו ולרבנן הטעם הוא דאינו בשוא"ת. וכ' ערל"נ יבמות שם וקר"א הוריות ח: דלכ"פ הרמב"ם דקרבן בעי' אזהרה כיון דפסק כרבי.

מה שיש לאו בכל חטאת הוא רק לסימן בעלמא

ובשו"ת רעק"א מהדו"ת סי' קי"ח העיר הג"ר מאיר ווייל בסתירת לשונות בתוס' שבועות דבדף יז: ד"ה אבל מבואר דגדר דמיון לע"ז הוא שיהי' שוא"ת ולכ"כ דעשה שבנדה שייך להתחייב חטאת דסו"ס הוי בגדר שוא"ת, מאידך בדף יח: ד"ה ל"ת כ' דלזה בעי' מקור ללאו דלא מיחייב חטאת אא"כ יש בה לאו מידי דהוי אפסח ומילה, [ונפשטות הסוגיא שם מורה כן דבעי' לאו דוקא ובגליון הש"ס ציין שם רעק"א לב"ק דף ק"ה זבחים ק"ו ור"ל דשם מבואר ג"כ דקרבן בעי' אזהרה] ורצה לומר דתוס' יז: כחכמים ותוס' יח: כרבי, ולרבי אכן קרבן צריך אזהרה. אלא שהעיר עוד דא"כ לד' רבי לא יהא מלקות בחיי"כ כיון שהאזהרה נצרך לקרבן, ומנ"מ בין לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ולא שניתן לכרת. והשיב לו רעק"א דלקושטא דמילתא לכו"ע אין קרבן צריך אזהרה בשביל העונש, די"ל דכל עיקר נדון הגמ' מכות להוכיח מפסח ומילה דקרבן בעי' אזהרה הוא רק לרבנן דילפי'

מהיקישא דע"ז ושם לא נזכר לאו וא"כ מנ"ל לחז"ל לפטור פסח ומילה ולזה ס"ד דההכרח כיון דבעי אזהרה, אבל לרבי דילפי' מעלי' דאחור"א דשם יש לאו אין הכרח כלל דקרבת בעי' אזהרה דהא דנתמעט פסח ומילה אין הטעם מצד דליכא לאו אלא דהתורה גילה לנו סימן בעלמא איזה עבירות יש קרבן דכיון דבאמת משפט הכתוב באחותו ושבת לחייב חטאת ובפסח ומילה לפטור מאיזה טעם שיהי', אז כדי שנדע באיזה עבירה חייב בקרבן ובאיזה פטור ולא יצטרך הכ' לפרש בכל פרט ופרט, נמסר לנו הגז"ש דעלי' מאחות אשה ונתן בו סימן להודיע המקומות שיש בו כרת ולא בעי' קרבן ובזה גילה לנו דפסח ומילה אין בו קרבן, ולא דהסבה של קרבן הוא הלאו אלא דכיון דהאמת הוא דבהנך שיש בו קרבן יש לאו ובאינך דלית בהו קרבן ליכא לאו לכן נודע לנו מקומות חיוב ופטור ע"י גז"ש. אבל לרבנן להו"א לא ניתן לנו סימן כלל לכן הכריחו דידעו חז"ל דקרבת בעי' אזהרה ועי"ז ידעו למעט פסח ומילה אבל למסקנא דניתן לנו סימן דשוא"ת שוב לכו"ע קרבן לא בעי' אזהרה מסברא חיצונה ולא מצד הכרת. ואם תק' דא"כ גם בלאו שניתן לאזהרת ב"ד נימא דאף דלא מצינו עונש מיתה רק בלאו אבל א"צ הלאו בשביל זה, י"ל דמה שאינו לוקה שם אינו בגדר הוכחה דלא מצינו עונש מיתה בלי לאו, דבאמת יתכן דרק מלקות צריך לאו ולא מיתה אלא דכך שפטה דעת רבותינו העמוקים מני ים או שיש להם קבלה דא"א לענוש מיתה בלי אזהרה, משא"כ לענין קרבן, וא"ש לפ"ז דגם אי קרבן בעי' אזהרה הכוונה דכיון דיש לנו סימן כזה דכל קרבן יש בו לאו לכן צריך למצוא הלאו.

עכ"פ לד' רעק"א י"ל דגם ד' רש"י שכ' בכ"מ דקרבת בעי' לאו אין כוונתו שהלאו הוא סבת הקרבן רק דזה סימן בעלמא לדעת איזה איסורים חייבים קרבן [ועד"ז כ' בקה"י כריתות סי' א' ופלא שלא הזכיר ד' רעק"א רק בסוף סי' ב' לציון בעלמא] ותמוה שרעק"א בתשובתו לא הזכיר כלל שי' רש"י. [רק בסו"ד הזכיר רש"י יבמות נה. ד"ה לכת שכי' לפרש שי' ר' יצחק דס"ל דלכן יצאה כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות היינו שאי התרו בו למלקות אינו לוקה דלאו שניתן לאזהרת כרת הוא דלא הוי לי' לעונשו כרת א"כ הנהירו ע"ז, ותמוה דהרי מסקינן במכות יג: דכרת א"צ אזהרה.]

האם הקרבן על הלאו או על הכרת

והנה לפי כל הנ"ל אי נבוא לדון על איזה פרט בא הקרבן האם על עצם הלאו עם חומר של כרת או על העונש כרת דהיינו דסוג עבירה שהי' מתחייב כרת במזיד אם הוא שוגג הקרבן הוא במקום הכרת, אז מסתבר דלא בא על הלאו דהרי לא בעי' לאו כלל לחייב קרבן, ובאמת נחלקו בזה ריו"ח ור"ל שבת סט. בשגג בכרת והזיד בלאו דד' ר"ל דפטור וד' ריו"ח דחייב, ובגמ' מובא רק טעמא

דר"ל ממש"כ אשר לא תעשינה ואשם עד שישגוג בלאו וכרת שבה ומה שריו"ח עושה עם פסוק זה, אבל לא נתב' טעמא דריו"ח למה מספיק שישגוג בכרת ורש"י בד"ה שגג פי' שאז הקרבן על הכרת הוא בא כדאמרן לעושה בשגגה כדאמרן לעושה בשגגה וסמיק לי' והנפש, ותוס' כ' בד"ה כגון דלד' ריו"ח כיון דלא כ' לאו בהיקישא דע"ז רק כרת לכן ס"ל דסגי בשגגת כרת וכ' עוד דלפ"ז לרבי דס"ל דהכל נלמד מגז"ש דעלי' דאחור"א ושם כ' לאו מודה ריו"ח דבעי' לאו וכרת. וא"כ לפי תוס' דמח' ריו"ח ור"ל תלוי באמת במח' רבי ורבנן ולד' רבי גם לריו"ח עיקר החטאת הוא על הלאו אלא דבעי' חומר של כרת ולהכי בעי' שגגת לאו דוקא, ולרבנן גם לר"ל עיקר הקרבן על הכרת הוא בא ולכן סגי בשגגת כרת גרידא. [נורעק"א שבת צז: הק' דאם גם ריו"ח מודה לר"ל בד' רבי א"כ איך יפרש ריו"ח ברייתא דרבי דאמר ג"כ חילוק מלאכות בהעלם אחד דלר' א"א לתרץ כגון ששגג בכרת וסיים וה' יראני נפלאות כוונת רבותינו בעלי התוס' עי' בזה בד' מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל בילקוט שיעורים שבת עמ' ק"ט]

דעת הרמב"ם בכל זה

וד' הרמב"ם בכ"ז צ"ע דבפ"א משגגות ה"ב פסק דהא דנתמעטו פסח ומילה מקרבן דבעי' לא תעשה שנא' אשר לא תעשינה וזה כדרשת התו"כ על הפסוק שלנו, ולא הביא לא היקישא דע"ז ולא דרשא דגז"ש דעלי' כרבי, אבל משמעות לשונו דבעי' לאו ממש וכ"כ להדיא בפיה"מ וכדכתבנו לעיל וא"ש לדברינו דאי ילפי' מפסוק זה אז קרבן בעי' אזהרה וכשי' ר"ל, מאידך בפ"ב ה"ב פסק כריו"ח דשגגת כרת לבד סגי ולחשובן התוס' יוצא דס"ל כרבנן וא"כ עיקר הגדר שיהי' בשוא"ת והעמיק והרחיב בזה מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל בספרו ילקוט שיעורים במס' שבת עמ' צ' ועוד מקומות.

עוד צ"ע ברמב"ם דפסק בסה"מ שורש י"ד דגם כרת בעי' אזהרה וזה ג"כ נגד הסוגיא במכות, ובקה"י כריתות סי' ב' הביא הסתירות אי קרבן או כרת בעי' אזהרה וכ' דעיקר הוכחת הגמ' מכות יג: דכרת וקרבת לא בעי' אזהרה הוא כיון דבעי' האזהרה ללקות, ואי כרת וקרבת בעי' אזהרה ל"ש ללקות עליו דהרי בעי' הלאו בשביל כרת וקרבת, אולם ד"ז תלוי בשי' רבי חנינא בן גמליאל מכות כג. דס"ל חיי"כ שלקו נפטרו מידי כריתתן, דלפ"ז י"ל דאין כאן שני עונשין מלקות וכרת רק כך הוא ענינו של עונש זה שיהי' או כרת או מלקות וכמו דפשיטא דהאזהרה דכרת אינו מונעו מלהיות אזהרה לקרבן דכרת וקרבת הכל אחד דכרת למזיד וקרבת לשוגג, ה"נ האזהרה דכרת אינו מונעו מלהיות אזהרה למלקות, ולפ"ז האזהרה כוללת כרת ומלקות וגם קרבן, וד' הגמ' מכות הוא לרבנן דנחלקו על רשב"ג וס"ל דמלקות אינו פוטר מכרת, אז אם האזהרה בשביל כרת או קרבן לא יתכן

ל"ש כפרת חטאת על חסרון פסח ומילה

והנה לנתב' בד' רעק"א דמה שפסח ומילה א"צ קרבן אין הטעם מצד דאין לו לאו דזה רק סימן בעלמא, א"כ אולי ניתן לנו רשות להתבונן בטעמא דליכא קרבן הרי פסח ומילה הם מצוות חמורות עד מאד דבהעדרו יש לו כרת ולמה באמת לא יותן לו כפרת חטאת.

טעם ששוגג צריך כפרה

והנר' בעז"ה בהקדם בטעם דשוגג צריך כפרה, דהרמב"ם כ' בפ"ה משגגות ה"ו דיש טענה עליו דהי' לו ליזהר, ועד"ז י"ל דאם הי' ירא שמים והי' תמיד נזהר מאד שלא ישל היו שומרים עליו מן השמים, אולם הרמב"ן כאן כ' טעם אחר "לפי שכל החטאים מולידים פגם בנפש לא תזכה לקבל פני יוצרה כי אם בהיותה טהורה מן החטא וע"י הקרבן תשוב ותזכה לקירבת אלקים". לימדנו הרמב"ן בזה דחטא הוא מציאות של ליכלוך ופגם שנדבק בנפש ולא איכפ"ל אם הוא אשם או לא, דסו"ס אינו נקי ומשל לילד שנפל בבוץ ונתלכלך שמנקים אותו ואף שטוען שאיננו אשם לא איכפ"ל לאמו דאומרת לו ככה א"א להגיע לחתונה. [בזה הסביר הג"ר אליהו דיסקין שליט"א שי' הנתיבות רל"ד דשוגג דרבנן א"צ כפרה כיון דאיסור דרבנן לא חלה על החפצא דנימא שזה מהווה פגם בנפש בכל אופן דעיקר האיסור הוא המראת דברי חכמים ובשוגג ל"ש זה]

עפ"י י"ל דכ"ז בכל עבירת לא תעשה שנעשה פגם בנפש שע"י נעשה כאן ניתוק מהקב"ה א"כ החטאת מנקה ומסיר הפגם ושוב יתוקן החיבור, אבל פסח ומילה שהם יסודות חיבור יהודי להקב"ה דרק ע"י יצאו ממצרים וכדביאר השפת אמת [בשבת הגדול תרמ"ג ד"ה ובי"ד ובשנת תר"ס ד"ה מצות] דפסח ומילה הם שתי בריתות ברית הלשון וברית המעור, ושני מצוות אלו הם כלל המצוות דמילה הוא סילוק התאוה ופסח הוא חיזוק האהבה וההשתוקקות להקב"ה, א"כ בחסר לו ד"ז חסר לו עיקר החיבור להקב"ה ול"ש להמציא חיבור חדש ע"י חטאת עד שיקיים בפועל פסח ומילה. [וזה לא הסבר לשיטה דגם מגדף ליכא קרבן דליכא מעשה [כריתות ב.]. וזה צ"ל דחסר בחומר הדבר וכן לרבי דפורק עול ומפר ברית ומגלה פנים י"ל כן]

הטעם שעני צריך להוסיף קרבן עולה

ואם לא תגיע ידו די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים או שני בני יונה לה' אחד לחטאת ואחד לעלה: [ה' ז']

הא דכעת שהוא עני נתחדש אצלו גם קרבן עולה, כתב האבן עזרא כיון דחטאת העוף אין לו הקטרה כלל דכולו נאכל לכהנים, לכן בא העולה להשלים חלק האימורין

ללקות עליו, ולכן הוצרך לומר שם דגם כרת וגם קרבן א"צ אזהרה דא"כ לא הי' שייך ללקות על חי"כ, אבל להלכה דקי"ל כרחב"ג דמלקות פוטר מכרת א"כ י"ל דבאמת גם כרת וגם קרבן בעי אזהרה רק שכל העונשים אחד הם דלמזיד יש או כרת או מלקות ולשוגג יש קרבן.

האם חיי"כ שלקו פוטר מקרבן

ודו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל בספרו ברכת יו"ט הל' סנהדרין חקר לשי' רחב"ג דחיי"כ שלקו פוטר מכרת, באופן דשגג בכרת והזיד בלאו לריו"ח דחייב חטאת, והרי ככה"ג לוקה על הלאו דהרי הזיד על הלאו האם נימא דמלקות זה פוטר גם מסבת הכרת וא"כ גם חטאת לא יביא דהרי החטאת בשוגג במקום הכרת במזיד, ומה דבעלמא בשוגג ליכא כרת הוא רק כיון דהתורה פוטרותו ע"י החטאת אבל אם גם מסבה אחרת לא הי' לו כרת אולי א"צ להביא חטאת. [וכ' דזה יש לחקור רק אי נימא דהא דמלקות פוטר מכרת הוא מצד דכיון שלקה ה"ה כאח"ך וכלשון הרמב"ם דא"כ פקע ממנו ענין כרת, וא"כ יתכן דגם החטאת שנובע מכרת יפטר, אבל אם זה גדר פטור דהיינו דיסורי מלקות הוא במקום כרת וכדמ' מד' קה"י הנ"ל א"כ בוודאי לא נפטר מקרבן ע"י שתלה ד"ז במח' ראשונים.]

וכ' דתלוי במה שיש לחקור לד' ריו"ח דשגג בכרת לחוד מחייב חטאת האם הכוונה דס"ל דעיקר החטאת על הכרת הוא בא וכדברינו לעיל, או דמודה דעיקר הקרבן על הלאו החמור שיי"ב כרת הוא בא רק דס"ל דמספיק אם הוא שוגג בחלק מחלקי האיסור, וכל החקירה הנ"ל שייך רק אם עיקר הקרבן על הכרת הוא בא ולכן יתכן דאי כבר לקה מופקע מכרת, אבל אי העיקר על הלאו עם חומר כרת רק דסגי בשגג בכרת א"כ גם בלקה הרי זה פוטר רק מחלק הכרת אבל הקרבן הרי הוא על עצם הלאו וכך הוא דינא דבשגג באיזה חלק מן הלאו מחויב חטאת. וכ' דבחקירה זו נחלקו הגרעק"א והגר"ח לענין עריות דיש רק כרת אחד והא דמתחלקים לחטאות בבא על כמה עריות הוא רק מחמת חילוק הלאוין [כריתות ג.]. האם שייך בזה דינא דריו"ח דשגג בכרת והזיד בלאו להתחייב חטאת, דד' רעק"א יבמות לג: דשייך, אבל הגר"ח [הובא בשו"ת אחיעזר ח"ג פ"ב סק"א] ס"ל דל"ש כיון דשם עיקר מחייב דחילוק חטאות בא מחמת הלאו גם ריו"ח מודה, ונר' דנחלקו בהנ"ל דד' רעק"א דגם לריו"ח עיקר הקרבן על הלאו וא"כ לא איכפ"ל מהו המחלק אבל לד' הגר"ח ד' ריו"ח דהקרבן על הכרת וא"כ זה שייך רק במחולקים בכרת אבל אם סבת חילוק החטאת מצד חילוק הלאו אז וודאי הקרבן בא עבור הלאו ול"ש דינא דריו"ח.

והביאו הרמב"ן וקל"ס. וידוע שהאור שמח בפ"ז ממעש"ש ה"ג ביאר עפ"י דברי הגמ' חולין כב. דפריך בהא דילפי' מקרא דעולת העוף כשר רק ביום דתיפול'ל ממש"כ בכל הקרבנות "ביום צוותו" ומשני "כדי נסבה" ויש בראשונים שגרסו סד"א הני מילי חטאת העוף, אבל עולת העוף אימא לא, קא משמע לן. ובשו"ת הרשב"א (סי' רע"ו) נשאל על גירסא זה, דאיך יעלה על הדעת שתהיה עולת העוף כשרה בלילה. וכתב דע"כ גירסא משובשת היא ויש למוחקה מהספרים, ולהגיה (כמו אצלנו): כדי נסבה. וכ' האו"ש דלד' האבן עזרא הנ"ל א"ש דכיון דהעולה בא להשלים חלק האימורין שכשר בלילה ס"ד דג"ז כשר בלילה. ועי' לשון אור שמח שם במילואים "אח"ז ראיתי בשו"ת רשב"א סימן רע"ו מה שנשאל וכו' וכתב דגירסא משובשת היא יעו"ש, ולפי מה שפירשנו היא נוסחא דווקנית, ושמתני מאד שהנחני ה' בדרך אמת, והפירוש הוא בעולת העוף הבאה עם החטאת, כמוש"כ דאתי תחת האימורים של חטאת בהמה, וסד"א דהוי כמו הקטרת אימורים דכשרה בלילה, קמ"ל.

ובהקדמה לספר מקור ברוך להרה"ג ר' נחום ברוך גינצבורג ז"ל כתב המו"ל דבר נפלא וז"ל: ופה מקום אתי למסור מה ששמעתי מפיו הק', כשביקר פעם את הגאון רבינו מאיר שמחה [בעל האור שמח ומשך חכמה] בדוויונסק, מצאו שהיה שמח ביותר, וזחה דעתו עליו, ואמר לו שזה עתה נתחדש לו דבר לאמיתה של תורה, וכשנתנמנם קצת ראה בחלומו שבפמליא של מעלה יושבים כל גדולי עולם, ומשוחחים ביניהם שחסר עתה בעולם התורה, מי שיכוון אל האמת, ועמד הרשב"א ז"ל, ואמר הרפו, בדיונסק יושב רב אחד ולומד וכיוון אל האמת יותר ממני. וחזר הרשב"א על דברי האו"ש הנ"ל שיישב הגירסא שהתקשה בו.

קושיא על אבן עזרא מגמ' כריתות

ולכ' יש כאן תמיהה עצומה מגמ' מפורשת כריתות ט. שדן הגמ' בחיוב קרבן הגר דילפי' ממש"כ אשה ריח ניחוח לה' [במדבר ט"ו י"ד] איזה דבר שכולו לה' הוי אומר זה עולת העוף [דעולת בהמה עורה לכהנים] ומ"מ לא סגי רק בעוף אחד דלהביא פרידה אחת א"א שלא מצינו בכה"ת כולה הבאת קרבן עוף אחד רק בזוגות ופריך הרי מצינו בעולת העוף נדבה שנא' [לעיל א' י"ד] ואם מן העוף עלה קרבנו לה' שמע אני האומר הרי עולה לא יפחות משני פרידין ת"ל והקריבו אפי' פרידה אחת, ומשני חובה מיהא לא אשכחן ופריך מיולדת דמביאה רק בן יונה או תור לחטאת ומשני משום דאיכא כבש בהדה. והנה בהא דס"ד דיש להביא שנים דוקא, פי' רגמ"ה דכיון דכ' והקריב מן שני התורים ומיעוט תורים שנים, אולם רש"י כ' דוהקריב משמע

"קרבן שלם" ודקדק מזה מרן הגרי"ז בספרו על הרמב"ם פי"ד ממעשה"ק ה"ב דפרידה אחת אינו קרבן שלם ונתחדש בנדבה דאפשר להביא חצי קרבן אבל בחובה נשאר הדין דל"ש כלל הבאה בפחות משנים דזהו קרבן שלם, ולפ"ז מה שהגר צריך להביא שני עופות אינו מחמת עיקר חובת קרבנו דבעצם עיקר חובתו הוא רק עוף אחד רק דנאמר דין בעיקר הבאת קרבנות עופה לחובה דלא יתכן ההבאה בפחות משנים דזהו שיעור קרבן עוף ורק בקרבן נדבה נתחדש ממש"כ והקריבו לשון יחיד דאפשר להביא חצי קרבן. ונפק"מ בהבנה זו לענין עולת ראיה שכתב הרמב"ם פ"א מחגיגה ה"א דיכול להביא מן העוף, האם יצטרך להביא שני עופות דד' החינוך מצוה תפ"ט דסגי באחד אולם ד' הקרית ספר שם עפ"י הגמ' כאן דצריך להביא שנים ולהבנה הנ"ל א"ש דגם גר חובתו באמת רק באחד רק דנאמר שיעור בהבאת הקרבן וא"כ גם בעולת ראיה כן.

ובטעם שבאמת שני עופות נחשבות לקרבן אחד שלם פי' בספר אמת ליעקב, דיונים נולדים בכל חדש וחדש זכר ונקבה, והיא בת זוגו של זה - כמש"כ הרשב"ם בבבא בתרא פ. ועיי"ש, והוא זוג טבעי וכמ"ש בעירובין ק: אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין כו' עריות מיונה, ועיי"ש בפירש"י שאינו נזקק אלא לבת זוגו, ולכן האחת מן הקן נקראת "פרידה", כלומר שנפרדה מן הזוג.

עכ"פ נתבאר להדיא בגמ' דכל קרבן עוף שבא לחובה לא יתכן בפחות משנים וגם כשיש עולה יש להוסיף עוד עולה, ואי נימא כאבן עזרא הרי עיקר מה שחידשה התורה שנים בעולה ויורד זה רק להשלים מה שחסר לחטאת העוף, אבל עולת העוף א"צ השלמה, ואי נימא דיש עוד כלל דבעי' שנים א"כ ל"ל לחדש דסבת השלמת עולת העוף הוא בשביל האימורים ולא משום דין שנים דהרי א"א להביא שתי חטאות.

אבל באמת למתבונן לא קשה, דלא כתוב בגמ' בגדר ילפוטא דילפינן ממה שכתבה התורה כל מקום שנים דמבואר מזה דרצתה התורה שיהי' שנים דוקא. אלא "להביא פרידה אחת אי אפשר שלא מצינו בכה"ת כולה" דבעצם עיקר חובתו הוא רק עוף אחד, רק דלא יתכן לעשות קרבן שלא מצינו כן בתורה וכיון דסו"ס לא מצינו בשום מקום בתורה סוג הקרבת קרבן עופות דחובה בפחות משתים יהי' הטעם מה שיהי', ממילא לא נתחדש בתורה שיעור הבאת קרבן עוף בפחות משתים.

האם קרבן אשם הוא קרבן וודאי או ספק

ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם וגו' אָשָׁם הוא אָשָׁם אָשָׁם לה': [ה' י"ז-י"ט]

הצריכתו התורה להביא קרבן כשלא נזהר יפה במעשיו עד כדי שלא יולד עליו ספק זה".

האם יש חיוב אשם תלוי בשחט אשם תלוי בחוץ

והנה נחלקו הרמב"ם והראב"ד בפי"ח ממעה"ק ה"י במי שמקריב אשם תלוי בחוץ האם חייב קרבן, דר' הרמב"ם דגם פטור מאשם תלוי, ודר' הראב"ד שחייב חטאת כוודאי איסור, ותלוי במח' ר"מ וחכמים כריתות יח. ובתוספתא פי"ב מזבחים ה"ד, וגם במח' ר"מ וחכמים כג: בנתברר לו אח"כ שלא חטא האם הקרבן יוצא לחולין או ירעה בעדר דר' ר"מ דהקדישו רק על הצד דחטא ולחכמים לבו נוקפו ומקדישו בכל גווני, ונחלקו האחרונים בביאור יסוד המח', י"א דגם אי אשם תלוי נחשב כקרבן וודאי מ"מ חסר בתנאי ראוי לפתח אוה"מ [ע"י מרכבת המשנה ואבן האזל שם וחזו"א קדשים קשה]. והגר"ח שם ביאר דגם על הצד דזה קרבן וודאי וגם על הצד שלא חטא מ"מ גמר הכשר הקרבנותו הוא רק בשעת הקרבה ולכן אם שחט בחוץ פטור עי"ש באריכות, אולם הקהלות יעקב כריתות סי' י"א הוכיח מגמ' נזיר כט. דמדמי אשם תלוי וחטאת העוף הבא על הספק בהדדי דבשניהם יש היתר התורה על איסור חולין בעזרה הרי מפורש דאשם תלוי גדרו קרבן ספק, ומה שלפי חכמים גמר בלבו להקדיש בכל גווני גם על הצד שלא חטא היינו שגמר להקדישו לשם מותר אשם עי"ש באריכות, ולפ"ז מובן דאינו חייב עליו בחוץ כיון דנחשב כקרבן ספק והרי ס"ל לרמב"ם דלחובת אשם תלוי בעינן חתיכה משתי חתיכות ולכן פטור. וכן בצפנת פענח [פי"ט משבת ה"כ ופ"ב מחמץ ומצה הי"ב ופט"ו מאיסוי"ב הי"ב] כ' בקצרה דהמח' רמב"ם וראב"ד הוא בגדר אשם תלוי אי נחשב כקרבן וודאי או קרבן ספק.

ולכ' כל הנדון הנ"ל תלוי במח' רמב"ן וספורנו אי הקרבן אשם בא גם על הצד שלא חטא. ואכן הגרא"ו בקובץ הערות סי' מ"ב סק"ד כתב דשי' הרמב"ם הנ"ל סותר לדברי הספורנו.

והנה במה שנתבאר כריתות כג: דלד' חכמים גם בנודע שלא חטא יצא וירעה בעדר איתא בגמ' הטעם דלבו נוקפו וגמר ומקדשי בכל גווני והק' הגרי"ז [סטנסיל נזיר עמ' קל"א ד"ה וכן] דל"ל זה הרי בשעה שהפרישו הי' חייב אז אשם תלוי בוודאי על ספק עבירה ומה שנודע אח"כ לא מגרע מחיובו למפרע ולמה יתבטל קדושתו, ומשמע שהבין הגרי"ז דמהותו של קרבן אשם שבא על עצם המציאות של ספק עבירה. וכן מבואר בדברי אביו הגר"ח שהבאנו לעיל, וכן מבואר מדברי הגרי"ז [נזיר כג: ד"ה והא] שיישב קושית הרשב"א על הרמב"ם דאין יתכן חיוב אשם תלוי אי ספיקא דאורייתא לקולא, ותי' הגרי"ז דבאופנים שחייב אשם תלוי נתחדש בפרשה זו גופא

וברש"י הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו, כגון חלב ושומן לפניו, וכסבור ששתייהן היתר, ואכל את האחת. אמרו לו אחת של חלב היתה, ולא ידע אם זו של חלב אכל, הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא, ואם נודע לו לאחר זמן יביא חטאת: ובמש"כ אשם הוא אשם אשם לה' לכ' הוא מקרא שלא לצורך, וכתב רש"י שכבר נדרש הוא בתורת כהנים. אשם אשם להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל שוה שתי סלעים.

אולם הספורנו פי' "אף על פי שלפעמים יובא זה הקרבן והוא לא נכשל באותו החטא, לא יחשוב החושב שמכניס בזה חולין לעזרה, כי אמנם הוא קרבן אשם על כל פנים, אף על פי שלא נכשל באותו החטא שנפל בו הספק, והטעם הוא כי אשום אשם לה', כשלא נזהר בדבר עד שנפל בספק" מבואר בדבריו שבא הכ' לומר דגם על הצד שלא חטא יש עליו עונש על עצם זה שלא נזהר ולכן אין בזה חשש חולין בעזרה.

ובאמת כבר הקשו רמב"ן ורבינו בחיי למה החמיר הכ' באשם תלוי יותר מן החטאת בזה שהוא שתי סלעים וחטאת הוא רק בת דנקא ועוד עצם זה שנקרא אשם שזה מלשון שממה שזה יותר חמור ודלהכי שאר אשמות נקראים כן מחמת חומרן עי"ש ברמב"ן] ותירצו "מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא נודע שחטא, מפני זה החמיר עליו הכתוב בספקו יותר מודאו, והצריכו איל בכסף שקלים, ואלו וקראו אשם לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות החמורים, לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו שמם יהיה בעונו. וזה טעם אשם הוא אשום אשם לה' יאמר כי הקרבן הזה אעפ"י שהוא בא על הספק אשם הוא, כי אשום אשם לה' היודע כל תעלומות, ואם אולי חטא לו יענישנו".

אולם סוף לשון רמב"ן מורה דעיקר ענשו הוא רק על הצד שחטא, אבל אי כלפי שמיא לא חטא א"צ קרבן כלל וא"כ בעצם יש בו צד חולין בעזרה רק שהתורה התיירו. [אולם ברוקח פי' למה מה דאשם בא להגן מן היסורים ומ' דבחוסר חטאת אין יסורים דבנכשל בוודאי חטא גרע ויש לטורדו אבל בספק חטא מקבל יסורים כדי להחזירו]

ולכ' יש כאן מחלוקת יסודי בגדר חיוב אשם תלוי האם הקרבן בא לכפר על זה שנכשל בספק עבירה גם אם כלפי שמיא הי' היתר מ"מ הא לא נזהר מן הספק, וכ"ד הספורנו, או דחיוב הקרבן הוא באמת רק על הצד שחטא, וכיון שלא ידוע לו אם חטא ניתן לו רשות להביא קרבן גם על הצד שלא חטא. וכ"ד הרמב"ן. ובד' החינוך מצוה קכ"ח מבואר כשי' הספורנו שכתב "משרשי המצוה, שיהיה האדם זהיר וירא חטא ויעיין בכל מעשיו עיון טוב לבל יכשל בדבר עבירה, ועל כן

חובת הזהירות מן הספק. ולדבריו הנ"ל א"ש דהקרבן בא לכפר על עצם זה שעבר על ספק איסור זה.

אולם העירני ידידי הרב אלעזר חיים ליבערמן שליט"א דאין הדברים מוכרחים, דא"ה"נ לפי הצד שהאשם מוגדר כקרבן ספק ויש צד חולין בעזרה, מוכרח דעיקר הקרבן בא רק על הצד שחטא, אולם לפי הצד דאשם נחשב כקרבן וודאי אינו מוכרח דעדיין יש לחקור האם החיוב הוא על עצם הדבר שנכשל בעבירת ספק, גם על הצד שלא אכל, או שאמנם החיוב הוא רק על הצד דחטא רק שגזה"כ שעליו להביא קרבן וודאי אף שאינו יודע בוודאי אם עבר, וכעת נחשבת כקרבן וודאי.

הפסוק אשם הוא וגו' גורם שיחרד לב

האדם

והנה לכ' ק' על הראשונים שאמרו דלכן החמיר הכ' על חוטא זה לפי שלא איכפ"ל כ"כ ואינו דואג ע"ז, והרי בגמ' כריתות כג: מבואר דבאשם לבו נוקפו וגמר ומקדיש, והתי' פשוט דכ"ז אחרי שהחמירה עליו תורה, ויש פסוק שלם שצועק אליו "אשם הוא אשם אשם לה" והרי מזה גופא נחרד האדם מאד ולכן לבו נוקפו ע"ז גם יותר מוודאי איסור כדי שח"ו לא יכשל בזילזול וחוסר יחס לספק חטא.

והנה במה שהאריך כאן רש"י להביא כל התו"כ בענין גודל שחרן של מצוות גם ע"י שכחה והעלמה, י"ל בדרך צחות דכל פעם שלומדים מוסר על גודל הפגם בעבירה, צריך להדגיש גם המדה טובה מרובה ולזה חשוב להאריך טובא דבזה צריך להיות עיקר האריכות.

*שני דינים במעילה

נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו לה' איל תמים מן הצאן בערוך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם וגו': [שם ט"ו]

וברש"י "כי תמעל מעל - אין מעילה בכל מקום אלא שינוי, וכה"א [דה"א ה כה] וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ, וכה"א בסוטה [במדבר ה יב] ומעלה בו מעל: וחטאה בשגגה מקדשי ה' - שנהנה מן ההקדש. והיכן הוזהר, נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה [ויקרא כב ט] ולא ישאו עליו חטא, מה להלן הזהיר, אף כאן הזהיר. אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל, אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל, ת"ל תמעול מעל, ריבה".

המדקדק בד' רש"י יראה דיש שני אופני מעילה א: "שינוי" ב: נהנה. ויתבאר ע"פ ד' התוס' מעילה יח. ד"ה ואומר דיש שתי אופני מעילה א: הוצאת ממון מרשות

הקדש גם ללא הנאה, כגון המגביה ממון הקדש ע"מ לקנותו או להקנותו לחבירו וזה ילפי' מע"ז, ב: הנאה גם בלי הוצאה דילפי' מסוטה וכגון גזבר של הקדש שכ"ז שלא נהנה לא מעל אפי' במכון לקנותו דכיון דיד כיד הקדש לא נחשב כמוציא מרשות הקדש. ומש"כ אין מעילה אלא שינוי אינו אלא במעילה של הוצאה שכן משנה מרשות הקדש לרשות הדיוט אבל מעילה של הנאה ל"ש לשינוי כלל. וכ"כ הרא"ם דהוי כאילו כ' כי תמעול מעל או חטאה דמעילה קאי על שינוי, וחטאה דיליף מתרומה קאי על הנאה. עוד כ' התוס' דבאמת אף מעילת הנאה היא בגדר שינוי כיון דההנאות מיועדות להקדש והוא שינהו מתכליתו ע"י שנהנה ממנו.¹⁶

אבל באחרונים נעמודי אור סי' ק"ו אות ה-ו אבן האזל פ"ב מגניבה ה"ב פ"ו ממעילה ה"ז ה"ח קהלות יעקב מעילה סי' ח"ן הוכיחו שמדברי הרמב"ם בכמה מקומות מוכח שחולק על תוס' וסובר שרק על הנאה מועלים ואין כלל מעילה של הוצאה.

*מעילה מדין גזל או מדין הנאה

והי' אפש"ל דיסוד המח' הוא בגדרו של איסור מעילה, האם זה כאיסור הנאה גרידא, או דיש בו גם ענין גזילה, וא"כ י"ל דד' התוס' דיש בו גם ענין גזילה ולכן יש חיוב מעילה גם על עצם הוצאה מרשות הקדש לרשות חולין גם בלי הנאה כלל, [וכן צידד מו"ז הג"ר בניצין זצ"ל בספרו ילקוט שיעורים שבת עמ' קנ"ז בד' התוס' דיש שתי סוגי מעילה מדין גזל ומדין הנאה] אבל ד' הרמב"ם דגדר איסור מעילה הוא כאיסור הנאה בעלמא ול"ש לגזילה כלל ולכן בלא נהנה ל"ש לחייבו, אלא שמצינו בד' הגר"ח שנקט דגם בד' הרמב"ם יסוד מעילה הוא מדין גזל, שבחידושי הגר"ח פ"ח ממעילה ה"א ובכתבי הגר"ח על הש"ס אות שע"ג כ' בד' הרמב"ם שזה פשוט דחיוב מעילה של הוצאה הוא מדין גזל הקדש, והוכיח כן מב"ק כ:; ומסיק דגם מעילה של הנאה וודאי הוא מדין גזילת הקדש, ויישב בזה קו' התוס' קידושין מג. במה דאמרי' שם דגם לד' שמאי דס"ל יש שליח לדב"ע מודה באומר לשלוחו צא בעול את הערוה ואכול את החלב דאין שליח לדב"ע והשליח חייב "שלא מצינו בכל התורה כולה זה נהנה וזה מתחייב." והק' תוס' ד"ה שלא מצינו דהא איכא מעילה שאם אמר הגזבר לשליח אכול ככר זה של הקדש והשליח לא ידע שהוא של הקדש דחייב המשלח ואמאי זה נהנה וזה מתחייב הוא, ותירצו דמעילה לא מתחייב

¹⁶ ובשעה"מ פ"ג דאישות כ' דתנאי דאין מעילה במחובר לקרקע שכלול בזה תלוש ולבסוף חיברו נאמר רק במעילה דהנאה דבזה ילפי' חטא חטא מתרומה, אבל מעילה דשינוי רשות דילפי' מע"ז יהי' דינו דגם תלוש ולבסוף חיברו דינו כתלוש, כמבואר בע"ז מז: ועפ"ז תי' מו"ז הג"ר בניצין זצ"ל בילק"ש מועדים ח"א עמ' קכ"א סברת בעה"מ דמזבח נתחלל ע"י פריצי ישראל, אף שאין מעילה במחובר לקרקע דהתם הי' בגדר מעילה של הוצאה וא"כ יש לו גדר מעילה בתלוש.

שגדר מעילה הוא מדין גזל הקדש, ולפי צריך שיהא שווה ממון וא"ש דבחמץ של הקדש בפסח ליכא חיוב מעילה כמבואר פסחים כט. אלא דהק' מכריתות יג. דמבואר דלענין נותר שייך מעילה הגם דאסור בהנאה ולא שווה כלום ותי' דקדושת הגוף שאני דמיועד להקדש גם בלי שווית הדמים לזה אין המעילה מדין גזל רק משום כפרה וכמו תרומה. וכן מבואר בתו' ישנים כריתות יג., אולם בדברי הגר"ח הנ"ל מפורש דאין הבדל בין קדושת דמים וקדושת הגוף ובכל גוונני המעילה הוי מדין גזל, ולכן שיעור מעילה בפרוטה הגם דבעלמא שיעור איסור¹⁷ בכזית, וכן מסיק הגרש"ש בשערי יושר שער ג' פכ"ג.

*חיוב מעילה דוקא בשוגג

עוד כתוב כאן בקרא תנאי דכל חובת קרבן מעילה ותשלומיו קרן וחומש הוא רק בשוגג, אבל במזיד אינו מביא אשם מעילה ובסנהדרין פג. נחלקו בדינו דלרבי ה"ה במיתה ולחכמים ה"ה באזהרה. ויש להדגיש דמה דנתמעט מזיד אינו רק מחמת החומר של מזיד שכבר מתחייב במלקות או במיתה, אלא גם באופן דהוא אונס גמור אבל כיון שכעת יודע על מעשה המעילה תו לא מתחייב, וכן מבואר בציור דנזכר בעה"ב ולא נזכר שליח דלא מעל בעה"ב ופירש"י בקידושין נ. ומעילה כא. הטעם דמזיד הוא ול"ש חיוב מעילה בשוגג ואף דכעת יתכן דאין בכוחו לתפוס השליח למונעו מלהוציא המעות, וכ"כ התוס' קידושין מב: ד"ה אמאי מעל דהטעם דבנזכר בעה"ב ולא נזכר שליח מעל, ובנזכרו שניהם חנווני מעל, "לפי דמעילה אינו אלא בשוגג" ולכן מעל אותו שלא נזכר ואותו שנזכר מזיד הוא. עוד יש להוסיף ד' המנ"ח מצוה קכ"ז אות א' דיתכן ציור דיודע והוא מזיד על האיסור ומ"מ נחשב שוגג לענין חיוב מעילה לפמש"כ תוס' שבת פרק כלל גדול ושבועות כו: בשם רשב"ם דבשגג בלאו וידע שיש איסור בדבר או איסור עשה דבכה"ג הוי שוגג ע"ש א"כ ה"נ במעילה אף על פי שהוא יודע שיש איסור מ"מ כיון

המשלח ע"י הנאת השליח אלא ע"י הגבהה דשליח דמיד דאגבהיה שליח קנייה וההיא שעתא חייב משלח. הרי מבואר מד' התוס' דבמעילה של הנאה ל"ש כלל שליחות להתייחס למשלח, ולזה כ' הגר"ח דלדבריו ל"ק דגם מעילה של הנאה אין החיוב על ההנאה אלא האיסור הוא בלקיחת וחסרון הממון ולכן יש מעשה מציאותי שיכול להתייחס למשלח והוכיח כן מד' הרמב"ם דגם בכה"ג יתחייב המשלח עכ"ד הגר"ח.¹⁷ ולדבריו צ"ע דא"כ למה לרמב"ם אין דין מעילה של הוצאה כלל, הרי עיקר מעילה גם של הנאה הוא מדין גזל, וא"כ כש"כ בעושה שינוי מרשות לרשות גם בלי הנאה. וי"ל ע"פ דברי הגר"ח במקום אחר [על הש"ס סי' כ"א] דמ"מ חלוק תשלומי מעילה מכל תשלומי גזילה דבגזילה חל החיוב על הגברא שהוא מחוייב ממון מחמת מעשה שעשה והתשלום בפועל בא מתוצאה שהוא חייב ובוזה מקיים את חובתו, אבל במעילה תחלת הדין הוא שיש לשלם את דמי המעילה בתורת מעשה מצוה רק התורה הטילה על המועל לשלם דמים הללו, ומעתה נעשה עליו כחוב גמור. וא"כ י"ל דתחלת הדין והמצוה של תשלומי מעילה לא נאמר רק בנהנה ולא בשינוי רשות גרידא וצ"ע.

*גדר תשלומי מעילה

עוד נפק"מ בנדון זה הוא בגדר תשלומי מעילה האם זה כתביעה ממונית על מה שחיסר או נהנה מהקדש, או זה מדין כפרה על עבירת המעילה, ותו' כתובות ל: ד"ה זר חילקו בין תשלומי תרומה לתשלומי מעילה לענין קלב"מ דבתרומה ל"ש קלב"מ כיון שזה חוב של כפרה משא"כ מעילה,¹⁸ ודייק מזה בנתימ"מ סי' כ"ח סק"ב

¹⁷ וי"א דזה כוונה ברמב"ם הלכות מעילה פרק ז הלכה ב שכתב "ובכל התורה כולה אין שליח לדבר עבירה אלא במעילה לברה" וכבר הק' מהרי"ט ועוד אחרונים דהרי יש שליחות יד וטביחה ומכירה כמבואר בקידושין מ"ב ובשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קעד תי' בתחלה דקאי על שליחות למעילה דהנאה דמתייחס למשלח הגם דבכה"ת כולה לא מצינו זה נהנה וזה מתחייב, ואף שהתוס' לא ס"ל כן וכדהבאנו בפנים, מ"מ הרמב"ם ס"ל דבע"י אכילה דוקא, ולד' הגר"ח ההבנה בזה דגם הנאה הוא מדין גזילה.

¹⁸ ובתוס' פסחים כט. ד"ה רבי נחוניא כתבו דאף דבעלמא אין קלב"מ פוטר מקרבן, אבל כיון דפטר מקרן וחומש פוטר מן הקרבן שאין אשם מעילות בא אלא כשיש קרן וחומש. וכ' הצ"ח שם דאף דלענין קרן כבר נתחייב בהגבהה מיד כמבואר בכתובות ל: מ"מ היציאה מרשות ההקדש הוא רק בשעת אכילה הוא רק באכילה ואז חייב כרת ופוטר מחומש וכיון דליכא חומש ליכא אשם, וכ' עליו רעק"א [בסופרי המלך רעק"א שיצא לאור מחדש ע"י אאמו"ר שליט"א והג"ר יוסף שישא שליט"א בעמ' נ"א] דדבריו הם נגד תוס' במעילה יח: ד"ה אכילתו דשייך שאכילתו ואכילת חבירו שיעטרפו ע"י שליחות כגון שזוה את חבירו ליטול ולאכול ומדאגביה קנייה ומעל קודם האכילה. הרי להדיא דהמעילה הוא בעצם ההגבהה. ורעק"א במערכה ו' פסחים כט. אות ח' נקט כן בפשיטות דבעצם הקנין מעל ולכן הק' בכל חמץ של הקדש אין שייך קלב"מ הא כיון דאגבהה מיד מעל, וע"כ דמייירי בתחב לו חבירו, והיינו שחבירו היה מזיד דלא נתחלל הקדש על ידו ולא נפיק לחולין, דאף כיון דלא אהדר הוי מזיק, מ"מ עדיין לא מעל עד שיבלע ויהנה, אלא דלשיטת הרצב"א בתוס' כתובות ל: דפה הוי קנין קשה בגחין

ואכיל או שחבירו תחבו לפיו ברצונו מיד כשבא לפיו מעל בקנין פה, ומיתה ל"ה רק עד הבליעה עי"ש מש"כ בזה.

והי' אפש"ל דד' התוס' שם הוא לשיטתם לפני זה דיש ב' מיני מעילה ויש מעילה של הוצאה בלי הנאה ולכן כבר בעצם הקנין מעל, אבל לד' הרמב"ם דליכא מעילה של הוצאה א"ש ד' הצ"ח אלא דחזינן במערכה של רעק"א מבואר להדיא דנקט דבריו גם בד' הרמב"ם. ובלא"ה דברי הצ"ח נסובים על תוס' דס"ל גם מעילה של הוצאה גרידא.

ובעיקר הא דאמרי' במעילה קלב"מ הק' התוס' פסחים כט. לשי' רבי דכל מעילה במזיד במיתה ואעפ"כ בשוגג משלם הרי מוכח דל"א בי' קלב"מ לענין מיתה וא"כ ה"ה בכרת לר' נחוניא, ותי' דגוזה"כ הוא במיתה ולא בכרת, אבל רעק"א בסופרי המלך שם כ' דלדבריו א"צ לזה דבציור דרבי המעילה מתחיל בהגבהה ול"ש כלל קלב"מ אבל בציור דגמ' דקלב"מ מייירי כשתחבו חבירו למקום דלא מצי לאהדורי.

¹⁹ אולם בשו"ת רעק"א ח"א סי' ק"צ נסתפק בזה.

שהי' שוגג על הלאו הוי שגגה וכאן כתיב שגגה כמו בחטאת.

*איזה הלכה במעילה תלוי בשערה

והנה בחגיגה י. איתא במשנה דהלכות שבת חגיגות והמעילות - הרי הם כהררים התלויין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות. ופריך בגמ' ע"ב דמעילות מכתב כתיבן ויש בזה כמה מהלכים בגמ' על איזה דין מחודש וקשה בהלכות מעילה קאי, דדעת רמי בר חמא הוא דקאי להא דתנן לענין מעילה "השליח שעשה שליחותו - בעל הבית מעל, לא עשה שליחותו - שליח מעל" וקשה וכי עשה שליחותו אמאי מעל? וכי זה חוטא וזה מתחייב? היינו כהרין התלויין בשערה. [ופירשי השליח שעשה שליחותו - בעל הבית שהיו בידו מעות הקדש, ונתחלפו במעותיו, ונתנן בשוגג לשליח, ואמר לו: קח לי מהם חלוק או טלית, אם עשה שליחותו - בעל הבית מעל, וזהו כהרין, שיש לתמוה ולומר: וכי שליח זה חטא שהוציא מעות הקדש, ובעל הבית מתחייב קרן וחומש ולהביא אשם מעילות, והרי ידוע לנו בכל הש"ס²⁰ שאין שליח לדבר עבירה, שיהא שולח מתחייב על ידי שלוחו.] ופריך עליו רבא "ומאי קושיא? דלמא²¹ שאני מעילה, דילפא חטא חטא מתרומה, [מעילה ילפינן חטא חטא מתרומה - לכמה דברים נאמר בתורת כהנים, נאמר במעילה וחטאה בשגגה מקדשי ה' ונאמר בתרומה ולא תשאו עליו חטא [במדבר יח]²² מה התם שלוחו של אדם כמותו [דכתיב כן תרימו גם אתם [שם]], ואמר מר: גם אתם - לרבות שלוחכם.²³] אף כאן שלוחו של אדם כמותו?

לזה תי' רבא "לא נצרכא אלא לכדתניא: נזכר בעל הבית [-שהן של הקדש עד שלא יגיע שליח אצל חנוני] ולא נזכר שליח [-והוציאן] שליח מעל. [וקשה] שליח עניא מאי קא עביד? [-נהי דבעל הבית פטור, דכיון דנזכר - אנן סהדי דתו לא ניתא ליה בשליחותיה דהאיך, ומהשתא לאו שלוחו הוא,²⁴ ומיהא

²⁰ צ"ע איפה מצינו כן בכל הש"ס, הרי בגמ' גופא מוזכר רק בארבע מקומות קידושין מב:, ב"ק נא. שם עט., ב"מ י. ואולי ר"ל כשלומדים בעיון היטב יכנס ענין אין שליח לדב"ע בהרבה מקומות. וידידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א הציע דהרי מש"כ ש"ס זה מצד הצנזור דפעם ה"י כתוב "תלמוד" ובגמ' חדשות דעזר והדר החזירו את זה, וא"כ יתכן דפעם ה"י כתוב דידענו ב"כ"ה"ת והיינו ר"ת כל התורה וזה כלשון הגמ' בב"ק עט. דבכל התורה כולה אמרינן אין שליח לדבר עבירה, והצנזור סבר שהי' ר"ת "כל התלמוד" ושינה זה לכל הש"ס.

²¹ צ"ע דבגמ' קידושין מב: הק' על האי כללא דאין שליח לדב"ע מהאי דינא דמעילה ומשני שאני מעילה דילפי' חטא חטא מתרומה, הרי דזה דבר ברור ולמה קאמר רבא כאן רק "דילמא".

²² ברש"י קידושין שם ד"ה חטא חטא מתרומה הלשון "לרוב דברים היא למודה מתרומה במסכת מעילה (דף יח:) כתיב הכא וחטאה בשגגה מקדשי ה' וכתוב בתרומה באוכלה בשוגג ולא ישאו עליו חטא". הביא הפסוק דפ' אמור. ואצילנו עה"ת הביא הפסוק דפ' קרח.

²³ צ"ע דלמסקנא בקידושין א"צ קרא דשליחות בתרומה דילפי' מפסח וגירושין ואיצטריך למעוטי גוי- טורי אבן ע"ש שלימד זכות על רש"י.

²⁴ אולם רש"י קידושין נ ד"ה שליח מעל ובמעילה כא. ד"ה החנוני מעל פ"י הטעם דבעל הבית פטור דכיון שנזכר הוי מויד אבל שליח הוי שוגג ואילו לא נזכר בעה"ב ה"י בעה"ב חייב מדין שליחות דנתחדש במעילה דיש שליח לדב"ע, אבל השתא דאיפטר בעה"ב רמיה מעילה אשליח ככל התורה כולה דאין שליח לדבר עבירה והעושה הוא מתחייב.

שליח מאי עביד.] היינו כהרין התלויין בשערה. והקשה ע"ז רב אשי: מאי קושיא, דלמא מידי דהוה אמוציא מעות הקדש לחולין? [מידי דהוה אשאר כל מוציאין מעות הקדש לחולין בשוגג שימעלו אף זה בשוגג הוציאן, דכיון שביטל המשלח שליחותו הוה ליה איהו מוציא.] ומסיק בסוף "התם מידע ידע דאיכא זוזי דהקדש, איבעיא ליה לעיוני. הכא - מי ידע? היינו כהרין התלויין בשערה. [בסמיכה מועטת מדמינן לה למוציא מעות הקדש לחולין, שהרי קרוב הוא לאונס יותר מן השוגג.]

נמצא דזה שנתחדש דיש שליחות לדב"ע במעילה אינו כהררים התלויים בשערה דזה מובן מצד גז"ש דחטא חטא מתרומה, אבל מה שהשליח מעל בשוגג כשלא הי' לו לידע שאלו מעות הקדש זה דבר קשה ונקרא הר התלוי בשערה. וצ"ע באיזה שערה זה תלוי, דלענין הל' שבת מבואר שם בגמ' דדין מלאכה שאצל"ג ומקלקל תלויים בשערה שנקרא מלאכת מחשבת, אבל כאן במעילה איזה שערה יש כאן וברש"י מבואר דזה מצד דמיון למוציא מעות הקדש לחולין וצ"ע דשפיר יש לחלק דהתם הוא שוגג אבל כאן זה אונס דל"ה ל"י לעיוני, והנצי"ב במרומי שדה כ' דאה"נ בשאר דיני התורה פשוט דבכה"ג מקרי אונס ופטור מקרבן כגון בהגיש לו חבירו חתיכת בשר ואמר לו שזה היתר ובאמת ה"י חלב דהו"ל אונס גמור ופטור מן הקרבן, אבל מעילה שאני דגם באונס חייב, ויש ללמוד כאן מזה גופא שנתחדש בו דיש שליח לדב"ע, והרי בעלמא מה דאין שליח לדב"ע הוא כעין אונס דלא הו"ל לחשוב שהשליח יעשה כמצותו דיש לו לשמוע לדברי הרב ואעפ"כ במעילה המשלח חייב, וה"נ להיפך אם המשלח יודע והשליח אינו יודע חייב אף דלא הי' לו לידע, וזהו הררים התלויים בשערה.

*האם בסמך על אחרים נחשב אונס

ובעיקר דבריו שנקט כד"פ דבעלמא בסומך על חבירו נחשב אונס לענין חטאת, נחלקו בזה רבותינו, דבשו"ת חמדת שלמה אה"ע סימן כה הביא מה שהשיב לו הנתיבות על מה שנתק' דלמה בניסת ואח"כ באו עדים חייבת בקרבן הרי היא אנוסה דסמכה על העדים ומ"ש מאם סמך על רוב וחזקה דא"צ כפרה, והשיב לו הנתיבות דיש לחלק בין היכא שהכשולין בא ע"י אחרים שהכשילוהו או שבא ע"י סמיכות רוב וחזקה, והביא רא"י לזה, לזה כ' לו החמד"ש דיש לו רא"י מסוגיא דחגיגה דמבואר דמה דלענין מעילה מקרי הר התלוי בשערה הוא בציוור דנזכר בעה"ב ושליח סמך עליו ולא הוי ל"י לעיוני, ואי נימא דבכ"מ שסמך על אחרים הו"ל שוגג וחייב, מאי רבותא דמעילה הא בכל התורה כולה

ולפ"ז לא נתבטל השליחות כלל רק דשליח חייב מצד הכלל דאין שליח לדב"ע. ע"י לקמן מש"כ בזה בשם הקצוה"ח ורעק"א.

הם צריכים כפרה. מתחלה האריך להביא המראי מקומות דאונס בעלמא א"צ כפרה כמבואר ברמב"ם פיה"מ פ"ח מיומא מ"ו ובפ"ה משגנות ה"ו, ומורה נבוכים ח"ג סי' מ"א, ובערוך השולחן או"ח סי' תרב ס"ז ביאר החילוק בין שוגג לאונס דבשוגג יש טענה עליו שהי' לו ליהזר משא"כ אונס, ובפמ"ג פתיחה סי' ל"ה ד"ה והנה ובפתחי תשובה יו"ד סי' כ"ט סק"א דבאכל עוף ומצא טריפה בדבר שלא הצריכו חז"ל לבדוק א"צ כפרה.

*האם יש חיוב מעילה באונס גמור

אלא דמה שיש לדון הוא לענין מעילה דמצינו הרבה חומרות כדהביא הרמב"ם פ"ט משגנות ה"ט, וגם דבנזכר בעה"ב ולא נזכר שליח דשליח מעל וכסוגיא דחגיגה, וא"כ אולי גם אונס גמור חייב, אולם הביא מספר מקור ברוך [ח"ב סימנים ט' י"ב] שהעלה שבאונס גמור פטור גם ממעילה, וכן יש לדקדק מד' הרמב"ד בהשגותיו על הרמב"ם פ"ז ממעילה ה"ב, ולפ"ז צ"ל שמה שהשליח חייב כשבעל הבית נזכר, היינו מפני שהיה צריך לחשוב שאולי זה הקדש, דבימיהם הקדש היה דבר מאוד שכיח, ולכן אין זה בגדר אונס, אבל בענינו הוה אונס גמור, שלא היה צריך כלל להעלות על דעת שיונים אלו הם הקדש, ולכן נראה שפטורים גם ממעילה.

אלא דיש לדון עפ"י שאמר הגריש"א זצ"ל [הערות ערכין ו.] דיתכן דהקדש בזמן הזה אין בו איסור דאורייתא כלל, דכיון דאמרו חכמים דצריך לאבדו מפני התקלה נמצא דאין להקדש מזה כלום, וכל שאין להקדש שום תועלת ממנו אין מועלין בו, ואפילו אם רק מדרבנן אין להקדש תועלת ממנו, הדין הוא דאין מועלין בו, וכמש"כ תוס' בפסחים כ"ט. ד"ה אין פודין, אלא דיל"ע אי זה דוקא בקדשי בה"ב התלוי בדמים ושווית, משא"כ בקדשי מזבח.

ומו"ח הג"ר אליהו אליעזר קויפמן שליט"א טען דבלא"ה אין כאן חיוב כלל דאין לרשע זה נאמנות דאין אדם משים עצמו רשע ובזמן המקדש בוודאי לא הי' יכול לחייב את חברו בקרבן מעילה בכה"ג.

*האם במעילה בשוגג שייך שליחות לדבר עבירה

והנה בעיקר הא דדנו בגמ' לענין מעילה בהאי כללא דאין שליח לדב"ע הק' התוספות בקידושין מב: ד"ה אמאי מעל קושיא עצומה, דהרי כבר הקדמנו דל"ש כלל חיוב מעילה רק בשוגג כמפורש בקרא, והרי עיקר הסברא דאין שליח לדב"ע הוא מצד דברי הרב וכו' ואם הוא שוגג ל"ש כלל סברא זו, כדהוכיחו כן מב"ק ע"ט. [ומנ"ח קצ"ו אות א' תי' לפ"מ שהבאנו לעיל בשמו דמשכח"ל

הדין כן, וממעילה א"א ללמוד ודאי כדאיתא בכריתות טו: מה למעילה שכן עשה בו את המאכיל כאוכל ומהנה כנהנה וצירף המעילה לזמן מרובה, וכן משמע פשוטא דמתני' דדוקא במעילה הדין כן, א"כ מוכח דבעלמא היכא דהכשלוך בא לו ע"י אחר ולא שייך לומר איבעי לי' לעיוני פטור מן הקרבן, וא"כ עדיין צ"ב למה בניסת על פי עדים חייבת בקרבן. ובסי' י"ח שם הביא מש"כ ע"ז הנתיבות דציור דמעילה שאני דיש חזקה דכל מה שתחת יד האדם שלו, ולא הו"ל לעיין כלל.

*יסוד חיוב מתעסק במעילה

והנה עוד חומר מצינו במעילה יותר מכה"ת כולה לענין מתעסק דבעלמא פטור מן הקרבן שנא' אשר חטא בה פרט למתעסק אבל במעילה חייב כמפורש בפסחים לג. דבזה חומר מעילה מכה"ת כולה ושלכן בעי' קרא מיוחד "וחטאה בשגגה" לפטור מזיד מקרבן מעילה ולא ילפי' מכה"ת כולה דס"ד מעילה ששאני דחמירא שחייב על מתעסק, ולא נתבאר בגמ' באמת הטעם למה מעילה חמירא, ורש"י כ' בד"ה תאמר דדוקא בעלמא יש קרא דאשר חטא בה, ובשבת יש קרא דמלאכת מחשבת אבל במעילה דליכא קרא דרשינן וחטאה בשגגה כל דהוא שגגה. והק' בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' נ"ז דלמה לא נלמד מכה"ת כולה [וע"ע קו"ש ח"ב סי' כ"ג אות ט"ז ובד' מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל בילק"ש שבת עמ' קנ"ז] ובאור"ש בפ"א דשבת ה"ח הק' סתירא דמצד אחד מבואר דבמעילה ליכא פטור מתעסק מצד שני לענין פטורא דטעה בדבר מצוה, מפורש בסוכה מב. במצא עולת העוף בין אגפיים וסבר שהוא חטאת, ובפסחים עב: בנתחלף לו שפוד של צלי בשפוד של נותר, דשייכא גם במעילה, ותי' דהמקור לחייב מתעסק במעילה הוא מאותה הר התלוי בשערה דחזינן דשליח חייב גם היכא דלא הו"ל למידע ואין לך מתעסק גדול מזה וגם הו"ל מתעסק בהיתר דמעות חולין ומ"מ חייב, וה"נ בכל מתעסק וזה גופא הטעם למה צריך קרא בכה"ת לפטור מתעסק כדי שלא נלמד ממעילה. משא"כ טעה בדבר מצוה זה דין אחר.

*הכשיל חתן וכלה באכילת קדשים בחוץ

ובספר חשוקי חמד להגרי"צ זילברשטיין שליט"א מעילה ט. הביא מעשה ברשע שרצה להכשיל באיסור חמור זוג שהלכו להינשא, מפני שכעס על אביו של החתן שעשה לו עוולה. וכיון שידע שבני הזוג ירצו לאכול זוג יונים כמנהג קהילות מסויימות, אז כדי להכשילם הוא קנה זוג יונים והקדישם לגבוה, ואח"כ נתן את היונים לשוחט שישחוט אותם, ואח"כ נתנם לטבח שיצלם ויעשה מהם מטעמים, ואכן הזוג אכלו את היונים של ההקדש. אח"כ הודיע להם שהם נכשלו בעוון החמור של אכילת קדשים ושל מעילה, וכעת הזוג הצעיר באו לשאול בבהלה, האם

*אי במעילה במזיד שייך חידוש דמעילה

דיש שליח לדב"ע

ובעיקר ביאור החילוק בין רש"י חגיגה ורש"י קידושין שמעתי מפי הג"ר אברהם נח גרבוז זצ"ל²⁵ דרש"י חגיגה ס"ל דגם בתשלומי מזיד יש לו דין המחודש דמעילה שיהי' בו דין שליחות לדבר עבירה, וכן מצדד המנ"ח במצוה קכ"ז בסוף דבריו, ויל"פ ע"פ דברי הגר"ח נעל הש"ס סי' כ"א דגם תשלומי קרן דמזיד אינו כגזילה בעלמא שמוטל על הגברא, מחמת מעשה שעשה והתשלום בפועל בא מתוצאה שהוא חייב ובזה מקיים את חובתו, אבל במעילה גם מזיד תחלת הדין הוא שיש לשלם את דמי המעילה בתורת מעשה מצוה רק התורה הטילה על המועל לשלם דמים הללו, ומעתה נעשה עליו כחוב גמור. ויש לו שם מיוחד "תשלומי מעילה". וא"כ גם בזה נתחדש דיש שליח לדבר עבירה וכס"ל לרש"י חגיגה ולכן לא הי' יכול לומר דכיון דמזיד פטור דסו"ס הי' מתייחס אליו השליחות. עוד אמר עפ"י רש"י ב"מ י. ד"ה פטור דבשלח חבריו לגנוב פטור המשלח מכפל מדין אין שלב"ע ומשמע דקרן מיהא חייב, וצ"ל דס"ל לרש"י דגם בעבירה לא נתבטל השליחות [ובאחרונים כבר האריכו בזה עפ"י תו' שם י: ד"ה דאמר לישראל] וממועט רק מעונש אבל עצם המעשה מתייחס אליו ולכן כפל לא משלם דזה עונש, אבל קרן צריך לשלם, וא"כ י"ל דרש"י חגיגה ס"ל דהשליחות במעילה לא בטל וגם אי אין שליח לדבר עבירה מ"מ קרן מיהא יתחייב ומדפטר את המשלח לגמרי מוכח דביטל השליחות לגמרי.

*החומר במעילה יותר מכל המצוות

והנה באמת צ"ב למה החמירה התורה כ"כ במעילה לחייבו גם ע"י שליח, וגם במתעסק ואונס, ולכמה שיטות חייב השליח גם במקום שלא הי' לו לדעת כלל, ונראה ע"פ ד' החינוך מצוה קכ"ז שכתב "משרשי המצוה, לתת אימה ויראה על כל אדם מהתקרוב בעניני הקודש, וכבר כתבנו למעלה תועלת היראה וההגדלה בקודש אל בני אדם". ולכן יש לו לאדם להיות תמיד במצב של פחד ויראה אולי ח"ו ימעול בקודש, ובכל דבר חדש שמקבל תח"י יש לו לברר אם זה לא קודש, ולכן אין בזה תי' של מתעסק ואונס, ומשל למה"ד למי שמופקד תח"י מטבע חשוב מאד ששוה אלפים ורובבות, אבל יש לו עוד מטבעות שנראים כן אז בוודאי יעשה כל טצדקי לשמרו בנפרד וכל מטבע שיבוא תחת ידו שנר' כאותו מטבע יברר שזה לא אותו מטבע.

שגג גם בידע, באופן דשגג רק בלאו ולא באיסורן ותי' ר"י דמשנה כולל גם ציור דנזכר השליח לפני שהוציאו ואעפ"כ אמרי' דבעה"ב חייב הגם דבזה הי' אפש"ל דברי הרב וכו'. מבואר מד' התוס' דבמעילה בעלמא בלא"ה ל"ש כלל דאין שליח לדב"ע וחייב בעה"ב, ועיקר חידוש דמעילה הוא רק אם השליח מזיד. אולם ריטב"א ומאירי קידושין שם נחלקו על תוס' וס"ל דגם בשוגג אמרי' דאין שליח לדב"ע וגם במעילה בשוגג צריך לחידושא דיש שליח לדב"ע.

*חילוק בין רש"י חגיגה ורש"י בקידושין

ויש אחרונים שנתחבטו במח' זה ולא הכריעו [ע"י שו"ת שו"ת מהרי"ט ח"א סי' קט"ז מהר"י בן לב ח"ג סי' ל"ח ודרכי משה וסמ"ע סי' שמ"ח הביאו המח' ולא הכריעו] אולם הש"ך בחו"מ סי' שמ"ח סק"ו האריך להוכיח כשי' הריטב"א דגם בשוגג אמרי' אין שליח לדב"ע וכן האריך הנו"ב באה"ע קמא עה פ פב וכן הכריע הקצוה"ח שם וכתב [וכ"כ הגרעק"א בדו"ח מערכה שישית אות ט"ן] דתלוי בדברי רש"י איך לפרש הא דנזכר בעה"ב ולא נזכר שליח דהשליח מעל, דרש"י בחגיגה ביאר הטעם דאנ"ס דלא ניח"ל בשליחותי' וביטל השליחות, ולא מתייחס אליו כלל, אולם רש"י בקידושין נ. ד"ה שליח ביאר הטעם דבעה"ב הוי מזיד ול"ש לייחס אליו חיוב מעילה ולכן השליח מעל מדין הכללי דכה"ת כולה דאין שליח לדב"ע, מבואר להדיא דגם בשוגג שייך דינא דאין שליח לדב"ע, דאל"כ מה איכפ"ל שאין כאן שליחות דמעילה הרי גם בכה"ת כולה הדין הוא דאם השליח שוגג אמרי' דיש שליח לדב"ע. ולפ"ז חידושא דמעילה לייחס חיוב מעילה למשלח הוא גם באופן דהשליח הוא שוגג. ותו' וראשונים דס"ל דבשוגג ל"ש אין שליח לדב"ע יצטרכו לפרש דהא דרק השליח מעל ולא המשלח הוא כרש"י חגיגה דהי' כאן ביטול השליחות.

ורעק"א במערכה שם כ' דנפק"מ לדינא בין הסברת רש"י בחגיגה והסברת רש"י בקידושין בהיה המשלח מזיד בתחלה והשליח שוגג דבכה"ג אא"ל דביטל השליחות וא"כ לד' רש"י בחגיגה לא מעל השליח דהא עשה שליחותו והשליחות מתייחס למשלח. אלא שהק' רעק"א לשי' התוס' דבשוגג יש שליח לדב"ע ל"ל לגמ' קידושין מג. לומר "מודה שמאי באומר לשלוחו צא ובעול ערוה" הא יכול למינקט גם לפי ההלכה כב"ה דאם אמר לשלוחו צא ואכול חלב ובעול ערוה והשליח שוגג דמ"מ השליח חייב דלא מצינו דזה נהנה וזה יתחייב. וכ' ע"ז בנו ר' אברהם "כבר קדמו בזה בשו"ת נו"ב חלק אה"ע סימן פ' אות י"א אלא דהוא זצוק"ל לא היה רגיל לראות בספרי האחרונים ז"ל וכנראה ממקומות רבות מכתביו."

²⁵ בשיעוריו שמסר לחבורת קדשים בישיבת מיר.

*הנהנה בלא ברכה כאילו מעל

והנה חז"ל ברכות לה. דימו ענין ברכת הנהנין לאיסור מעילה ואמרו כל הנהנה מעוה"ז בלא ברכה כאילו מעל²⁶ וחידוש גדול כ' שם רבינו יונה [נה. בדפי הרי"ף] ד"מי שאינו יודע הברכות באיזה ענין יוכל לאכול שאם יאכל יתחייב קרבן מעילה בכל פעם ופעם" אולם כבר כ' בהערות הגרי"ש אלישיב זצ"ל שם דמעילה דאמרינן הכא אינה מעילה גמורה ככל דיני מעילה, אלא מעילה מדרבנן, שבאו עי"ז ללמדנו את חומרת האיסור. ואף מה שכתב רבינו יונה שיתחייב קרבן מעילה אם אכל בלא ברכה, נראה שלא דוקא הוא אלא שבא ללמדנו את חומר האיסור. עכ"ד. ואי נדמנו למעילה יש ליישב בזה קו' האחרונים על הגמ' ברכות מג. מנ"ל שמברכין על הריח ומשני ממש"כ קול הנשמה וכו' והק' הצל"ח ואבני נזר או"ח ל"ז דסו"ס נהנה מעוה"ז בלא ברכה, אבל אי זה דומיא דמעילה א"ש דקי"ל [פסחים כו.] דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, ומכיון שאין בריח איסור מעילה אין מקום לומר שמברך כדי להתיר איסור הנאה. עוד יש ליישב בזה שי' רעק"א בגליון הש"ס ברכות יב. עפ"י תו' שם ומהרש"א פסחים קב. ד"ה פירשב"ם דבספק ברכות הנהנין ל"א ספק ברכות להקל, דל"ש ספד"ר לקולא להתירו להמשיך לאכול בלי ברכה, דכיון דהוא כמעילה חמיר טפי, [והרה"ק מלובלין ז"ע דקדק ממה שהצריכו חז"ל לומר ספק ברכות להקל ותיפול"ל מצד ספד"ר לקולא ובהכרח שלא כיוונו חז"ל להקל שא"צ לברך דאדרבה איזה קולא היא מה שפוטרים איש ישראל מלברך את ה' הרי חומרא הוא שלא ניתן לו רשות לברך, אלא כוונת חז"ל להיפך ספק ברכות להקל ויכול לברך, ובשו"ת עני בן פחמא או"ח סוף סי' י"א ששמע מהרה"ק מאלכסנדר ז"ע שפי' לפ"ז "להקל" דתלוי לפי מדרגת האדם דרק אם אצלו הוא קולא שיוכל לברך יברך, אבל מי שאצלו הוא קולא לא לברך באמת לא יברך] מאידך יש להבין פסק השו"ע קס"ז ס"ט דבספק מותר לאכול בלא ברכה, [ורעק"א בעצמו בגליון לסי' ר"ט כ' דאסור לברך מספק] וכדביאר הגרי"ש"א בהערות לפסחים קב. דאף אם האוכל בלא ברכה כאילו מעל, מ"מ מחמת זה לא חמיר טפי שהרי גם זה אינו אלא מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא, ומ"מ מסיק במ"ב שם סקמ"ט וכ"ה בסוסי' צ"ט דמ"מ יותר טוב שיראה לצאת מאחר הברכה ומשמע שאינו "חלק" למעשה לאכול בלא ברכה, ואף שהוא סד"ר לקולא.

²⁶ עוד דבר דימו חז"ל למעילה דכ' הרמ"א סו"ס קכ"ח דאסור להשתמש בכהן אפילו בזמן הזה, דהוי כמועל בהקדש, אם לא מחל על כן. ומקורו מדברי המרדכי בגיטין בשם הירושלמי ברכות פ"ח ה"ה וז"ל: אמר שמואל המשתמש בכהונה מעל... מניין המשתמש בכהונה מעל, רבי אחא בשם שמואל אמר (עזרא ח כח) ואמר להן אתם קודש לה' והכלים קודש, מה כלים המשתמש בהן מעל אף המשתמש בכהנים מעל. וביאר המשנ"ב (ס"ק קעד) את הטעם דהוי כמועל בהקדש, שהרי נאמר וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב, ואף עכשיו שאין לנו קרבנות, בקדשתו הוא עומד, ומשום זה אסור בגרושה ולטמא למתים.

ובשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' י"ח אות ח' כ' דאף דמד' מהרש"א מבואר דברכה בא להתיר איסור גזל ומעילה אולם להלכה לא קי"ל כן וכמבואר בשו"ע. עוד הוכיח כן מהא דאונן ובעל קרי פטורים מלברך ומשמע דיכול לאכול בלי ברכה, וק' תפ"ל דפטור רק מן המצוות אבל לא לעבור על איסורין אלא ודאי דעיקר חיוב ברכת הנהנין הוא משום דחייבו חכמים להודות ולהלל לד' קודם שהוא אוכל ושותה, וחיוב זה סברא הוא משום מדת דרך ארץ וכדמצינן שחייבו לברך בברכת המצוות, אלא ההבדל הוא רק בזה דאילו גבי מצוות לא אלמוהו כ"כ את החיוב עד כדי כך שיהא אסור לעשות מצוה בלא ברכה ושפיר מותר להניח טלית ותפילין באמצע התפלה ולברך אח"כ, משא"כ גבי ברכת הנהנין אלמוהו רבנן לחיוב הברכה ואמרו דכל זמן שלא בירך הוי כאילו מעל או גזל וכדאיתא בברכות ל"ה ע"א, ונמצא לפי"ז דטעמא דחשיב גזל הוא רק משום דמחוייב לברך אבל לא שהברכה באה להתיר את האכילה, ומשו"ה בעל קרי ואונן כיון דלא מחייבי בברכה שפיר מותר להם לאכול ולשתות בלא ברכה כיון שעיקר איסור הנאה בלא ברכה איננו כלל איסור עצמי אלא מסתעף רק ממה שחייבוהו חכמים בברכה.

עוד כ' שם בגמ' ברכות אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר: לה' הארץ ומלואה. וכתב הצל"ח דבא להוסיף על הברייתא ולבאר בזה שאי"ז מעילה קלה כמעילה בקונמות שאינה קדשי שמים, אלא חמורה מעילה זו כמעילה בקדשי שמים. אולם הגרי"ש"א דקדק ברש"י ד"ה מעל שכתב "כנהנה מן ההקדש דכתיב לה' הארץ ומלואה כדאמרינן לקמן". ופי' שבא להוסיף ביאור בדברי ר"י א"ש, שבא ללמדנו שאף שיש שני סוגי מעילה הא' הוא מעילה בקדושת בדק הבית שיוצא לחולין. והחמור יותר הוא מעילה בדבר הקדוש קדושת הגוף שאינו יוצא לחולין [כמבואר ב"ה כח]. הכא הוי מעילה חמורה כמעילה בדבר הקדוש קדושת הגוף. ובזה קמ"ל רש"י שאינו יוצא לחולין אם אכל בלא ברכה, כמועל בדבר הקדוש קדושת הגוף.

והנה במש"כ שם בגמ' "מאי תקנתיה ילך אצל חכם. ופריך ילך אצל חכם מאי עביד ליה? הא עביד ליה איסורא! עי"ש התי' וצ"ע הרי זה רק שוגג בדרבנן ולשי' הנתיה"מ סי' רל"ד שוגג דרבנן אינו עבירה כלל, ובלא"ה כבר נחלקו עליו אחרונים [עיי' משנ"ב שלי"ד סקע"ח ושעה"צ ס"ה] ותי' הגרי"ש"א דכיון דאכילה בלא ברכה הוי כמועל חמיר הוא משאר איסורים דרבנן דמעילה בשוגג הוי מעילה.

עז ובעל כרחם הוצרכו לעשות דבריו. עכ"ד הערבי נחל עי"ש שהאריך עוד.

* ישראל נמשלים לקדש שהפוגע בהם

כמועל בהקדש

אולם באמת י"ל דלמה שנתבאר באריכות דלענין מעילה לא נאמר הכלל דאין שליח לדב"ע, ה"נ כלל ישראל נמשלים לקדש שנא' קָדֵשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ כָּל אֲכָלֶיךָ יִאֲשְׁמוּ רֵעָה תָּבֵא אֲלֵיהֶם נְאֻם ה': [ירמיהו ב ג] ובמדרש [שמו"ר כד ג] במה שישראל נמשלים לצאן "אי מה הצאן מתוקן לטביחה אף ישראל כך ת"ל כצאן קדשים מה קדשים כל מי שנוגע בהן מתחייב כך ישראל שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו", עוד כ' במדרש ב"ר פא א "תני ר' חייא תבוא מארה לאדם שהוא נהנה מן ההקדש, ואין הקדש אלא ישראל שנאמר קודש ישראל לה' וגו'", ולכן מי שפוגע בכלל ישראל כאילו מועל בהקדש ואין שום תי' דאין שליח לדב"ע ודברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין וגם אין תי' של שכחה ואונס וזה בא הפסוק לרבות "כל אוכליו יאשמו" כל מי שיש לו איזה שייכות וזיקה לאכילת וכליון כלל ישראל יואשם ויועמד לדין.

שו"ר בפרשת דרכים [דרך מצפה - דרוש כו הובא בערבי נחל דברים שבת שובה - דרוש ג] דהקשה על פסוק הנ"ל דתיבת לה' מיותר, דהוי סגי למיכתב קודש ישראל לחוד. ותו מאי כל אוכליו ומאי מרבה כל. ותירץ, דכיון דישראל הם קודש נענשים העובדי כוכבים עליהם מצד מועל בהקדש, וקי"ל עשרה בני אדם שמעלו בהקדש הראשון חייב והאחרונים פטורים, משום דמיד דמעל הראשון נפיק לחולין, לפי זה לכאורה יש מקום לומר דאין נענשים על ישראל רק אומה ראשונה שנשתעבדה בהם מצד מועל והאחרים פטורים, אך ישראל המקיימין מצות ה' אשר צוה להם הוי אשתמש ביה לגבוה ולא נפיק לחולין, לכן כולם חייבים, וזהו שאמר קודש ישראל לה' דייקא, ר"ל דאשתמש בהו לגבוה, ולכן כל אוכליו יאשמו, כל דייקא עכ"ד פרשת דרכים וע"ע ערבי נחל שבת שובה שם שהאריך יותר עפ"י כמה דיני מעילה.

ולפ"ז יוצא דאם נחמיר בעשיית ברכה כמו במעילה לא יהי' תירוץ לאדם שהי' אונס או מתעסק, וי"ל הביאור כד' החינוך דכיון דחי בעולמו של הקב"ה יש לו להרגיש תמיד פחד אולי הוא לוקח מהקב"ה בלי רשות ול"ש בזה שכחה ואונס.

* פרעה רצה לפטור עצמו בדין אין שליח

לדבר עבירה

ולסיים בדבר דרוש הנוגע ליציאת מצרים, הנה ראיתי בספר ערבי נחל בדרושי שבה"ג דרוש ב' שביאר מה שפרעה רק צוה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, והוא לא עשה מאומה רק שלח שלוחים, וגם צוה להמצרים שהם לא יעשו בעצמם, רק היתה הגזירה שישראל עצמם ישליכו הבן הילוד, עשה זאת בכוונה כדי שיחול העונש עליהם ולא עליו ועל עמו, מטעם אין שליח לדבר עבירה, ואף שיד גזירתו תקיפה עליהם, מ"מ בדיני אדם אין חייב רק השליח. [וחזינן שדאג מעונש וכמ"ש רש"י עה"ת עה"פ הבה נתחכמה לו [שמות א י] דנתחכם למושיען של ישראל לדונם במים, שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם וא"כ י"ל דהוסיף עוד צירופים] אלא דא"כ ק' למה נטבעו אח"כ בים וקיבלו כל המכות, הלא באמת המשלח פטור והשליח חייב, ובאמת מצינו כן במדרש שטען עוזא שר שלהם כלום הטביעו בני מבניך כו', וכפשוטו תמוה, איך אמר דבר שהוא שקר ידוע, שהרי באמת הטביעו. אלא הכוונה להנ"ל, כלום הטביעו בני דייקא, והלא הם עצמם עשו זאת, ואין שליח לדבר עבירה ובאמת היא קושיא אלימתא, שהרי כל דרכיו משפט. והוא תי' דגאולת מצרים היה ע"י הש"י לבדו, אני ולא מלאך כידוע ובדיני ית"ש אין חייב רק המשלח כמבואר בקידושין מג., עוד תי' על פי סברת הפני יהושע קדושין מב. [ד"ה גמ' והדנאי שליח] דהיכא שיד המשלח תקיפה על השליח ובעל כרחו לעשות השליחות, לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה, ודמי לחצר דאמרינן בבבא מציעא י: דלא שייך ביה אין שליח לדבר עבירה משום דבע"כ מותיב ביה ע"ש. ממילא מעיקרא דדינא פירכא, דאע"פ שפרעה אינו רק משלח, אפילו הכי חייב כיון שהיה מלך

פרשת צו

פרשה זו נקראת פרשת צו, ע"ש הציווי לאהרן ובניו על מצות תרומת הדשן, וצ"ע מה מיוחד בפרשה זו שכולה נקראת ע"ש הציווי, ומ"ש מפ' ויקרא שנקרא ע"ש הקריאה קודם הציווי. גם יל"ע איך מתקשר פרשה זו לימי ההכנה לפסח שאנו נכנסים בו עכשיו. [עוד צריך לבאר מה שרוב פעמים שבת הגדול חל בפ' צו ולפעמים פרשת פרה בשנה מעוברת]

הדגשת ענין הציווי

עוד מבואר הדגשת ענין הציווי בסוף הפרשה זאת משחת אהרן ובניו וגו' אשר צוה ה' לתת להם וגו' [ו] ל"ן אשר צוה ה' את משה בהר סיני ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבנותיהם וגו' [שם ל"ח] ויעש משה כאשר צוה ה' אותנו וגו' זה הדבר אשר צוה ה' לעשות [ח' ד' ה'] וכן כמה פעמים שם בפרשה כ' כאשר צוה ה' את משה, ובסוף ויאמר משה אל אהרן וגו' כאשר צויתי לאמר אהרן ובניו יאכלוה, [שם ל"א] כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם [שם ל"ד] ופתח אוה"מ וגו' ולא תמותו כי כן צויתי [שם ל"ה] ויעש אהרן את כל הדברים אשר צוה ה' ביד משה [שם ל"ו] ובוודאי לא דבר ריק הוא.

מאידך הרבה פעמים כתוב הלשון תורה זאת תורת העולה [ו' ב'] וזאת תורת המנחה [שם ז'] זאת תורת החטאת [שם י"ח] וזאת תורת האשם [ו' א'] וזאת תורת זבח השלמים [שם י"א] זאת התורה לעולה ולמנחה וגו' [שם ל"ז] ולא כתוב בכל אלה זאת מצות רק זאת תורת ויל"ע מה מונח בזה.

ונקדים בעז"ה כמה הערות על פסוק שני:

צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר ואש המזבח תוקד בו: [ו' ב']

א: "צו" וברש"י "אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש חסרון כיס". וצ"ע למה דוקא כאן במצות תרומת הדשן הודגש ענין הזריזות, וגם איפה מונח בלשון צו ענין הזריזות, גם חסרון כיס דכאן צ"ב איזה חסרון כיס יש כאן, וכבר האריכו בו המפרשים, ע"י רמב"ן ואור החיים הק'. 27.

27 והגרא"י ברזל וצ"ל בספרו עיוני רש"י ר"ל דלכן הודגש זריזות הכהנים לענין קרבן עולה דוקא דכיון דהבעלים מביאו על הירחור הלב וכדו' וא"כ יתכן שלא איכפ"ל כ"כ בזה דאינו רואה החומר בזה, לכן יש לו להכהן לעשות את הקרבן ביתר התלהבות כדי שכח הקרבן ישפיע על הבעלים.

ב: לאמר צ"ע למי יגידו הרי כבר נאמר שיגיד לאהרן ולבניו, ואליהם זה נוגע, ולא נוגע לכלל ישראל וא"כ למה כ' לאמר ע"י אור החיים הק'.

ג: זאת תורת העולה וק' הרי עיקר כוונת הקרא הוא להגיד דין הקטרת כל הלילה, ושגם הפסולין אם עלו לא ירדו כמבואר ברש"י, וא"כ אי"ז עיקר דין ותורת העולה, דעיקר דין העולה הוא הזריקה, דזה עיקר הריצוי, וההקטרה הרי אינו מעכבת, וגם נר' דעיקר מכוון הפרשה הוא לומר דבגמר ההקטרה יעשה תרומת והוצאת הדשן, וזה בוודאי רק טפל וגמר של הקרבן ואי"ז עיקר הקרבן, וא"כ למה התחיל זאת תורת העולה שכאילו זהו עיקר דינו של העולה. גם קשה לשון תורת ולא מצות וכדהערנו לעיל.

ד: היא העולה על מוקדה וגו' צ"ע למה הודגש "על מוקדה", ושוב ש"אש המזבח תוקד בו" ולא סגי בא' מהם.

ה: והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עלי' וגו' יל"ע למה מצוה זו כ"כ חשובה שמתחילים בו בריש הפרשה, וכאן גם נכלל המצות דוערך עלי' העולה שהוא מצות עלי' השלם כל הקרבנות, שהתמיד הוא אחרון הקרבנות, וגם שיהי' העולה הראשונה, ואיך זה נכנס לדיני קיום האש דלכ' זה שתי דינים נפרדים א: קיום האש על המערכה ב: שהקרבן תמיד יהי' הראשון והאחרון של הקרבנות.

והנראה בכ"ז בעז"ה ע"פ דברי שפת אמת [תרנ"ב] דכל לשון צו בקרבנות כי זה עיקר בחינת המצוות בעובדא, וזה מדת אהרן העובד במקדש, דאיתא דבעי למפלח קמי קב"ה במילולא ובעובדא, ומשה הוא תורה אור ואהרן הוא נר מצוה, ומשה הוריד תורה מן השמים ואהרן הוא החלק שיש לבנ"י במעשיהם, וע"פ רוב קוראין פ' צו בשבת הגדול שהוא שורש כל המצוות וגודל כחן של המצוות בעשיי' שע"י המצוות מתברר הנפש והגוף, ולכן אחז"ל בודקין חתמין לאור הנר שיכול להכניסו לחורין וסדקין, דאור הנר הוא בחי' אהרן, וגם רמז דיי"ב נשיאים הקריבו בניסן ובי"ג חנוכת אהרן בהעלותך, ובאור ליי"ד בודקין חתמין לאור הנר, כי מדאורייתא בביטול בעלמא סגי הוא בחי' משה רבינו שהיצה"ר בטל ממנו, אבל בכח אור הנר בודקין.

ובנוס"א כתב במש"כ זזה"ק אש תמיד תוקד וכו' עבירה מכבה מצוה ולא תורה, ומצוה לגבי ת"ח תורה היא גבייהו, דנר מצוה ותורה אור, כי עיקר התורה הוא למעלה מן השמש שהוא עוה"ז, אבל הקב"ה חפץ בתיקון עולם העשיי' ע"י המצוות שהם מעשים גשמיים,

במדת הזריזות, וזריזות הוא בבוקר שנא' וישכם אברהם בבוקר, ולכן בבדיקת חמץ נתגלה ענין הזריזות כמבואר פסחים ד., דזה הי' מצוה ראשונה שעשו ישראל מיד בזריזות כמ"ש וילכו ויעשו ובכח נר זה אפשר לבער החמץ. [תרנ"ט]

המחשבות הרעות נשרפים על אש האהבה

והנה מבואר בזה"ק דהמחשבה הרעה היא הנשרפת על מוקדה, והיינו דעיקר הכוונה בכל המחשבות הרעות העולות בלב האדם היא שיהיו מתבטלים על לב עובד ה' ועי"ז מתעלין ומתבררים כל המחשבות הזרות, ועי"ז אש האהבה והתשוקה בלב כל איש ישראל הטמון בו תמיד, נשרפים כל המחשבות הרעות, וצריך כל אדם לחדש אצלו כל יום ההתלהבות שנא' ובער עלי' הכהן, וכל עובד ה' נקרא כהן, וכל מחשבה רעה מיוחד לה אש של מצוה, וזה"פ היא העולה על מוקדה, מצד המוקד, לכן עולים במחשבת האדם, וכל עיקר קיום האש אצל האדם, הוא רק עי"ז מחשבות אלו שנשרפים באש האהבה ואש התורה בעצמותו אין לו כיבוי כלל, דתורה היא גוף האש ואין לו כיבוי, אך יכול לכבות נר מצוה, אבל מי שהמצוה הוא בגדר תורה אצלו, אז מתחבר הנר מצוה לתורה אור ועי"ז ההתלהבות כראוי ממילא הוא מתחבר לאור התורה, דהתורה הוא גוף רצון ה', ועי"ז ממילא יש כח לשרוף הפסולת ומזה גופא יש המשך לאש, וכפי שריפת הפסולת כך מתגלה הקדושה באדם, וזהו יסוד מצות הרמת הדשן דאז יש עלי' לדשן, "ובוודאי בימים אלו קודם פסח מתחדש אהבה ורצון בלבנות בני", שהם בימים שבחר בנו השי"ת, וכיון שעשו בני" מצוה הראשונה בשמחה, לכן עדיין בימים אלו מתעורר אהבת בני" להשי"ת ולכן בכח זה יכולין להשבית ולבער החמץ. [תרמ"ה]

היוצא מכל דברי השפ"א, דיסוד מצות הקרבנות הוא באמת לעורר ולהמשיך אש האהבה התקוע בלב כל אחד מישראל, ואש התורה באמת לא נכבה כלל, אולם כיון שנמצאים בעולם השפל בעולם העשיי" א"א להמשיך אש האהבה אלא עי"ז מעשה מצוות שהוא בעשיי' דוקא, אבל העשיי' צריך להיות מחובר לאור התורה, ואז יוכלו עי"ז הנר מצוה לתקן כל המקומות השפלים וכל המחשבות הרעות, והמחשבות הרעות והנסיונות הוא גופא מה שממשיך המשך קיום האש, ומזה נעשה עלי' גדולה לאותם מחשבות שנעשה מזה דשן ועושים הרמת הדשן, ומעלת העולה יותר מכל הקרבנות, דשם יש ביטול גמור להקב"ה ונותן הכל להקב"ה, ולכן זה ראשון ושורש הקורבנות ובה מתקיים ענין הזריזות,

ואעפ"כ יש בה כח אור התורה, ולכן אמרו דיש לבדוק לאור הנר דוקא ובשעה שבני אדם מצויין בכתייהם דאז הנר יפה לבדיקה, דהוא השעה שעליו אמרו חז"ל יפה שעה א' בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז דוקא, דאף דעוה"ז שפל מכל העולמות, אך מה"ט גופא חפץ בזה ה', והוא נח"ר לפניו ביותר עי"ז שכל אחד מתקן במקום השפל שלו, וזהו שמצויין בכתייהם דהוא המשכת אור התורה במעשים הגשמיים והא עי"ז מעשה המצוות ועי"ז יכולין לבער החמץ. [תרל"ו]

הזריזות מיוחד למצוות

עוד כ' דכל ענין הזריזות מיוחד למצוות דוקא, כי להיות זריז הכוונה ליתן הראשית להקב"ה, כדילפי' מאברהם שנא' וישכם אברהם בבוקר, דהיינו להקדים דבר הנאהב לו לכל כל הדברים, וזאת מדת אברהם ואחריו אהרן, כמו ובער וגו' בבקר בבוקר, וזה הענין זריזין מקדימין למצוות הקדימה הוא להיות קדימה אצלו לעשות רצון הבורא בכל נפשו ומאודו, ועיקר המצוה הוא לעשות רצון המלך בלי השתתפות רצון עצמו, ולכן העולה שכולה כליל הוא הראשונה לכל הקרבנות, כי כל הקרבנות יש בה חלק לבעלים וגם הוא לכפרה, אבל עולה כולה לגבוה והגם שמכפרת על עשה, מקופיא מכפרת לא מקיבעא, היינו שהקביעות הוא לש"ש בלבד ורק דממילא נמשך כפרה, אבל העיקר הוא לגבוה, וכמו כן בערב עלי' השלם, היינו שיהי' הראשית והאחרית כולה לגבוה, וזהו ענין הזריזות, ולכן צו הוא לשון זירוז כי מי שיש לו דביקות וחיבור אל השורש עד שאינו יכול לשכוח מזה שיודע שזה עיקר מה שנברא לעשות רצון קונו, לכן מיד בקומו נזכר בעבודת ה', וכפי הזריזות בשחר כך נמשך כל היום וכן לדורות כאשר אבותינו עשו בזריזות רצון הבורא נשאר כן לדורות כמ"ש זירוז מיד ולדורות, וזהו במקום שיש חסרון כיס גם בדורות הללו שכלה פרוטה מן הכיס ועניות מעביר על דעת קונו צריכין לזרז ביותר כי נברא לעשות רצון קונו ולא יהי' נחלש מעבודת הבורא עי"ז צער גופו ופרנסתו. [תרנ"ח]

כל יום בבוקר יש לעורר בחי' האהבה והזריזות

עוד כ' דצריכין בכל יום לעורר בחי' האהבה וזהו בחי' התורה שנא' עליו מים רבים לא יוכלו לכבות וכו' וזה בחי' אהבה רבה שאינו נכבה עי"ז עבירה, ועיקר כוונת הקרבנות הי' לעורר האהבה, כמ"ש זאת התורה לעולה וגו' אבל הצורה לעורר האהבה הוא עי"ז המצוות דוקא, והמצוות הוא בעשיי' דוקא, אבל עבירה יכול לכבותו לכן צריך שמירה יתירה כמ"ש ושמרתם את המצוות דאין מחמיצים המצוות רק לעשותו מיד, ועיקר השמירה הוא

תורת הקרבנות, דתורה מרמז על גוף דבר ה', ואנו מתחברים לזה דרך הציווי אשר צוה ה' את משה.

ולכן מתקיים גם בזה גם כן הקרבנות, ולכן בדיקת חמץ דוקא בנר מצוה ודוקא שם מודגש ענין הזריזות.

בזה יתיישבו כל השאלות בעז"ה:

א: לשון צו מורה על לשון מצוה, שכל ענינו הוא להתחבר לאור התורה, וזה נעשה אך ורק ע"י שמעורר בתוכו אש ההתלהבות והחשק לעשות רצון קונו, דאז מראה דדבר ה' אצלו קודם לכל דבר, וגם ביש לו חסרון כיס המטרידו מעבודת ה' מ"מ העיקר אצלו הוא רצון ה', ולכן מקדימו לכל דבר וזהו העיקר במחשבתו. ולכן נאמר זה לאהרן דוקא דאהרן הוא בחי' נר מצוה.

ב: לאמר שיגיד לכלל ישראל ענין זה, דיסוד הדבר נוגע לכל יהודי בכל המצוות, שיעשהו בזריזות וחשק, דזהו עיקר חפצא דמצוות וקרבנות.

ג: עיקר תורת העולה הוא זה שהאש האהבה והביטול בוער בו ביותר עד שמתבטלים כל הרצונות וכל המחשבות הרעות, שזה רמז לכל הפסולין שאם עלו לא ירדו, וזה נעשה דוקא ע"י האש שנשאר תמיד על המזבח, ועיקר המטרה להביא שכל הרצונות יהי' להם עלי' ע"י השריפה והביטול עד שנעשה מזה דשן ועושיין לזה הרמה וזה מתקיים בעיקר בעולה שכולה כליל.

ד: היא העולה עיקר העולה הוא מה שמיוחד למוקדה, דכל מחשבה זרה שעולה במחשבה יש לו מוקדה מיוחדת שנעשה מזה ממילא אש, וממילא עי"ז יוכל האש שעל המזבח להמשיך ולהתקיים.

ה: מצות קיום האש ודינא דעלי' השלם אחד הוא, דכל עיקר קיום אש הוא ע"י שהראשית והאחרית הוא כולו להקב"ה ע"י אש האהבה והתשוקה בבוקר ובערב ועי"ז יש תיקון לכל הקרבנות.

מה שהודגש ענין הציווי בפרשת צו

בזה מיושב מה שהודגש כ"כ הרבה פעמים בפרשה ענין הציווי, וכל הפרשה נקראת ע"ש זה, ובמה זה חלוק מפ' ויקרא, דפ' ויקרא הוא קריאת הקב"ה להאדם ומורה לו הדרך איך להתקרב להקב"ה ואיזה קרבן יקריב, אולם פ' צו בעיקר מתייחס לגוף המצוה באיזה צורה לעשותו וכלול בו הרבה פרטים בגוף מעשה הקרבן, דעיקר מכוון הפרשה הוא מעשה המצוה, ועיקר הדברים במצוה הוא להתבטל לגוף המצוה שעושה, אך ורק לעשות רצון קונו בלי שום חשבונות רק מתוך חשק והתעוררות ואהבה וחשק לנותן המצוה, והיא היא אור התורה שמאיר בכל מצוה, וכל המצוה יש לו להיות מחובר לאור התורה וזה ע"י החשק והאהבה לנותן התורה, ולכן הודגש כל פעם

מריקה ושטיפה וכיבוס בגד ושבירת כ"ח

במקום קדוש הוא מצות מלך

בעוד מקום מודגש בפרשה ענין ביטול לציווי ה', בדין מריקה ושטיפה שנא' לקמן ו כ-כא "כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר יזה מדמה על הבגד אשר יזה עליה תכבס במקום קדוש: וכלי חרש אשר תבשל בו ישבר ואם בכלי נחושת בשלה ומורק ושטף במים:" ומבואר בגמ' ע"ז עו. וברש"י ד"ה אלא דלענין לפלוט האיסור נותר בוודאי בעינן ליבון כשאר בליעת איסור "אלא מצות מלך היא בקדשים ומרק ושטף במים כי היכי דהויא גזה"כ כאשר יזה מדמה על הבגד דבעי כיבוס במקום קדוש ושבירת כלי חרס במקום קדוש הוא וה"ה למריקה ושטיפה" וכן ברש"י שם ד"ה אלא אמר אביי וכו' דוודאי בין בקדשים בין בגיעולי עו"כ תרווייהו בעינן לפלוט איסור לבד מריקה ושטיפה דקדשים דאינה אלא מצות מלך" [ולא כתב הלשון "גזירת מלך" כלשון גמ' ורש"י בהרבה מקומות לדוגמא גמרא יומא י. מגילה כה. ב"ב קנט. ורש"י שמות ט"ז כ"ו, ויקרא ט"ו י"ח, שם י"ט י"ט, יומא סז: ד"ה חוק. ע"ז ד: ד"ה לא ושם ה. ד"ה לומר שם יז. ד"ה לא, חולין פט. ד"ה ורבא אלא כתב "מצות מלך" וי"ל לרמז לפרשת "צו". [וברש"י יומא עד: ד"ה עינוי כתב נוסח זה לענין יוהכ"פ ובסוף הפרשה נרמז ענין יוהכ"פ בלשון ציווי שנא' [ח' ל"ד] כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם וברש"י דקאי על יוהכ"פ].

ובזבחים צה: יש צד בגמ' דיש דין מריקה ושטיפה גם על עצם הבישול בלי הבליעה, עוד מבואר שם בגמ' צו. דגם באופן שלא יוכל הכלי לתת טעם באוכל שיתבשל בו מ"מ יש דין מריקה ושטיפה וכ"פ הרמב"ם פ"ח ממעשה הקרבנות הי"ח. עוד חידוש יש לדעת הרמב"ם שם הי"ד דמיד אחר אכילה חלה הדין מריקה ושטיפה ולא תלוי כלל בזמן נותר וביאר הגרי"ז בספרו על הרמב"ם שם דס"ל לרמב"ם דזה דין בפנ"ע בקיום דין מו"ש דצריך לעשות אותו עד זמן אכילה שנא' בסמוך ל' כל זכר בכהנים יאכל אותה דהתורה תלתה קיום מצוה זו בזמן אכילה [ולא כראשונים דס"ל עיקר דין מו"ש חלה אחרי שכבר נעשה נותר] ומטעם זה לא מהני הגעלה וליבון להפטר ממו"ש כיון דדין מו"ש חלה מיד אחרי הבישול לא מהניא הפלטת הבלוע מהם, ומה דמבואר בגמ' כל יום נעשה גיעול לחבירו לא נאמר כלל להפקיע מצות מו"ש רק לענין להכשיר את הכלי מאיסור נותר, ולדעת ר' טרפון זבחים שם יוכל לקיים מצות מו"ש אחר הרגל עי"ש בדברי הגרי"ז באריכות גדולה.

חיובית ואיך עושיין אותה בבית המרחץ. עכ"פ חזינן דיש אפשרות לקשר קיום המצוה לאורה של תורה, וזה מה שלמדנו מפרשת צו.

הרי לן עכ"פ דנתחדש כאן מצוה שהוא כולו גזה"כ ומצות מלך, וא"ש דשייכא זה דוקא לפ' צו שכל ענינו קיום מצוות וביטול לציווי ה'.

העסק בהלכות פסח הוא ההכנה לפסח

ולפ"ז יובן היטב למה בשנה מעוברת מיד אחרי פורים אנו קוראים בפ' צו כיון דכבר מיום הפורים ואילך אנו מצווים לעסוק בהלכות החג מדין שלשים יום קודם החג וכמבואר במשנ"ב תכ"ט סק"ב דמתחילין ביום הפורים עצמו. וכש"כ בשנה פשוטה שבפ' צו אנו עומדים סמוך ונראה ליו"ט וכ' בשו"ע סי' תכ"ח ס"ד דיש להקפיד שפ' צו יהי' סמוך לפסח, וא"כ בימים אלו עלינו להכין עצמינו לכל המצוות של פסח שמתחיל עם מצות השבתת וביעור חמץ ובידיקתו ע"י אור הנר שמרמז לנר מצוה, וכולו בזריזות דוקא כמפורש בגמ' דזהו הביטוי שעושה המצוה כדבעי, וכן מצות מצה מרומז בו השמירה והזריזות, דכולו ענין מצוות, ולכן חשוב מאד בימים אלו לעורר בקרבינו אש האהבה והתשוקה לקיום המצוות בלי שום חשבונות, רק להיות דבוק בדבר ה' שצווה על המצוות. ולימוד ההלכות הנוגעות לפסח הרי הם ההכשר לקיום ציווי ה' כדבעי ולחברו היטב לאורה של תורה, דבלי לימוד וידיעת ההלכה היטב לא יתכן לקיים הציווי כראוי.

ולדברי הזוה"ק הנ"ל נראה, דעד כמה שמשקיע בדברי התורה שבו נאמר המצוה, ככה יוגדל אור המצוה ויהי' לו הארה של תורה, וא"כ עד כמה שנשקיע בימים אלו בהלכות ודברי תורה של החג, ככה יהי' למצוות שלנו כח נצחי של תורה.

העובד מאהבה עושה יותר מן המוכרח

וחשוב להביא כאן דברי מרן החת"ס [בדרשותיו לשבת הגדול ונ"ד גין דכל עובד ה' באהבה עושה המצוות בהרחבה יותר ממה שנצטווה, וזהו שאלת החכם שבאמת הוא עדיין קטן שאינו חייב במצוות, ומ"מ בליל פסח כל המצוות תלויין בו, וע"ז אנו עונין לו דהביטוי לאהבת ה' הוא שאנו עושיין מעבר למוכרח, ואף את הקטנים אנו מלמדים לעבודת ה', וזה ענין תפלת ערבית רשות שהוא נגד יעקב בחיר שבאבות, דהמובחר הוא הוא מה שנתוסף מרצון, וריבוי סיפור יציאת מצרים יותר מהמוכרח שהוא הג' דברים, [נקט כאן דג' דברים הוא קיום סיפור יצ"מ ולא דין במצה ראה מה שאכתוב בעז"ה בהגש"פ] הוא מאהבת השי"ת ולהבת לבבינו בוער עד לב השמים, וזהו הזירוז בתרומת הדשן, כיון דזה מהקטרת אימורין שאינו כ"כ מעכב, וראה עוד מש"כ בדרוש י"ח עמוד קמ"ז דמחמת התלהבות והשתוקקות מוסיפין עוד

מצוות של ת"ח של כח של תורה

והנה בזוה"ק כאן כ"ח: [חלק מזה הובא בשפ"א לעיל] עה"פ אש תמיד תוקד על המזבח כ' דא אורייתא דאתמר בה הלא כה דברי כאש נאום ה', לא תכבה ודאי, דעבירה אינו מכבה תורה, אבל עבירה מכבה מצוה, ומאן דעביד עבירה וכו' אבל לגבי מארי תורה לית לי' כביי' עולמית בהון בגין דנהרין לה בכמה רזין דאורייתא דאור ר"ז אתקרי, ומצוה דאורייתא דמקיימין לה רבנן תורה איה גבייהו לילה ויום לא תכבה. הרי דקיום מצוות שנעשה ע"י תלמידי חכמים המחברים לאור התורה יש לו דין של תורה.

לכל קיום מצוה יש דין של לימוד תורה

ובאור החמה [על זוה"ק תרומה קס"ו א' בשם גליון] ואיצטריך למלעי באורייתא לאנהרא שרגא, רמז לכל מצוה ומצוה שצריך לומר הפסוק שלה. ובאמרי אמת [ליקוטים קי"ז]: שאביו השפ"א ה' קורא פ' ציצית לפני שנתעטף בו, וא' כתב מכתב לאמרי אמת [הובא בליקוטי יהודה כאן ובמכתבי תורה ל' ל"א] ששמע משמו שאין לעשות מצוה קודם ברכת התורה, ורצה לידע הטעם והשיבו האמרי אמת שהוא הראה דבר תמוה בביכורי יעקב [תרמ"ד סק"א] דאם נוטל לולב בסוכה קודם התפלה כמנהג אר"י ז"ל יש לו לברך קודם ברכת התורה ותמה עליו עד שביאר ע"פ דברי הזוה"ק הנ"ל דלת"ח קיום מצוה נחשב כתורה, [ובס' יבין דעת להגאון מקוטנא בקונ' חסדי אבות י"ג סק"ה הביא מאמרי אמת בנוסח אחר דמצוות של יו"ט הוי כתורה] ולפ"ז יהי' אסור לקיים שום מצוה לפני ברכת התורה.

וע"ע בביאור הלכה [סי' תקפ"ח ס"ב ד"ה שמע] לענין שופר דהק' דלא מצינו שיהי' אסור לקיים מצוה בגוף שאינו נקי ולמה יהי' חשוב בעשה צרכיו הפסק באונס, ותי' דאפשר שכיון שצריך כוונה לצאת ידי המצוה נחשב כדברי תורה, עוד תי' דזה בזיון למצוה לעשותו במקום לא נקי, ולתי' א' צ"ע דא"כ יהי' אסור ללבוש ציצית במקום שאינו נקי, וכן ק' דא"כ יהי' אסור ללבוש ציצית לפני ברכת התורה ובמשנ"ב [סי' מ"ז סק"ז] מפורש דלכו"ע מותר לקיים מצוה לפני ברכת התורה אע"ג דבוודאי מהרהר בעצם הדין מ"מ מותר כיון שאינו מכוין ללימוד תורה. ובדרך אמונה [פ"ד ממע"ש ה"ג ביאור ההלכה ד"ה והפודה] הק' מירושלמי פ"א מדמאי ה"ד דמותר לחלל מע"ש במרחץ והרי מהרהר הוא בהלכות ההפרשה, וכן ק' מטבילת כה"ג ביו"כ דהוא מצוה

מצוות וזה לשון קדשו שם "דכל רוב דיבורי וסיפורי ומעשה הלילה כולם מחודשים בכל דור ודור מכח תוספת ואין זכר למו בתורה".

עוד נקודה יש להדגיש במדת הזריזות דאינו ענין בהילות, אלא כדכ' רש"י חולין ק"ז: ד"ה לא דזריז עדיף מזהיר דזהיר יודע להזהר בשעת מעשה, וזריז הוא הרואה את הנולד ומתקן עצמו שלא יבוא לידי כך, דהיינו ע"י תכנון וסידור נכון, וראיית את הנולד, אז הדברים נעשים בייעילות ובמהירות ובלי מכשולות, [וכן מוכח ממש"כ הרבה פעמים כהנים וזיזין הן שלא לבוא לידי מכשול] וזה שייך לענין קביעות והכנה שביארנו בפ' ויקרא.

והנה עלינו להכין עצמינו לליל הסדר, וע"ז צריכים להיות זריז וזהיר, וחזינן באמת דכל ענין זריזות נרמז במצה דוקא, ושמעתי מפי הג"ר משה שפירא זצ"ל לפרש דבזה אנו מתחברים למציאות עליונה שאין שם כלל תהליך של זמן, והכל נתפס בבת אחת, וזה נתפס בעצם מציאות המצה, וע"י מדת הזריזות הוא מראה בעצמו שאיכפ"ל שהזמן עובר כ"כ מהר, ונפלא למתבונן דליל הסדר הוא באמת כ"כ קצר ויש כ"כ הרבה מה לעשות ולדחוף בלילה כזה, ולכן אנו מסדרין אותו היטב לפני זה ונקראת ליל הסדר ע"ש זה כיון שבלי סדר ובלי תיכנון היטב ל"ש כלל לנצל השעות הבודדות שניתן לנו.

והנה בשם פרשת צו נרמז ענין הציווי של המצוות ושאונו בטלים לגמרי לעשות ציווי ה' ובליל הקדוש של ליל הסדר אנו עוסקים בהרבה מצוות, וכפי שרגיל הגרצ"מ זילברברג שליט"א להאריך, דכל הלילה הקדוש הזה בנוי כולו על ציווי ורצון ה' ולהיות עבד ה', מעת השקיעה, כשמתחיל להתפלל מעריב יש לו להיות דבוק בציווי ה', היינו ברכת ק"ש ציווי ה', ק"ש ציווי ה', שמו"ע ציווי ה', וכן כל סדר הלילה יש בו סימנים, להורות קדש ציווי ה', ורחץ ציווי ה', כרפס ציווי ה', וכן כל השישים מצוות שיש לנו בלילה הזה [פעם עשיתי הרשימה מכל השישים מצוות] וזה א"ש לפי היסוד שנתבאר בדברי רבי ירוחם בדעת תורה דעיקר עבודת הלילה הוא להביאנו לעבודת ה' [ונרחיב בזה בעז"ה בהגש"פ].

ומה ששייך כ"ז לפרשת פרה התבאר בעז"ה בעניני פרה ע"ש.

שבת הגדול מיוסד על ענין "מצוות"

והנה באמת לכ"ז יש שייכות גדול לשבת הגדול. בהקדם ד' שפ"א לשבה"ג סי' תרמ"ג שהביא קושיית המפרשים

דלמה תלה הגדולה בשבת, ותי' דכמו שהי' קבלת התורה בשבת כן התחלת המצוות הוצרך להיות בשבת שכל סדר הנהגה חדשה הוצרך להיות בשבת שבכל השבת יכולין להעלות המעשים להשורש ולשנותם במדרגה שלמעלה מהטבע ולכן נק' שבת הגדול שהתחיל בו הגדלות [היינו ע"פ תורה ולא ע"פ טבע שנקרא קטנות כדביאר שם לעיל] ובכל שנה בי"ד מתעורר בחי' ראשית ובכח זה יכולין להשביית חמץ וז"ש אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר הוא בחי' נר מצוה ע"י שבו נעשה מצוה ראשונה מכל בני"י וכן נעשה למעלה שמתעורר שעת גאולה ורחמים כמ"ש ואעבור עליך וכו' שראה שאין בידם זכות ונתן להם דם פסח וכו' ובי"ד היו מקיימין בני"י ב' מצוות דם פסח ודם מילה והם ב' מצוות שחייבין עליהם כרת משא"כ בשום מצוה אחרת שהם עיקר המצוות שעל ידיהן זכו לתורה וכו' לא בשמים היא כו' מי יעלה לנו כו' ולא מעבר לים וכו' כי קרוב הדבר וכו' בפ"ך ובלבבך וכו' ורמזו ר"ת מילה וי"ל עוד ולא מעבר לים הרמז על מצות פסח ויציאת מצרים וב' אלו הם בחי' בפ"ך ובלבבך פסח פה סח ברית הלשון והוא בחי' תורה שבע"פ ומילה בלבבך ברית המעורר בחי' תורה שבכתב במה שחתם בריתו בבשרינו וכו' ע"ש עוד.

שבת הגדול ענינו לדרוש ולברר מלכותו ית'

עוד כתב עה"פ גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם, כי במעשה בראשית יש חכמה עד אין שיעור, וכפי הרצון של בני אדם להתבונן במעשה הבורא ית' כך מתגלה החכמה וזה נמצא רק בבני"י, ובאמת השבת ניתן ע"ז להיות יום מנוחה להתבונן במעשה הבורא ית', שע"ז הוסד המזמור ליום השבת מה גדלו מעשיך ה' ומקודם היו נסתרים נפלאות הבורא תוך הטבע, וע"י הנפלאות ביצ"מ ששינה הקב"ה בטבע בעשרה מכות יצא מן הכח אל הפועל כבוד מלכותו ית', ובני"י ע"ז נבראו לברר מלכותו בעולם, כמ"ש עלינו לשבח וכו' לתת גדולה ליוצר בראשית, וזה עיקר השבת שנקרא סהדותא שע"ז נברא העולם כמ"ש כל מה שברא הקב"ה בעולמו לכבודו ברא, ויתכן שזה הרמז מה שדורשין בשבת הגדול, שכשקיבלו בני"י מצוה הראשונה בזה היום והוא הכנה לדורות וכמו שניתנה תורה בשבת כן קיבלו המצוות בשבת והקדימו קבלת המצוות כענין שנא' עושי דברו והדר לשמוע, וכתוב נר מצוה ותורה אור ונר הוא הקבלה לאור כן המצוות מתקנים רמ"ח אברים להיות כלי מוכן לאור תורה, ואמת כי המצוות הם תיקון העשי' שאין לך דבר שאין בו מצוה, וע"י המצוות יודעין בני"י לדרוש במעשה בראשית, כמ"ש דרושים לכל חפציהם וזה תכלית השבת ונקרא שבת הגדול, ובו הזמן

מצה, ועיקר שירה בפה, שהפה יהי' ראוי ל"השיר יהי' לכם כליל התקדש חג" ולה"שירה על היין".

וכל מצב של נסיון שהקב"ה מזמין לנו בימים קדושים אלו בענין שמירת הלשון הכל הוא בתכלית הדיוק כדי שעי"ז נזכה ליותר ויותר השפעות עצומות ביו"ט הקדוש של "פה-סח" ע"י שנשמרים מכל הבחינות של "פה רע". א' הרבנים הגדולים לפני המלחמה אמר פעם באמצע דרשת שבה"ג בבכיות גדולות, שבימים לפני פסח מגיעים אליו הרבה שאלות, אך עדיין לא נשאל מאף אחד איך זוכים לפה קדוש ונקי כדי לומר בו ה"הייליגע הגדה" ולהכניס בו ה"הייליגע מצה ומרור וד' כוסות" ובשעה שאמר הרב דיבורים אלו הי' התעוררות גדול ונשגב עד שגעו כל העם בבכי'.

ובפי ישרים תתרום ובשפתי צדיקים תתברך שכדי לזכות להגן עדן'דיגע למעלה מן הטבע'דיגע "נשמת" ו"כזיתא והלילא פקע איגרא" בהלילה הקדוש של הסדר צריך בחינה של "פי ישרים ושפתי צדיקים". ומעיקרי ההשפעות של היו"ט הוא השפעות של חיים שנא' בדמייך חיי והאופן לזכות לחיים הוא ע"י שמירת הלשון כי מות וחיים ביד לשון ומי האיש החפץ חיים יצור לשונו ושומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו, ולכן כל משהו של שמירה בעניני סור מרע השייכים לדיבור ולשון הוא צינור נפלא להמשיך השפעות עצומות של חיים הנשפעים ביו"ט פסח. "ע"כ חלק מדברי הרב שליט"א.

והנה מדברי שפ"א [מצורע תרמ"ו] נלמד דעיקר הצורה איך שמכשירין את הפה הוא ע"י עסק התורה הקדושה גם הוא כבר פגום מ"מ אם עוסק בה לש"ש אז המאור שבה מחזירו למוטב. ובכך בימים אלו יש להרבות בעסק התורה במחשבה להכשיר עצמינו לליל הסדר. [עוד טעם יש למה יש להרבות בעסק התורה כדי שיעלה לנו במקום הקרבנות שהי' עלינו לעשות בימים אלו ע"י מה שהארכנו בזה לקמן בסוה"פ בשם החת"ס]

מ"ח ניתן כבר דברי התורה של קרבן פסח

וכן שמעתי מדודי הג"ר ישראל ראקאו שליט"א [מראשי ישיבת שערי תורה מנטשסטן] לבאר ענין יכול מ"ח, דמה מיוחד בר"ח דוקא שהי' ס"ד שמאז כבר אפשר לספר ביצ"מ, ותי' דכיון דהפרשה ודברי התורה של מצות הפסח נאמר בר"ח, א"כ כבר מ"ח התעורר אור הגאולה, והוספתי בדרך צחות "יכול" צריך להיות "יכול" "קענען" כבר מ"ח, תלמוד לומר "שצריך ללמוד". ובזה פי' מה שנאמר בפיוט לפ' החודש [בפיוט המתחיל אדון מקדם] קדש בראשו ושלישו וחציו ורובו

לדרוש ולברר כח הבורא בכל מה שברא. [שבת הגדול תרמ"ז]

מבואר מדברי השפת אמת דכמו דבמ"ת הי' כל ענינו ענין קבלת התורה ולזה הי' צריך להיות בשבת, ה"נ בפסח הי' כל ענינו התחלת קיום מצוות, ואז קיבלו שתי המצוות העקריות שבתורה שעליהם חייבים כרת, ולכן ההתחלה הי' צריך להיות בשבת דוקא דכל סדר חדש צ"ל בשבת דוקא, וליל י"ד שבודקין לאור הנר מרמזו לנר מצוה, והמצוות הוא תיקון העשיי' כיון שהמצוות מתייחסים לעשיי' שאין לך דבר של עשיי' שאין בו מצוה וזה גורם שיכלו ישראל לדרוש ולברר העשיי' שבמעשה בראשית, וא"ש ששבת הגדול רוב פעמים בפרשת צו שנקרא כן ע"ש המצוות וכנ"ל.

מצות פסח הוא לתקן ולהכשיר את הפה

עוד מבואר בד' שפ"א דעיקר תכלית הבריאה שיהי' מי שיעיד על מלכותו ית' בעולם, ובשעת יצ"מ נוצר מציאות העם שתכליתם לברר על מלכותו ית' שנא' עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, וזה ענין מצות פסח שבא לתקן ברית הלשון מלשון פה סח שעי"ז נוכל לברר ולגלות כבוד מלכותו בעולם.

ונמצא דבשבת הגדול ע"י שהתחילו להתעסק בקרבן פסח נעשו בני' כלים לאור התורה ונפתח פיהם לברר מלכותו בעולם, וכל ענין עבודת ליל הסדר הוא ע"י הפה, אם ע"י הסיפור באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים, אם ע"י השבח ההודאה להקב"ה, וכמו שכבר האריך השפ"א על פסח, דפסח היינו פה סח, שהפה נפתח ע"י הגאולה דלפני זה הי' הדיבור בגלות, ולכן העסק בשבת זו הוא ג"כ להכשיר ולהכין את הפה לעבודה גדולה זו, וזה רמז ענין דרשת שבת הגדול שענינו לדרוש ולברר כבוד מלכותו בעולם, וכן בלא"ה יש לו לפה להיות מקום קדוש בשביל אכילת מצה, וכמ"ש תפארת שלמה עה"פ מצות תאכל במקום קדוש.

וכאן המקום להביא קצת מדבריו המלהיבים של מו"ר הגרצ"מ זילברברג שליט"א בענין קדושת הפה בימים שלפני פסח:

"בימים האלו רצון ה' שנשמור מאד על קדו' הפה והלשון והדיבור, כדי שהפה שלנו יהי' בחינה של כלי שרת לה"הייליגע אכילות ושתיות" ד"אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה ועל אכילת מרור" והד' כוסות ולה"הייליגע סיפור יצ"מ והלל" אשר "מצות תאכל במקום קדוש" שהפה יהי' מקום קדוש לאכילת

להכין עצמינו בלימוד התורה בכלל ובעניני פסח בפרט לפני ליל הסדר כדי שנוכל לומר הנני מוכן ומזומן, שהרי הפה צריך להיות ככלי שרת למצוות הלילה ואיך ישתמש בו בלי שום הכנה, ועיקר ההכנה הוא ע"י לימוד תורה.

האם יש חיוב להביא קרבן תודה

וזאת תורת זבח השלמים וגו' אם על תודה יקריבנו וגו' [ז' י"א]

וברש"י אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדבריות וחבושי בית האסורים²⁹ וחולה שנתרפא, שהם צריכין להודות, שכתוב בהן [תהילים ק"ז ח' ל"א] יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם, ויזבחו זבחי תודה [ברכות נד:] אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן, וטעונות לחם האומר בענין וכו'.

הנה בגמ' ברכות שם איירי בחיוב ברכת הגומל ולא בחיוב קרבן תודה, אבל פסוקים אלו בתהילים מורים ג"כ על קרבן תודה שנא' ויזבחו זבחי תודה אלא שכ' ג"כ וירוממוהו בקהל עם וגו' וי"ל דברכת הגומל נתקן נגד קרבן תודה וכן מבואר בד' הרא"ש [פ' הוראה סי' ג'] דאין לברך הגומל רק בדרך סכנה דחיות וליסטים כיון דברכת הגומל במקום תודה נתקנה, [ע"י לקמן בשם חת"ס ומהר"ם שיק ביאור דברים אלה] וא"כ כמו דלענין ברכת הגומל קי"ל דד' אלו חייבים לברך ורק אלו מברכין, ה"נ י"ל דד' אלו היו חייבין בקרבן תודה. וכן הוא משמעות ד' רש"י כאן דד' אלו חייבים בקרבן תודה, וכן מבואר ברש"י כת"י מנחות ע"ט: ד"ה לאחר כפרה לענין מה דמחלקינן שם בין תודת חובה ותודת נדבה, דתודת חובה הכוונה לאלו הארבעה המבואר בברכות הצריכין להודות, וכן מבואר בפ"י רגמ"ה שם ובתורי"ד ר"ה ה: אבל ברש"י שם מבואר דהחילוק בין תודת חובה ותודת נדבה היא אם אמר הרי עלי או אמר הרי זו, מבואר דל"ש כלל שיתחייב להביא תודה אא"כ אמר הרי עלי. וכ"ה שטמ"ק שם על רש"י כת"י דלא מציינו שיתחייב תודה כ"ז שלא אמר הרי עלי. [וברש"י שם פ: על רש"י ד"ה תודה מתחלה ר"ל דא"א כלל להתנדב חוץ מד' אלו אלא שלא

לשמר [-היינו חודש זה נתקדש לצפות לן] לקדש [-את ר"ח] לקחת [-שה לקרבן פסח בשלישון] לחגג [-את חג המצות בט"ו בו שהוא באמצע] לקצור [-העומר בט"ז בו שהוא רובן] ולגמור - בפשוטו הכוונה היינו לסיים כל החודש בקדושה כמבואר בשו"ע תכ"ט ס"ב שא"א תחנון בכל החודש, אולם הי' אפשר ל"ד לגמור" הכוונה ללמוד, דלימוד התורה צריך להקיף כל החודש.

א"ל הנני מוכן ומזומן בלי לימוד הל' פסח

ורגיל כפי הגרצ"מ זילברברג שליט"א לספר על בן עלי גדול שהי' לפני תשעים שנה ושמו ר' יוסף, והי' ת"ח מופלג ועובד גדול, ובנו הי' ג"כ בן עלי, והגיע לאביו לליל הסדר בשנה ראשונה אחרי החתונה, וערכו ליל הסדר באופן מרומם מאד, ובהגיעו לא' ממצוות הלילה שמע ר' יוסף איך שבנו מתלהב ביותר באומרו "הריני מוכן ומזומן" וכו' ובשמוע ר' יוסף ההתלהבות שלו שאל לבנו "מיין טייער קינד" [-בני יקירי] כלום למדת כל מס' פסחים עם הראשונים שאתה יכול לומר "הריני מוכן ומזומן"? וענה הבן בהכנעה גדולה "אבא האמת הוא שלא למדתי". וחזר ושאלו "א"כ האם לפחות למדת את כל הטור וב"י ושו"ע ונו"כ על הל' פסח"? ענה עוה"פ בהכנעה "לא" וחזר ושאלו "האם לפחות למדת שו"ע עם מג"א עם כל הפמ"ג?" שוב השיב בשלילה, ואז הי' לר' יוסף עגמ"נ גדול כ"כ שהוא רואה בעיניו את בנו במדרגה כזו, ושאלו שוב "האם לפחות למדת פרק ערבי פסחים עם רא"ש ור"ן?" והשיב בשלילה. שוב שאל "האם לפחות למדת בשו"ע מס' תע"ב עד תפ"ח שאתה יכול לומר הנני מוכן ומזומן"? וכששוב השיב בשלילה הוריד לו אביו "צוויי קלינגעדיגע פראסקעס" [-שתי סטירות מצללות] על מה שהעז לומר בלי בושה והכנעה "הנני מוכן ומזומן" בשעה שכמעט לא הכין עצמו ליו"ט.

וסיים בעל המעשה, שאכן בשנה הבאה התיישב כבר במוצאי שמחת תורה ללמוד מס' פסחים עם ראשונים ואחרונים, וכל הטור וב"י ושו"ע ונו"כ, ועכ"ז בהגיע ליל הסדר לא אמר הנני מוכן ומזומן אלא "הנני רוצה לקיים" בלחישה והכנעה גדולה.

וז"פ וא"צ לפנים, דבזמנינו אין כן צורת החינוך בין מצד מה שתבע מבנו, בין מצד הסטירות שנתן לו, אבל בדורות הקודמים שהי' הכיבוד אב והאוהב את התוכחות בדרגות גבוהות מאד, הי' עולם אחר והי' שייך לחנך כן,²⁸ אבל מ"מ הלימוד מזה בשבילינו דעלינו

29 ברבינו בחיי לעיל ר' ב' כתב דקרבן תודה בא גם על שאר שמחות כגון שמחת חתן וכלה שנא' קול ששון קול שמחה וגו' מביאים תודה בית ה' [ירמ"ג ל"ג י"א] ופי' האמרי אמת עפ"י מה ששמע מהמו"ץ בגור ר' מרדכי ע"ה בשם החי' הרי"ם דבחתונה יהודית מוציאים רשע מגיהנם וזה"פ [תהילים ס"ח ד'] אלקים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות עכ"ד, והוא דמיון יוצא מבית האסורים שצריך להביא תודה, וסיים ואמר דברי זקנינו ז"ל ודאי אמיתיים המה ורמז לדבר כתובות יג. מעבירין את המת לפני הכלה, והבית ישראל הוסיף דמעבירין את המת קאי על אנשים חיים שנשמתם מתה, וע"י שמחת חתן אפשר להחיות נשמתם. - ס' נעימת החיים עניני שידוכים ונישואים עמ' שי"ח.

28 מו"ז הג"ר בניצין זצ"ל בהיותו בחור קיבל סטירת לחי מאביו על שפעם לא לבש תפילין בחוה"מ.

מצא כן מפורש אח"כ הוכיח מחולין מא: דשייך להתנדב תודה בכל גווינין

ובשדי חמד ח"ה מערכת ברכות אות י"ב דקדק מד' רש"י כאן גופא דאינו חייב מדכתב "אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו" משמע דחייבו לא בא רק מחמת שנדר. וקרא דויזבחו זבחי תודה אינו ציווי אלא דבר ההווה, וכמ"ש הרד"ק שהביא בס' פתח הדביר סי' רי"ט אות י"ב. ובפנים יפות כאן כ' דלכן לא הוזכר בפ' ויקרא חובת לחמי תודה בהדי קרבנות חמץ כיון שאיננו דבר שבחובה. ³⁰ וכן הוכיח בפמ"ג בא"א סי' רי"ט סק"א ממנחות פב. דאינו חייב דאורייתא דא"כ הו"ל דבר שבחובה וא"א להביא מן המעשר, ומש"כ רש"י עה"ת הוא רק מדרבנן וקרא מיירי בנדר או נדבה, אולם מסתפק דיתכן דיש לו דין דברי קבלה מצד קראי דתהילים וספק דברי קבלה לחומרא כמו של תורה וא"כ אכתי למה לא יביא יצטרך להביא דוקא מן החולין. ע"כ ד' פמ"ג. אולם גם אי זה לא חובה מ"מ אם כבר נדר תודה לשם א' מד' סבות אלו נקבע שם זה בגוף הקרבן כ"מ ברש"י זבחים ז. ד"ה לא דידי' דלרב חסדא פסול לשם תודת חבירו כשאינו מחמת סבה אחת וצ"ע.

יורדי הים פטורין מקרבן תודה

ובשורת חת"ס או"ח סי' נ"א כתב בתו"ד להוכיח ממזמור לתודה דאמרי' שירה על נדבת יחיד דהרי תודה נדבה היא אלא דגילה לן דוד המלך ברוה"ק שעל אלו ראוי לנדב קרבן תודה ומ"מ נדבה היא ומוכח דאומרים שירה על נדבת יחיד כשי' הרמב"ם פ"ב ממצעה"ק הי"ב דלא כתוס' ר"ה ל: מבואר דנקט דאין חיוב קרבן תודה. ועי"ש שהשיב לאחד שרצה להחמיר שאחר שעלה מן הים לא יברך הגומל כלילה ע"פ ד' הרא"ש הנ"ל דנגד קרבן נתקנה וקרבן אינו אלא ביום, דכשנתבונן בפסוקי תהילים ק"ז נר' דעל הולכי מדבריות ויוצא מבית האסורים וחולה סיים על כאו"א יודו לה' חסדו וגו' ואחריהם סיים בפסוק כ"ב ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברינה ורק אח"כ כ' יורדי הים באניות וגו' ³¹ ועי"ז כ' יודו לה' חסדו וגו' וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו וגו' שמזה ילפי' דיני ברכת הגומל שיהי' בפני עשרה ותרי מינייהו רבנן, ומ' דרק על ג' ראשונים ראוי שיביא תודה נוע"ז כ' ויספרו מעשיו ברנה היינו שירה על

30 ולד' חת"ס לקמן ע"פ הפנים יפות בעצמו יתיישב קו' זו באופ"א דנאמר זה רק לכהנים הצדיקים שמודים להקב"ה בכל עת עי"ש.

31 ובסה"ק זרע שמשון דקדק דזבח תודה כ' רק על חולה ות' דבחולה שנתרפא יש חידוש שיביא קרבן תודה דלא נתחדש מושג זה דחולה שנתרפא רק ע"י חזקי' וגם בימי דוד אכתי לא הי' רק ע"פ ריה"ק עי"ש באריכות. עוד ביאר שם השינוי ברשימת הד' שחייבין להודות בין סדר הגמ' וסדר הפסוק.

הקרבן אבל על יורדי הים אינו חייב קרבן תודה, והטעם כיון שהוא עצמו הכניס עצמו לסכנה ונמסר לדין שמים כי רבים רחמיו ולא בידי בעלי חיים, ע"כ אינו חייב קרבן אלא לרומם בקהל עם ותרי רבנן. וא"כ ג' קמייתא צריכים תודה ולא ברכת הגומל ויורד הים סגי בהודאה בציבור ותרי רבנן. וא"כ מש"כ הרא"ש שתיקנו הגומל במקום תודה הלא אינו תקנה דהרי דוד אמרו ברוה"ק אלא דדוד לא אמרו רק על יורדי הים וחז"ל תיקנוהו גם בג' אחרים בזמן שאין ביהמ"ק לזכר קרבן תודה שיתפסו הטוב במיעוטו אבל אי"ז כאילו הקריב תודה ממש דנימא שצריך יום ועמידה.

ועפי"ז פי' הא דכ' תוס' ברכות שם ד"ה ואימא הטעם להמתין על קריאת התורה כיון דבעי' עשרה ותרי רבנן, ולמה לא קאמר דעלי' לתורה הוי כקרבן וכמ"ש מג"א רפ"ב סק"יח לענין יולדת דעלי' הוי במקום קרבן גם כשלא קוראין פ' יולדת, ה"נ יהי' במקום קרבן תודה, ולהנ"ל א"ש דנפק"מ ביורדי הים דל"ש קרבן תודה, ועי"ל דדין עשרה הוא מעיקר הדין ודין כקרבן הוא רק הידור ואין דוחין זריזין לברך מיד מחמת מצוה מן המוכרח כמבואר בתשו' הרדב"ז ח"ד סי' אלף פ"ז. ³²

32 הנה בשו"ע סי' רי"ט ס"ג כ' הטעם שנהגו לברך אחר קריה"ת לפי שיש שם עשרה וכד' התוס', ולפי"ז א"צ לקבל עלי' לתורה דוקא. אולם לד' החת"ס דעלי' לתורה הוא במקום קרבן יחד לעלות לתורה, אולם בשביל זה לא הי' סבה לחכות עד יום קריה"ת כיון דזה רק הידור, והנה ד' המשנ"ב סק"כ דלא יאחר יותר מג' ימים אפי' אם עי"ז יצטרך לברך שלא בס"ת, אבל על עשרה מבואר שם בסק"ח שיחכה עד ל' יום ולא יותר כיון דזה רק למצוה אולם מנהג העולם שאין מברכים כלל בלי עשרה, ובשערי אפרים שער ד' סכ"ז דהמנהג הפשוט להמתין לקריה"ת גם אחרי ג' ימים. והנה בדידי הוי עובדא שהגעתי ללונדון בע"ש בבוקר בימי ניסן, ושכחתי לברך הגומל בש"ק והסתפקתי האם לברך הגומל ביום א' על יד ס"ת כשקראו בו הנשיאים דימי ניסן, או שעדיף לחכות עד יום שני בקריה"ת רגיל וגם אולי להדר לקבל עלי', והג"ר דוד פראנד שליט"א בעמח"ס קול דודי על הש"ס אמר בפשיטות דבעי' סוג קריה"ת שיש חיוב עשרה אבל קריה"ת דנשיאים דשייך גם ביחיד לא מהני, והנה לד' החת"ס דחייב ברכת הגומל דיורדי הים הוא מדברי קבלה יש להחמיר בכל ספק וכד' הפמ"ג, מאידך ל"ש ענין קרבן תודה א"כ אין ענין לקבל עלי', וא"כ בוודאי אין לחכות מצד שיקבל עלי' ומ"מ יש לחכות דהרי בעי' עשרה מעיקר הדין ורק בקריה"ת רגיל יש דין וחייב עשרה.

ולעצם חיוב ברכת הגומל בנסיעה באירון [-עראפלאן] כבר דנו בזה הרבה ובס' פסקי תשובות סי' רי"ט ס"א אות ד' הביא רשימה של גדולי ישראל שהורו לברך בשם ומלכות, החזו"א, והרב מפונבין והגה"ק מסאטמאר ז"ע הסטייפלר זצ"ל והגרשו"א, ובאגרו"מ ח"ב סי' נ"ט דבאירון גם מעיר לעיר ול"ד על הים, כיון דאור העולם הוי כמדבר דאינו מקום ישוב ויל"ע לד' החת"ס דחילק בין יורדי הים והולכי מדבריות האם יהי' נפק"מ בזה לענין אירון, מאידך דעת הגרי"ז וגאב"ד טשעבין שלא לברך בשם ומלכות, וכד' מהר"א מבעלזא ז"ע שהורה לכל שואליו שלא לברך עי' ספר שלחן רבותינו הביאו ביאור המנחת יצחק ח"ב בסי' מ"ח כיון דבחר ליסע באירון כשהי' יכול ליסע באופ"א עי"ש, ותשובות והנהגות ח"א קצ"ג ביאר דליכא הרגשת צרה כיון שליכא סכנה, והגר"ח פאדווא זצ"ל גאב"ד לונדון שמע מר' מרדכי הערש שמעולער ז"ל שלא רצה מהר"א לחשוב לדבר סכנה וע"פ פסק זה פעל שלא יהי' סכנה וכ"פ בדעתו בשו"ת באר משה ח"ז סי' ט"ט והגה"ק מקלויזנבורג זצ"ל ודימה לד' הגה"ק משינעווע ז"ע דהחמירו

חובה ולא רשות ואח"כ מביא ד' החת"ס דהוכיח דנדבת יחיד בעי שירה הרי אי חובה היא בוודאי בעי שירה. וצ"ל כדברינו דד' מהר"ם שיק דהוא רשות בעלמא היינו ד"יכול" אולם ד' החת"ס דמדאורייתא ראוי ונכון לעשות כן וע"ז בא לחלוק. כן בשדי חמד הנ"ל הביא ד' מהר"ם שיק והבין ג"כ דד' חת"ס שקרבן תודה עכ"פ בג' ראשונים הוא חובה ותמה עליו טובא. ותמה שהחת"ס כ' להדיא שזה רק נדבה וכבר האריך בהערה זו ובגוף חידוש החת"ס לפטור יורדי הים מקרבן תודה, בליקוטי הערות להג"ר ישכר דוב גולדשטיין צ"ל בשם ס' תורת חיים סי' רי"ט ושו"ת בית נפתלי סי' כ"ה ושו"ת מחזה אברהם סי' ל"ג ועוד רבות.

עיקרו של התודה היא החמץ

והקריב על זבח התודה חלות מצות וגו' על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו: (שם י"א- י"ג)

וברש"י ד' מיני לחם חלות ורקיין ורבוכה שלשה מיני מצה וכתוב על חלת לחם חמץ וכו' ומש"כ והקריב "על" זבח התודה וגו' "על" חלות לחם חמץ פי' רמב"ן דהכוונה "עם" דהיינו שיביא חלות לחם חמץ ועליהם יוסיף להביא גם לחם מצה, והכל יביא על הזבח וא"כ עיקר הלחם הוא החמץ כיון שהלחם חמץ הוא בכמותו כנגד שאר מיני מצה דהלחם חמץ הוא עשר עשרון נגד ג' מיני מצה שהם עשר עשרון ביחד.

וצ"ב למה באמת הלחם החמץ הוא עיקר הקרבן, ותי' בהעמק דבר דזהו המשך הפסוק על זבח תודת שלמיו היינו משום שהוא זבח תודה צריך הרבה לחם, דתכלית תודה הוא להודות על הנס ולספר חסדי ה' שגמל עליו ולזה ריבה בלחם ומיעט בזמן אכילתו משאר שלמים [שלא נאכל רק ליום ולילה ושאר שלמים הוא לשני ימים ולילה אחד] כדי שיהי' מרבה רעים לסעודה אחת ביום ההקרבה ויהי' סיפור הנס לפני רוב אנשים,³⁵ וד' חלות לכהנים שהם הת"ח, וא"כ עיקר האכילה הוא לחם חמץ דמצה הוא לחם עוני ואינו נאכל יפה כמו חמץ, והיינו דמסיים שהטעם שלחם חמץ הוא עיקר משום שהוא זבח תודת שלמיו תודה על שלומו שנחלץ מצרה. ובספורנו כתב הטעם דסיבת הסכנה אשר עלי' ההודאה הוא השאור שבעיסה ומ"מ מיני המצה רבות עליו וברכות הלחם יתפרסם הנס לאוכלים רבים.

35 והעיר ש"ב הג"ר שלמה זלמן בלייער שליט"א דלחמי מילואים הוא כשיעור ג' מיני מצות שבתודה שהוא עשר עשרונות וכמבואר במנחות עת. והי' צריך לעשותו ז' ימים כמבואר לקמן ח' ל"ד כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם הרי דאהרן ובניו לבד הוצרכו לאכול כשיעור עשר עשרון כל יום וזה שיעור עצום.

והנה לפמש"כ החת"ס דגם בג' אלו אינו חיוב רק נדבה א"כ כשממעט יורדי הים היינו דאין צורך כלל, אולם ז"פ דברכת הגומל הוא חובה וכן דין עשרה הוא חובה ומעכב בדיעבד וכמבואר בד' החת"ס³³ וזה ממש"כ וירוממוהו בקהל עם וצ"ע מ"ש מש"כ ויזבחו זבחי תודה שהוא רק נדבה ומש"כ וירוממוהו בקהל עם הוא חובה³⁴ עוד צ"ע לשון חת"ס שאחרי שכ' בג' ראשונים שראויים להביא תודה כ' ביורדי הים "אינו חייב קרבן". וצ"ל דכוונת מרן "חייב" היינו דכך ראוי ונכון לעשות לאפוקי שאינו רשות בעלמא. ועדיין צ"ב מ"ש מברכת הגומל.

שו"ר בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' פ"ח שנקט בפשיטות דכוונת חת"ס שג' אלו חייבין בקרבן תודה אבל הוא לעצמו נקט דתודה הוא רק רשות כדמוכח ממה שמביאין מן המעשר וכמבואר בתו"כ כאן וכ"מ בל' הפסוק אם על תודה יקריבנו וכל אם הוא רשות, ומה שגר' מד' החת"ס דעל ג' הראשונים בתהילים הוא חובה צ"ל דס"ל דד' התו"כ דא"צ להביא מן החולין הוא רק ביורדי הים עוד כ' דלא כ' כן החת"ס רק בד' התוס' דחיוב עשרה הוא מעיקר הדין ומעכב וא"כ הה"ד תודה, אבל לדינא בוודאי הוי רשות. ואח"כ הביא בעצמו דברי החת"ס דהוכיח מכאן דנדבת יחיד בעי' שירה דזה לשיטתי' דקרבן תודה הוא דאורייתא ומזה הק' על תוס' דס"ל דנדבת יחיד א"צ שירה היינו דזה סתירא לשי' התוס' דוקא. וצע"ט דמעיקרא קאמר דד' החת"ס דהוא

במים שאין להם סוף דאשתו אסורה דבזה גופא פעלו שיוכל להנצל, והביא שם דמתחלה לא הי' ניח"ל למהר"א כ"כ שישעו באירון והי' שמח ביותר כשנסעו בספינה כיון דהנסיעות בספינה כבר היו מקדם וע"ז כבר התפללו אבותינו אבל על אירון עדיין לא התפללו וצריך לעשות ע"ז דרך חדש וזה ק' מאד, [ונכמו שאביו מהר"ד לא רצה ליקח איגעורקע [-מלפפון חמץ] לפסח כיון שמאכלי פסח צריכין שמירה יתירה וסיעתא דשמיא והרבה רחמי שמים וא"כ רק מה שהי' אצל אבותינו והתפללו עליהם כבר פתחו פתח לתפלות שלנו אבל מאכל זה לא הי' אבל כיון שאמרו לו שזה יגרום להרבה ביטול תורה הסכים. אבל למעשה הביאו שמהר"א בעצמו נשאל ע"ז למה לא יברכו הגומל וענה "כי הנסיעה באויר אינה בבחינת יורדי הים" היינו דמה שמברכין הגומל גם בלי סכנה הוא רק בד' דברים הנזכרים בקרא ונסיעה באויר לא נזכר בקרא.

33 ומש"כ המג"א ריש סי' רי"ט דמה שנשים לא מברכות ברכת הגומל אולי הם מפרשים דזה רשות כבר תמה בפמ"ג שם דמהכ"ת שיהי' רשות וטעם שנשים לא מברכות כ' משנ"ב סק"ג דלאו אורח ארעא לברך בפני עשרה. אולם יש מדויקים דלשון הגמ' ד' צריכין להודות ולא כתוב חייבים, ובס' שמע יעקב למהר"י אלגזי פ' בשלח ד"ה וזאת פי' בשם ראשונים דל' צריכים היינו דזה צורך לאדם שאם לא יודה ינכו מזכותיו ועי' ההודאה הוא פורע חובו לשמים.

34 ובס' פתח הדביר סי' רי"ט סק"ב כשהאריך להוכיח דאפשר לברך הגומל בלילה דל"ה דומיא דתודה, כ' דהרי פשוט תודה הוא רק רשות וכדהאריך שם, וברכת הגומל הוא חיוב ואי הי' במקום תודה איך תיקנו חז"ל חיוב השווה בכל נפש מנ"ל שהי' רוצה להביא קרבן אם הי' ביהמ"ק, ובהכרח דיש חיוב פרטי על כאו"א להודות להקב"ה כשיצא מכלל סכנה ולא תמורת קרבן ממש היא, אלא דאם הי' מברך זה בזמן הבית הי' פוטר עצמו מקרבן תודה.

הכהנים הצדיקים אמר אם על תודה יקריבנו. וכבר אמר מורי ההפלאה בפ' קדושים [לקמן י"ט ה'] לרצונכם תזבחוהו לא תמתינו להקריב עד עת צרה אלא לרצונכם תזבחו והארכתי בזה הדבר.

וכדאי להביא חלק מד' הפנים יפות שם הביא ד' חז"ל נדה לא. אין בעל הנס מכיר בניסו כי מה רב טובו שהצילו הקב"ה שלא ראה ולא בא לידי סכנה כלל, וזה"פ "כי לעולם חסדו" [תהילים ק"ו א'] שראוי להודות להקב"ה כי חסד ה' תמידית דלולא שמירתו א"א להתקיים אפי' שעה אחת, וראוי לכל אחד לחשוב בלבו בכל עת כאילו ה' רואה הסכנה וניצל ממנו, אז ה' חייב להודות ק"ו כשהקב"ה מצילו שלא בא לידי סכנה כלל ראוי להודות כהנה וכהנה, וזה"פ וכי תזבחו וגו' "לרצונכם" תזבחוהו שלא בחיוב אחר שנעשה להם נס אלא ברצון נדבה להעלות על לבכם הצלתו אתכם מבלתי סכנה כלל. ע"כ. עי"ש באריכות. ומהר"א מבעלזא זי"ע פי' עפ"י זה ד' המדרש הנ"ל מש"כ יכבדני כבוד אחר כבוד היינו דעיקר ענין ההודאה הוא שיודה להקב"ה בכל עת ורגע על כל נשימה ונשימה שעיי"ז מתכבד הקב"ה כבוד אחר כבוד בכל עת. ובאמת המון עם לא נזכרים להודות רק כשהי' להם צרה ונושעו אבל הצדיקים מודים להקב"ה בכל עת.³⁶

וידוע שעיי' שמודים להקב"ה בכל עת זוכים להיושע גם לפני שמבקשים כי כשאדם מבקש צרכיו עלולים המקטרגים להזכיר עוונותיו, אבל שבחים נכנסים להקב"ה בלי שום מפריע, ולכן נכון לשבח באותו ענין שצריך ישועה והקב"ה בוחן לבבות מבין כוונתו וימלא רוצנו וזה"פ [תהילים י"ח ד'] "מהלל אקרא ה' ומן איבי אַנְשֵׁי דַע"י ההלל להקב"ה יושיעו מאויביו וכן מש"כ [שם קי"ח כ"א] אודך כי עניתני ותהי לי לישועה היינו עיי' ההודאה יהי לי לישועה.

קרבן תודה לעתיד לבוא

והנה במדרש כאן דכל הקרבנות בטלין לעתיד לבוא וקרבן תודה אינו בטל, כל התפלות בטילות וההודאה אינו בטל הה"ד [ירמי' ל"ג י"א] קול ששון קול שמחה וגו' וביאר מהר"י מבעלזא זי"ע [בספרים הנ"ל] ע"פ מש"כ השלה"ק לבאר דברי המדרש [שמור"ר כ"ג ו'] עה"פ [בשיר

36 וכ"כ על מן הח"ח בס' המאורות הגדולים אות קנ"ה שהי' רגיל על משכבו בלילות להודות לה' על כל הטובות שגמל עמו והי' מונה והולך את כל פרטי חסדיו שהטיב עמו במשך כל ימי חייו שסייע בידו ללמוד תורה ולחבר ספרים ונתן לו חתנים טובים. וכן זקנתי הרבנית רחל ראקאו ע"ה היתה רגיל על לשונה המילים "כי לעולם חסדו" [ויל"פ בזה פי' ההפלאה] ובכל הזדמנות היתה מזכירה החסדים שהקב"ה עושה אתה בכל עת.

ובשו"ת מהר"ם שיק [או"ח סי' פ"ח] כ' לבאר מש"כ הרא"ש דכיון דבמקום תודה בעי' דוקא שיהי' סכנת דרכים ולא רק מעיר לעיר דלכ' ק' מנ"ל כן לענין תודה, ותי' דהרי אמרי' הגומל לחייבים טובות והיינו דאם הי' בצרה והקב"ה לא עביד דינא בלא דינא בהכרח דהי' לו איזה עון או תביעה, ואעפ"כ עשה לו ה' נס ולכן חייב הודאה גדולה וזה אפשר ללמוד מקרבן תודה שמביאים אתו חמץ, ובהכרח כיון דחמץ רמז ליצה"ר וחטאים ומצה רמז על נס שנעשה למקום שאין גאווה, ורמז דאף שהוא בבחי' חמץ מ"מ נעשה לו נס כמצה וא"כ דוקא באופן שהי' לו סכנה שייך זה והה"ד בברכת הגומל שנתקן נגד קרבן תודה. עי"ש עוד.

עם ההודאה צריך גם תשובה

והנה במדרש [כאן ט' א' ב'] דזה שאה"כ זבח תודה יכבדני [תהילים נ' כ"ג] יכבדני לא כתיב אלא יכבדני כבוד אחר כבוד וצ"ב ופי' מהרי"ד מבעלזא זי"ע [בס' ליקוטי אמרי קודש וס' הבינה והברכה פ' צון] ע"פ רש"י תהילים שם שכ' שמביא לי זבח תשובה והודאה על עוונותיו הוא יכבדני, וצ"ב הרי מיירי בקרבן תודה שאינו בא על חטא אלא לשם הודאה, וי"ל דהרי אין יסורין בלא עון ואם הי' לו צרה סי' שהי' לו חטא וכיון שנחלץ מצרתו ידמה בנפשו שכבר תיקן חטאו, אבל האמת הוא שהקב"ה ריחם עליו גם בלי תשובה כראוי ולכן ביחד עם ההודאה עליו גם לשוב להקב"ה ולפשפש במעשיו ולהתבונן על מה בא לו הצרה הזאת, וזה"פ כבוד אחר כבוד שני מיני כבוד א' הודאה וא' תשובה, ולכן בברכת הגומל צריך עשרה ותרי רבנן להורות שלא בזכותו ניצל אלא בזכות רבים וצדיקים שהתפללו בעדו. והוסיף ע"ז בנו מהר"א זי"ע דלכן עליו להביא לחם חמץ להורות שגם אם נפדה מצרתו עדיין החמץ זה יצה"ר נמצא בתוכו.

הצדיקים מודים להקב"ה בכל עת

והנה כ"ז מורה דעיקר קרבן תודה דכאן קאי על אלו שהי' להם סכנה וניצולו וכדהארכנו לעיל אולם דבר חדש מצינו בכת"ס [בתורת משה כאן] שהעיר מה שלא נזכר ענין קרבן תודה בפ' ויקרא כשהזכיר כל הקרבנות של בניי ולא הזכירו רק בפ' צו דמדבר לכהנים, ותי' דההמונים אינם מקריבים תודה אלא אחר שנעשה להם נס שניצולו מצרה חשוב ים יסורים מדבר, ע"כ לבניי לא רצה לומר אם על תודה יקריבנו כפותח פיו אם יקרה לך מקרה ותינצל, משא"כ הצדיקים כגון כהני ה' מקריבים תודה בכל יום כמו דאומרים ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וכו' בכל עת ע"כ בפ' צו שמדבר עם

כנגד ד' שצריכים להודות ומ"א תיבות יש בו [חוץ מב' תיבות ראשונות שהוא רק הודעת הנושא] נגד מ' חלות וקרבת הזבח ובס' קב הישר פרק י"ח כ' שצריך האדם להודות להקב"ה כל יום ולהביא קרבן תודה כי אין בעל הנס מכיר בניסו, ובאמירת מזמור לתודה יכוון כאילו מביא קרבן תודה לבית ה' כמו שהי' מנהג הקדמונים שבכל ענין ומאורע שהי' להם הי' נותנים שבח להקב"ה. וע"ע בס' חיי אדם שסידר סדר אמירת קרבן תודה לד' הצריכים להודות עם אמירת יה"ר ושיפיריש צדקה כפי השגת ידו כאילו הי' מביא קרבן דלא מסתבר דע"י חורבן ביהמ"ק ירויח ויחלק הכסף ללומדי תורה, ובס' ברכת מועדיך לחיים [לר' חיים פאלאגין] כ' שכל מי שנעשה לו נס יעשה צדקה וחסד, והצדקה יהי' במקום קרבן תודה ובלקייחת קרבן פסח שהי' כקרבן תודה על נס יצ"מ עשו צדקה וחסד, שצווה הקב"ה שיהי' למשפחותם כדי לקרב קרוביו שישמחו אתו ביו"ט, ובצדקה הקרוב קרוב קודם, ולכן בשבת הגדול יש לחלק לחם חמץ לעניים מצד מצות צדקה שצריך לעשות מצד הודאה להקב"ה על נס יצ"מ.

הודאה להקב"ה על טובת חבירו

וכיון שהזכרנו ענין ההודאה להקב"ה בלי שנחלץ מצרה נביא כאן חלק ממה שאמר א"י הג"ר בנציון סניידערס הי"ד בשנת תרצ"א בסיום מס' נזיר בענין הנ"ל: ³⁸

איתא סוף מס' נזיר סו: אמר ר' יוסי גדול העונה אמן יותר מן המברך ויל"פ השייכות למתני' דמבואר דשמואל הי' נזיר וק' איך הי' נזיר הלא קי"ל [נכת:] דרק איש מדיר את בנו בנזיר, והרי חנה אמו של שמואל נדרה שנא' ותדר נדר ותאמר וגו' ומורה לא יעלה על ראשו [שמואל א' א' י"א] ובהכרח צ"ל דחנה אמרה בנוכחות בעלה אלקנה וענה אמן, ומוכח דגדול העונה יותר מן המברך דכאן העונה פעל הנזירות ולא המברך. ומה דאמרינן ע"ז בגמ' א"ל "השמים כך היא" היינו דלכ' ק' להבין איך יהי' העונה יותר מן המברך אלא הפי' הוא דאם א' מברך להקב"ה אינו מעלה כ"כ דהרי נהנה, אבל העונה אמן אין לו הנאה כלל ובכ"ז הוא עונה אמן לכן הוא יותר גדול מן המברך, אולם כ"ז הוא רק אם העונה אמן מכוון להודות להקב"ה בכל הלב גם שלא קיבל הנאה זו כלל רק שמודה על מה שקיבל חבירו הנאה, אבל בעונה כמצות אנשים מלומדה ללא כונה בוודאי דהמברך עדיף וזה"פ השמים כך הוא היינו קמי שמיא גליא כוונותיו עכ"ד.

38 נדפס בס' זכר זאת ליעקב לאאמור"ר שליט"א עמ' מ"ט בשם הג"ר שמואל לוינגר זצ"ל בעל דודאי מיכאל מתלמידי אא"ז.

השירים ד' ה' תשורי בראש אמנה שעתידין ישראל לומר שירה לעתיד לבוא בזכות אברהם שהאמין בהקב"ה וזהו שנא' שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה וגו' ופי' שלה"ק [בשלח חלק תורה אור] דמדת הצדיקים שמיד שהובטחו על דבר טוב אומרים שיר ושבח להש"י מצד האמונה, אף שעדיין לא נתקיים, וזה"פ עתידין ישראל לומר שירה מיד שיתבשרו על הגאולה מצד חוזק אמונתם וזה"פ שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה גם לפני שעשה, וא"כ י"ל דכל הקרבנות דבאות על חטא א"א להביא ע"ש העתיד דהרי מקווה שלא יחטא, אבל קרבן תודה שייך להביא גם על העתיד היינו אם מקווה לישועה יכול כבר עכשיו להביא תודה מחמת האמונה שיהי' לו ישועה. עוד פי' בנוס"א דלעתיד לבוא יתברר שהקב"ה עזרנו באמת כל רגע ורגע בזמן הגלות ונצרך להביא קרבן תודה על כל מה שעזר לנו ה' בגלותינו עכ"ד מהר"י זי"ע.

והי' אפשר להוסיף עפ"י ד' החת"ס וההפלאה הנ"ל דההודאה אינו רק על צרה שהי' לו כבר רק בכל רגע ורגע הוא מרגיש שהי' יכול להיות בצרה והקב"ה מושיע בכל עת ורגע, וזה הוא יודע בוודאות שיהי' כן בכל עת דהרי בלי הקב"ה אין לו אפשרות קיום אפי' רגע אחד, ולכן גם לע"ל לא יתבטל דלע"ל יתבטלו רק דבר שבא מחמת חסרון כגון חטא או צרה שהגיע ע"י חטא, אבל הודאה בא על עצם הקיום בגשמיות וברוחניות ובזה ל"ש כלל הפסק.

ע"פ הנ"ל י"ל דלכן בזמר קה קלי וגואלי וכו' מקדימים תודה לפני עולה [ותודה ולעולה ולמנחה ולחטאת] הגם דבפסוק הוקדם עולה כיון דאנו מתפללים על הגאולה, ואז יהי' לקרבן תודה זכות קדימה שהוא תמידי אבל התורה ניתנה לפני תיקון השלם דאז רוב המון עם חיים במצב של חסרון ולא מביאים תודה רק כשהי' להם צרה, וא"כ עולה יותר תמידי. אבל לע"ל נהי' כולנו כצדיקים שמודים להקב"ה בכל עת.

אמירת מזמור לתודה כל יום

ובשו"ע סי' נ"א ס"ט דמזמור לתודה יש לאמרו בנגינה ³⁷ שכל השירות עתידין ליבטל חוץ ממזמור לתודה, ופי' בסידור יעב"ץ דלכן תיקנו לומר אותו בכל יום שאין יום שלא נעשה בו נס [זהו ח"ג ר:] ואין בעל הנס מכיר בניסו ביחוד שאנו שה פזורה בין ע' זאבים ויש בו ד' שמות

37 בסידור כוונה ברורה כ' ששמע מאיש נאמן ת"ח, שמכיר באדם א' שחלה במחלה ממארת רח"ל והלך לקבר הב"י בצפת ואמר שם תהילים, וגם ביקש שבזכות שהוא מקיים כל יום ד' הב"י בשו"ע לומר מזמור לתודה בנגינה שיתרפא, ואכן אחר כמה שבועות עשו בדיקות וראו שנתרפא כליל.

גם חמץ. [ועי' במשנ"ב סקמ"ו בשם בית מאיר שפקפק על עיקר הדמיון לתודה דהרי במכוון לשם לחמי תודה לא יצא]

הרי לן דרגה יותר גדולה בשבח והודאה להקב"ה שמודה על מה שאחרים קיבלו טובה וזה באמת דבר גדול.

קרבת פסח הוא כקרבת תודה בלי החמץ

ובד' מרן החת"ס מצינו כמה פעמים קושיא זו בשם אברבנאל וכתב בשמו [ואצלינו לא נמצא] דזה גופא שאלת הבן שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה ואימתי אנו אוכלים כן וי"ל דקאי על לחמי תודה שזה הקרבן בא על פדות נפשינו מצרה ידוע לנו וא"כ הלילה הזה שהוא ג"כ כעין קרבן תודה להודות לה' על יצ"מ ומה טעם לא נאכל חמץ עם מצה, ובמקום אחד תי' החת"ס [בדרשות לפסח ונ"ו ג'] בהקדם טעם חלות תודה כיון שכל יסורים הבאים לאדם על חטא הם באים בלא ספק דאין הקב"ה עביד דינא בלא דינא, וכשנפדה מאותה צרה אין נפדה בלא זכות שנמצא לו דאין הקב"ה וותרן [ב"ק ג.] אלא שהוא רב חסד שלפעמים המצוות מועטים שוקלים נגד כמה עוונות גדולות כדכ' [איוב ל"ג כ"ג] אם יש מלאך מליץ אחד מיני אלף, ולהכי מייתי חלות חמץ מרובה ממצה שהם נגד עוונותיו המרומזים בחמץ שאור שבעיסה [וכד' הספורנו הני"ל] ומיעוט מצה להורות שהמצוות מועטות שהיו לו הצילוהו, אבל במצרים לא הי' כן כי לא הי' תערובות חמץ ומצה כי כל עוד שהיו עבדים במצרים היו רעים וחטאים מאד כדכ' ביחזקאל כ' ולא הי' בידם שום מצוה, ולכן ערב פסח קודם חצות אסור במצה, אבל משעה שהשליכו עבודה זרה כדכ' משכו ידיכם מע"ז מיד נתבער החמץ שהקב"ה מחל להם הכל דגלות מכפר, ומ"מ עדיין לא הי' מצה ג"כ וזהו ע"פ אחר חצות דאסור בשניהם עד ליל התקדש חג שאכלו הפסח ונימולו אז הי' כולו מצה שעוונותיהם נתכפרו וכו' עי"ש. ובדרשות שבה"ג עמ' רל"ט ד' כ' דחמץ נגד חטא וירידתו למצרים לא הי' מחמת חטא שלנו רק מחמת חטא אברהם שאמר מה אדע ולכן אין לנו חלק החמץ, ובדרשות שם עמ' רמ"ד ד' כ' דחמץ רומז לשליטת המזלות דחמץ ר"ת חמה מאדים צדק ובעלמא השאיר הקב"ה את המזלות על מכונם ומ"מ ניצל בנס, וזה נס יותר גדול אלא שאין בעל הנס מכיר בניסו אבל בליל יצ"מ הרחיק וביטל כח המזלות ולכן אין לנו חמץ.

קרבת פסח הוא כמילואים

אולם במקומות אחרים [דרשות רמ"ג ג' ונ"ג ד'] כ' החת"ס שלא נמצא בהגדה תשובה ע"ז ולכן פי' דהקרבת פסח

במדבר שכולם הסכנה בידי שמים, אבל החמץ נגד שבי דקשה מכולם וכולהו איתנהו ב' [ב"ב ת:]: דהוא ע"י בעל בחירה שיכול לעשות ככל העולה על רוחו מצד היצה"ר שבו. עכ"פ לפ"ז וודאי שמעיקרי ההכנה ליו"ט פסח הוא חובת ההודאה דקרבת תודה וברכת הגומל.

האם קרבן פסח והמצות דמי לקרבן תודה

או לשיירי מנחות

והנה עד כה עסקנו בקרבן תודה שיש בו חיוב להביא חמץ מאידך לענין שיירי מנחות מצינו לעיל [ו' ט"ז-י"ז] ההיפך דיש קפידא שמצות יאכל במקום קדוש וגו' ולא תאפה חמץ וכ' שם הטעם דחלקם נתתי אותה מאשי היינו כיון שניתן להם משלחנו של הקב"ה וכמו שעל שלחן ה' אסור להיות חמץ כן חלקם ראוי להיות מצה.

ובהיות שפרשת צו היא הסדרה שמכין אותנו לפסח [בשנה פשוטה מיד לפני פסח ובשנה מעוברת בהתחלת שלשים יום קודם הפסח] א"כ פשוט שענין זה של הרחקת חמץ בשיירי מנחות וקפידת חמץ בקרבן תודה שייכא לאיסור חמץ דפסח, ויש לדון איך נוכל לקשרו בין לשיירי מנחות ובין לקרבן תודה, דהי' נראה שאנו דומים יותר למביא קרבן תודה דהרי קרבן פסח הוא להודות על אשר פסח וגו' ואת בתינו הציל, וא"כ הי' לנו לרבות בלחם חמץ ולמה יש קפידא על חמץ.

והנה כבר מבו' בראשונים דהמצות הם כנגד הלחמי תודה, והפסח הוא כקרבת תודה, דכ' הראשונים, והרא"ש והמרדכי והובא בטור סי' תע"ה וברמ"א שם ס"ז דנהגו בצרפת לעשות הג' מצות מעשירית האיפה זכר לתרומת לחמי תודה דד' צריכין להודות ולהביא תודה וג' מצות משלושים מצות דסוג מצה הן עשירית האיפה, ואנו יצאנו מבית האסורים ממצרים וחיביבין בקרבן תודה. וראה הערה. 39 וקשה דא"כ אנו צריכים

39 וראוי להביא כאן מה שכבר הבאנו בפ' וארא ופ' יתרו בשם מורינו המשגיח ר' מתתיהו סלומון זצ"ל דהי' פשיטא לי' שכלל ישראל במצרים היו מחויבים לברך הגומל על שניצלו מן המכות, וכדמ' לשון המשנה פ"ה דאבות מ"ד עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים והרמב"ם רבינו יונה ובעקבותיהם הרע"ב והגר"א פירשו דקאי על מה שניצלו כלל ישראל מעשר מכות והוסף תפא"י דהיו ראויין ללקות כמצרים כיון שהיו רעים וחטאים כמותם וכפי שהאריך בזה בפ"י שם בפ"ג בכועזי אות א', [אולם עי' רש"י שם] והבאנו בשם מרן הגר"ק דחיוב נוסח זה לא נתקנה רק ע"י אנשי כנה"ג אבל עכ"פ הענין הי' וודאי שייך, עוד הבאנו דברי נפלאים מדברי מהר"ל בדרשת שבת הגדול ענין כ"ב דהי' להקב"ה ענין שכלל ישראל יעברו הד' מצבים שצריכים להודות ולהי' גופא לא נחם אלקים ד"א פלשתים רק הסיבם דרך הים והמדבר כדי שיצטרכו להודות גם ע"ז חוץ ממה שיצאו מבית האסורים של מצרים, וחיידש דישאל היו גם בגדר חולה שנתרפא מצד המכות שבאו על מצרים דכל מחלה שבא על רבים נחשב שכל יחיד כבר נמצא בתוך הסכנה וכלל ישראל היו בסכנת חולי המכות ונצלו או מצד שהי' תשושי כח מעבודת פרך, ולפ"ז הרפואה הי' במתן תורה ולפ"ז ביארנו מה שרק יתרו בירך ברכת הגומל ולא ישראל, דכלל ישראל לא בירכו עדיין ברכת הגומל דעוד לא יצאו מן המדבר והיו עדיין חולים עד מ"ת. וע"ע שם בדרשת מהר"ל שביאר דג' מיני מצה נגד יורדי הים וחולה והולך

כהן כי אז נתקדשו כל ישראל להבדיל בין ישראל למצרים וליל שימורים הוא מן המזיקים וסטרט דשמאלא להדבק בקדושה וכו' ע"ש הרבה רמזים דחמץ הוא סט"א.

אכילת מצה דומה לאכילת קדשים

וכאן המקום להביא דבריו הנפלאים של ספה"ק תפארת שלמה עה"פ מצות תאכל במקום קדוש וז"ל "הנראה לרמז בזה גודל מעלת אכילת מצה שהוא דומה לאכילת קדשים כי הנה כל המצוות הם נעשים בגופו של אדם מבחוץ אך מצות אכילת מצה ואכילת קדשים הם נכנסים בגופו של אדם בפנים לכן נקראו קרבנות שמקרכת את האדם ברפואת הנפש בפנימיות כמ"ש "והקרב והכרעים ירחץ במים" וז"ש ואכלו אותם אשר כפר בהם כי הם תועלת גדול לקדש את האדם בפנים כמ"ש וכל קרבי את שם קדשו כמ"ש חכו"ל הסיקו מבפנים כי נכנס בכל האברים הפנימיים לקדש ולטהר אותם, וגם ענין אכילת מצה הוא נקרא בזוה"ק מיכלא דאסוותא כי הוא רפואת הנפש בפנים, והוא ג"כ תועלת לאדם ע"י שמכין עצמו בהכנה דרבה בתשובה ומעש"ט שיהי' הגוף טהור ומוכן להכניס הקדושה בתוכו ע"י אכילת מצה, וז"ש מצות תאכל במקום קדושה בהכנה הראוי' אז בחצר אוה"מ יאכלוהו כמו אכילת קדשים בחצר אוה"מ". נתבאר דאכילת מצה שלנו דמי ממש לאכילת הכהנים שיירי מנחות.

נמצא באכילתנו מצה בליל הסדר יש לנו שלש כוונות לחמי תודה ולחמי המילואים ושיירי מנחות וא"ש דדוקא בפ' צו שהוא הפרשה שלפני ליל הסדר מובאים שלש ענינים אלו.

איסור אכילת חלב גם בבהמת חולין

וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו וחלב נבילה וגו' כי כל אכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה לה' ונכרתה הנפש האכלת מעמי' וכל דם לא תאכלו וגו' [ז' כ"ב – כ"ז]

הנה עוד פעם אחת מוזכר בתורה איסור חלב [לעיל בפ' ויקרא ד' ט"ז - י"ח] אחר שמנה איזה חלבים יש להקטיר על המזבח כתוב "והקטירים הכהן המזבחה לחם אשה לריח ניחוח כל חלב לה' חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם תאכלו". וכאן ושם הוזכר ביחד עם איסור דם, והנה לענין איסור דם פשוט שנוגע גם בכל בהמת חולין דהתורה בפ' אחרי [לקמן י"ז י'] ואיש ואיש מבית ישראל אשר יאכל כל דם וגו' אשר

איננו גדר הודאה על גאולתנו ועל הגאולה מצרה אלא על תחילת הליכלוך, כי מתחלה ע"ז הי' אבותינו וברוב חסדו עבדים היינו לפרעה וע"ז זיכך אותנו מכל הזוהמא, וההודאה הוא על עצם הליכלוך ע"מ לכבסו וללכנו וע"כ הו"ל גדר קרבן מילואים שמילא ע"י זה ידינו לעבודתנו, ומילואים שנינו מנחות עח. שהיו בה כמצות שבתודה ולא חמץ (ויל"ע אי יש למילואים קשר לתודה דהנה הגר"א פי' עה"פ וזאת התורה לעולה וכו' דלמילואים הכוונה לתודה, מ' דיש קשר, ויל"ע אי זה מצד דבאים עם לחם וא"כ גם איל נזיר יהי' שייכות ויל"ע).

ולד' החת"ס וע"פ הראשונים הנ"ל בפסח אנו עוסקים בעצם בהבאת קרבן תודה רק דאין סבה להביא לחם חמץ כיון שנתכפרו עוונותינו, או קרבן מילואים, אבל עדיין לפ"ז אין לנו דמיון לאכילת שיירי מנחות של כהנים.

המצות ביו"ט פסח כשיירי מנחות

אולם בדבריו עה"ת בתורת משה עה"פ לא תאפה חמץ מ"ט כי חלקם נתתי אותה מאישי, [לעיל ו' ין כתב דרמז לנו כי הי' ראוי שחלק הכהנים יאפה חמץ כי א"א לעוה"ז בלי תערובות קצת שאור שבעיסה, אלא שאין להם חלק מצד עצמם אלא משלחן גבוה ובשלחן גבוה ליכא חמץ והיינו דאמר' מצה זו שאנו אוכלים ע"ש מה וכו' "עד שנגלה עליהם ממ"ה הקב"ה" דרצה ליישב השאלה למה בקרבן תודה אנו אוכלין גם חמץ והלילה הזה שהוא קרבן פסח תודה כולו מצה ולא לחם חמץ, וע"ז משיב מפני שנגלה עליהם ממ"ה וגאלם ובשלחן גבוה ליכא חמץ. ובדרשות רנא: דהסביר הא דאברהם כבר אכל מצות דל"ש טעם דיצ"מ בהכרח דיש טעם נסתר דבאותן ז' ימים המקודשים נאכל מצות דוקא כמו כהנים במקדש כל השנה ושיהי' דוקא ע"ז האופן וטעמו לא נגלה. ולפ"ז אכילת מצה שלנו דמי לשיירי מנחות.

ודברים נפלאים הראוני ידידי הגר"ר חנני' יו"ט ליפא האניג שליט"א במהרש"א [פסחים קטז: ד"ה מצה זון שהק' דאי טעם מצה ע"ש שלא הספיק בציקים וגו' הי' ראוי לאכול מצה זו דוקא אחר חצות שאז הי' זמן גאולה, ותי' דאיסור חמץ כל ז' הוא שלא הספיק בציקים וגו' אבל מצות אכילת מצה בערב הוא מטעם אחר כמפורש סודו בקרבן מנחה שאמר מצות תאכל במקום קדוש וגו' לא תאפה חמץ וגו' כי החמץ רומז אסטרט דשמאלא וכמ"ש גבי מנחה כי כל שאור וכל דבש וגו' וכמ"ש ומי מעכב שאור שבעיסה וכו' וז"ש מצות תאכל במקום קדוש דהיינו בתוך הקדושה וסטרט דימינא, ומסיים כי קדש קדשים היא ואין ראוי להיות חמץ מסטרט דשמאלא, וזהו טעם אכילת מצה בליל פסח כדמיון המנחה לגבי

וטריפה דס"ד כיון דנפסל למזבח מותר קמ"ל דאסור [היינו נו"ט של בהמת קדשים כיון דהי' מיועד להקרבה] ולכן לא הזכיר כאן איסור דם. ועיקר מה שקמ"ל פ' זו בפ' צו הוא להוסיף איסור כרת שלא הי' כתוב בפ' ויקרא ולא יותר מזה. וראי' לכ"ז דבפ' ראה אסור בבשר תאווה רק את הדם ולא הזכיר כלל איסור חלב. וסיים אבן עזרא "אז פקח הצדוקי עיניו ופצה בשפתיו שבועה שלא יסמוך על דעתו בפ"י המצוות רק ישען על העתקת הפירושים". ומבואר דד' אב"ע דעכ"פ מה"ת אסור רק חלב קדשים. ויתכן דגם הוא מסכים דאסור מה"ת אלא שהוא רק מדברי קבלה או הלל"מ ולא מצד לשונות הפסוקים. ורצה להוכיח לצדוקי דגם לשיטתי' דאזלי' רק אחר לישנא דקרא ג"כ טועה היא שיכול להוכיח לו שרק חכמים יודעים איך לפרש פסוקים.

דעת רמב"ן ואור החיים הק'

אולם הרמב"ן כ' [לעיל ד' ט'] שטעות גדולה טעה ר' אברהם בטענותיו עמהם הרע לאמר מהם [שם לפני זה האריך בענין חלב האלי' לסתום פיהם של צדוקים ימח שמם שרצו לאסור גוף האלי' מצד ל' הפסוק חלבו האלי' כי בדי"ת נאמר ענה כסיל כאולתו ואמרו הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס] וכאן פי' דמש"כ כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה וגו' היינו ממין בהמה שכשר להקרבה [וכעין מש"כ בפ' בחקותי לקמן כ"ז ט' ע"ש] דלא יתכן שיתיר חלב חולין דהרי בפ' ויקרא סתם לאסור כל חלב בלי שום הגבלה, וכאן ג"כ אסור כל חלב שור כשב ועז וגם של נבילה וטריפה שאיננו קרבן. ועוד שהרי כ' להדיא בפ' ויקרא חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ולא מצינו בשום קרבן שיגיד בכל מושבות ואפי' במתנ"כ כ' רק חק עולם ולא בכל מושבות, דקרבנות הוא רק במשכן או במקום אשר יבחר ה', ומש"כ אצל חדש הלשון בכל מושבות כיון שחדש אסור מה"ת בכל מקום ועיקר האיסור עד היום שמביאים בו קרבן ואי ליכא קרבן יאסור רק עד היום הזה, ומה שהוצרך לאסור נבילה וטריפה דס"ד דנחשב כמין שאי"ר להקרבה כלל קמ"ל דזה ג"כ נקרא מין הראוי להקרב. ועוד יש להוכיח כן דאי הי' אסור רק חלב קרבן ל"ל לאסור להדיא תיפול"ל דאסור דצריך הקרבה וגם ל"ל להזכיר כשב שור ועז בלא"ה ידענו דרק אלו כשרים להקרבה, ומש"א בפ' ראה רק דם פי' הרמב"ן במקומו.

ובאור החיים הקדוש [לעיל פ' ויקרא עה"פ חקת עולם וגו'] כ' מכאן פטיש להכות על קדקוד הטועה לומר שלא נאסר חלב אלא של קדשים דהרי כתיב חקת עולם וגו' ואיך יעמד חי פסוק זה אם לא נאסר אלא חלב קדשים והביא מה שמפורש בתורת כהנים שם דמ"ש חקת עולם הכוונה

יצוד ציד חי' ועוף וגו' ושפך את דמו וכסהו בעפר כי נפש כל בשר דמו בנפשו וגו' כי נפש כל בשר דמו היא וגו' מפורש דאיסור דם הוא גם בחי' דפסול למזבח וכן בפ' ראה לענין בשר תאווה [דברים י"ב כ"ג] הזהיר על הדם כמ"פ עי"ש ברמב"ן, והגם דטעם איסור דם מפורש בקרא בפ' אחרי "ואני נתתיו על לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם" וגו' כבר כ' הרמב"ן [פסוק י"א שם] שרצה להרחיקנו מכל דם שלא נשגה בו.

אולם לענין איסור חלב לא נתב' היטב לאסור גם חלב חולין דבפ' ראה בבשר תאווה לא כ' כלל איסור חלב רק כאן בעניני קרבנות, דבפ' ויקרא כ' על החלב הקרב שיקטירם המזבחה ושכל חלב לה' וכ' ע"ז חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם, וחלק דורות הי' עוד אפשר לפרש דהיינו בא"י כשיש ביהמ"ק אולם בהמשך כ' בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו ולכ' קרבנות ל"ש בכל מושבות וכן דכ' בהדי דם שבוודאי אסור בכל אופן, אולם עדיין צ"ב למה זה המשך ישיר לחובת הקרבת חלב בלי שום הפסק דמ' דזה איסור רק על חלב קדשים.

והנה אצלינו יש קצת סתירה דמצד אחד כ' פרשה נפרדת וידבר ה' אל משה לאמר וא"כ הי' אפש"ל דל"ש דוקא לחלב קדשים וכ"כ כל חלב שור וכשב ועז משמעו כל חלב שור וכשב ועז אסור גם של חולין ואסור גם נבילה וטריפה דאי"ר להקרבה, מאידך סיום הפסוקים הוא כי כל אכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה לה' ונכרתה וגו' מ' דקאי רק על חלב שמקריבים על המזבח.

ויכוח האבן עזרא והצדוקי

ובדבר זה הי' וויכוח עצום בין האבן עזרא וצדוקי, שכ' האב"ע פסוק כ' שבא אליו צדוקי אחד ושאל אם האלי' אסור מה"ת לאכול כיון שג"ז נקרא חלב שנא' חלבו האלי' תמימה [לעיל ג' ט'] עוד אמר דכל מה שנקרא חלב אסור מה"ת גם של חולין שנא' כל חלב וכל דם לא תאכלו ושם כ' חקת עולם לדורותיכם. וענה לו האב"ע הרי זה המשך מהקרבת חלב הקרבנות, ומש"כ חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם אינו ראי' כלל דהרי כתיב בפ' אמור [לקמן כ"ג י"ד] באיסור חדש שלא לאכול עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלקיכם ושם כ' חקת עולם ואי נימא דהוא כפשוטו א"כ לא נאכל לחם בגלות כלל כיון שלא הקרבנו קרבן עומר. ענה הצדוקי הרי כ' בפ' צו כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו מ' גם חלב חולין, השיבו אבן עזרא הרי מיד אח"כ כ' כי כל אכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו מבו' דרק חלב הנקרב אסור ולא חלב חולין, ולהכי הוצרך לאסור חלב נבילה

זה מזה דיש צד דרק חלב קדשים אסור דחמירי, מאידך י"ל דרק חלב חולין אסור דלא הותר מכללו אולם רבי יהודה טען דדבר הלמד מענינו ילפי' גם לאו מכרת וכיון דהכרת מיירי בקדשים שנא' כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ה"נ הלאו שכ' בפ' צו איירי בקדשים וא"כ יש תרי לאוי על חלב קדשים אלא דנתרבה גם חולין מריבוי דכי כל אוכל חלב, [אולם פשטי' דקרא איירי בקדשים] אבל רבנן סברי דלא ילפי' לאו מכרת וא"כ אף דחלק הכרת מיירי בעיקר מקדשים מ"מ הלאו איירי רק בחולין.

המבואר מסוגיא זו דהכל מודים דקרא דפ' ויקרא בחלב קדשים איירי וכן מש"כ כי כל אוכל חלב וגו' ונכרתה וודאי איירי בחלב קדשים רק שנתרבה חלב חולין לכרת, וכל המח' בין רבנן ור"י הוא אי לפרש פסוק דפ' צו בחלב חולין גרידא ע"פ הדרשא דכי כל אוכל חלב או גם בחלב קדשים. וכ"ז היפך ד' הרמב"ן ואור החיים שכ' דפשטי' דקרא בפ' ויקרא קאי בחלב חולין וגם קרא דפ' צו כתבו דהכוונה ממין בהמה הכשר להקרבה ומיירי בחולין. וזה יותר כשי' האבן עזרא דפי' באמת עיקר הפסוקים דמיירי בקדשים רק דיודה דיש אולי ריבוי לחולין.

ומורינו הג"ר מנשה קונינסקי שליט"א רצה ליישב ע"פ ד' רמב"ן [לעיל ג' ט'] לענין חלב אלי' כשמוכיה דמותר באכילה כ' דאף שחז"ל כבר דנו בזה בחולין קיז. דפריך אלא מעתה חלב אלי' תיתסר ומשני שנא' כל חלב שור וכשב ועז שלא אסר אלא חלב השוה בכולן, "מדורש הגון הוא אבל שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק הוצרכנו לראיות וטענות שכתבנו" היינו דיש אלו שלא מאמינים בדרשות חז"ל בפרט כשנר' רחוק לכן הי' צריך להוכיח מראיות הקרובים אל הפשט ואל הסברא, וא"כ ה"נ כיון דהוויכוח עם הצדוקי הי' על פשטי המקראות בלי דרשת חז"ל א"כ צריכים לדון איך נר' מן הכתוב, ולזה טענו על האבן עזרא דבזה הצדוקי צודק דפשטי' דקרא בפ' ויקרא מורה לאסור חלב חולין ולזה הביא אור החיים הק' ד' תו"כ שהוא סמך לפשטי' דקרא, וגם פשטי' דקרא דפ' צו מורה לאסור חלב חולין מדנקט שור כשב ועז ואסר נבילה וטריפה וא"כ אי"ז הדרך לדחות דברי הצדוקי רק שהי' צריך לדחותו כדדחה הרמב"ן באריכות בפ' ויקרא לענין חלב אלי' עי"ש. ועדיין צ"ע.

לכית עולמים לדורותיכם הכוונה שינהוג הדבר לדורות ובכל מושבותיכם בארץ ובחז"ל, ואחרי שכבר אמר חקת עולם ל"ל לרבות לדורות וחז"ל ובהכרח דחקת עולם קאי אדלעיל ענין הקרבנות, ולדורותיכם ובכל מושבותיכם קאי עמש"כ אח"כ איסור החלב דס"ד דאסור רק בזמן שיש קרבנות או אפי' בזמן שאינו קרב אבל לפחות במקום שהי' שייך קרבנות קמ"ל דאסור בכל גווי. אבל אי נימא דרק חלב קדשים אסור, אחרי שאמר חקת עולם מה עוד יש לטעות. ואצלינו הביא אור החיים הק' מתו"כ דדריש מכל אוכל חלב לרבות חלב חולין [הובא ג"כ בגמ' פסחים מג: ממש"כ כי כל] והק' דמהכ"ת להתיר הרי נבילה וטריפה פסולים להקרבה, ותי' דעיקר הריבוי נצרך לחיוב כרת.

עכ"פ המבואר בכ"ז דדעת הצדוקי ימ"ש מעיקרא הי' דסתימת הכתובים אוסרים כל חלב גם חלב חולין וכמ"ש בכל מושבותיכם וכ' כל חלב שור וכשב ועז, וד' האבן עזרא דהפסוקים לא אוסרים רק חלב קדשים דפ' ויקרא הוא המשך להקטרת חלב קדשים ובפ' צו מפורש מן הבהמה אשר יקריב ממנה לה', אולם ד' הרמב"ן ואוה"ק ובצירוף ד' תו"כ בפ' ויקרא דקרא דפ' ויקרא אוסר להדיא גם חלב חולין, וקרא דפ' צו אף דיש משמעות לאסור רק חלב קדשים אולם מוכרחים לפרש דמ"ש מכל הבהמה אשר יקריב היינו ממין הראוי להקרבה, וגם שם נתרבו חלב חולין כמבואר בתו"כ.

והנה מה דדברי האבן עזרא הם נגד חז"ל לא ק' כ"כ דוודאי מסכים דחלב חולין אסור מה"ת אלא עיקר וויכוחו עם הצדוקי איך לפרש פשטי' דקרא והראה לו דגם לשיטתי' דאזיל לפי הפשט אינו צודק דפסוקים בעצמם מורים היפך דבריו, אף דיתכן דחז"ל ידרשו מפסוקים כד' הצדוקי, אולם מה שצ"ע טובא על רבותינו הרמב"ן ואור החיים הק' שכבר מוכיחים כדבריהם מדברי חז"ל איך לא הזכירו סוגיא מפורשת בכריתות דף ד. שדנו בזה, דנחלקו רבי יהודה וחכמים באוכל חלב קדשים דלת"ק לוקה שתיים א' משום חלב וא' משום זרות ולר"י לוקה שלש שתיים משום חלב וא' משום זרות, ומפרשי' דעת רבי יהודה דיש ב' קראי בחלב א: קרא דפ' ויקרא שנא' חקת עולם ב: קרא דפ' צו שנא' כל חלב שור וכשב ועז ופי' רש"י ד"ה תרי קראי חד בקדשים חקת עולם וחד בין חולין בין קדשים ולכן בחלב קדשים יש ב' לאוין דחלב חולין ילפי' מפ' צו ממש"כ כי כל אוכל חלב וכדאמרי' בפסחים מג:, ובר' רבנן איתא בגמ' שם דסברי דבעי' תרי קרא א' לקדשים וא' לחולין, קרא דויקרא בעי' לקדשים דהרי בענינא דקדשים כתיב, וקרא דפ' צו בעי' לחולין וא"א ללמוד

ועתה פי' איפה הי' מקום האוה"מ. ועדיין לשון הפסוק צ"ב.

במשנת מרן החת"ס

זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים: אשר צוה ה' את משה בהר סיני ביום צוותו את בני' להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני: [ח' ל"ז – ל"ח]

הנה פשוטו של מקרא צ"ב דמ' דבא לומר דכל תורת הקרבנות צוה ה' את משה בהר סיני באותו יום שצווה את בני' להקריב הקרבנות שלהם במדבר סיני, וצ"ב הרי עיקר התורה ניתן כדי לצוות לבני', ול"ל לומר דתורה זו ניתן באותו יום שצווה בני' להקריב קרבנות, ועוד דלמה הדגיש שיקריבו קרבניהם במדבר סיני, הרי תורת הקרבנות ניתן למשה ללמד לדורות ולא רק במדבר. ובכלל צ"ב ל"ל לחזור על כל רשימת הקרבנות כדי לומר דנצטווה כן בהר סיני. עוד מודגש כאן "זאת התורה" ומצטרף לכל המקומות בפרשת צו שכ' ל' "תורה" זאת תורת העולה [ו' ב'] וזאת תורת המנחה [שם ז'] זאת תורת החטאת [שם י"ח] וזאת תורת האשם [ז' א'] וזאת תורת זבח השלמים [שם י"א] וכבר הערנו בזה בתחלת הפרשה.

והנה מה שרשם כל הקרבנות ביחד כבר דרשו חז"ל כמה דרשות עי' זבחים צו: ובמנחות פב: באריכות, ובתור"כ מבואר דבא להקיש כל הקרבנות למילואים שנאמרו כללותיהן ודקדוקיהם בסיני [וזה כשי' רע"ק זבחים קטו: דגם הפרטים נאמרו בסיני רק שנשנו באוה"מ אבל לרי"ש רק הכללים נאמרו בסיני אבל הפרטים נאמרו רק באוהל מועד] ומש"כ אשר צוה וגו' ביום צוותו פי' בתור"כ עפ"ז אשר צוה את משה בהר סיני כללותיהם ופרטותיהם אבל עדיין לא נאמר לו לצוות את בני' דאכתי לא הי' נוגע למעשה, ואח"כ צוה ה' בפעם שנית ביום צוותו את בני' וגו' שהציווי השנית הי' ביום שצום להקריב קרבנות האלה אחר שהוקם המשכן. והול"ל בצותו ומש"כ ביום צוותו להורות שהציווי הי' ביום לפני ההקרבה כיון שגם ההקרבה צ"ל ביום. ולפ"ז "בהר סיני" ו"במדבר סיני" הם שני ענינים דבהר סיני קאי על "אשר צוה" ו"במדבר סיני" קאי על להקריב את קרבניהם ועדיין צ"ב.

ורמב"ן פי' ע"פ פשט דמילואים ועולה וחטאת כבר נצטוו בהר סיני ושאר הקרבנות רק במדבר סיני. עוד פי' דבהר סיני ובמדבר סיני קאי על אוה"מ ובא לומר שהי' זה כ"ז שהאוה"מ הי' עדיין לפני הר סיני ולא אחרי נסעם משם, אבל לא על הר סיני ממש במקום הכבוד ובא לפרש מש"כ בתחלת ס' ויקרא דהי' זה באוה"מ

עסק התורה שקול כקרבנות

ומכיון שבענין הזה יש דברים נפלאים בתורת מרן החת"ס זי"ע בפרשה שלנו בכמה מקומות, ובדרשות לשכת הגדול, ואנו נמצאים לפני ימי הפסח שבזמן המקדש היינו בימים אלו מכינים עצמינו לכמה קרבנות, קרבן פסח, עולת ראי' ושלמי חגיגה ושלמי שמחה, ולא נשאר לנו כי אם לימוד התורה, לכן ננסה בעז"ה לסדר דבריו בזה ובזכות תורת מרן נזכה שלימוד תורתנו יהי' נחשב כאילו הבאנו כל הקרבנות.⁴⁰

להבנת הענין יש להקדים סוגיית הגמ' מנחות קי. דבתחלה הביא הפסוק במלאכי דבכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה וגו' אלו ת"ח שעוסקים בתורה בכ"מ מעלה אני כאילו מקטירין ומגישינן לשמי, ומנחה טהורה⁴¹ זה הלומד תורה בטהרה נושא אשה ואח"כ לומד תורה, עו"ש דת"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם, "לעולם זאת על ישראל" [ד"ה ב' ב'] וכו' אלו ת"ח העוסקין בהל' עבודה מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה ביהמ"ק בימיהם. אח"כ דרשו פסוק שלנו "אמר ר"ל מאי דכתיב זאת התורה לעולה וגו' כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם" ופריך רבא דהול"ל "עולה ומנחה" ולמה כתיב "לעולה למנחה" אלא "כל העוסק בתורה א"צ לא עולה ולא מנחה ולא אשם" והוסיפו שם "אמר רבי יצחק מאי דכתיב [בשאר המקומות בפרשה שלנו שרשמנו לעיל] זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם" ע"כ דברי הגמ'. הרי לן

40 ונעזרנו בזה עם המפתחות של מהדורות החדשות של חי' חת"ס ותורת משה ממכון חת"ס במהדורת ש"ב הר"ר יונתן הכהן שטראסנער שליט"א. וכן מדרשות מהדורת נוספצווייג.

41 לא איתפרש למה נקט מנחה, והחת"ס בדרשותיו ל' אדר קמ"ו. עמד בזה, וחי' דיל"ע דנהי דעוסקי התורה המה חביבים מהמקטירים אבל מ"מ אכילת המזבח מי ימלא החסרון, אולם באמת זה אינו כלום דהאוכל בשר אבירים ורם עתודים אשתה וגו' [תהילים ג' י"ג] והוראה זו הוא בקומץ המנחה שנא' בה ריח ניחות, ונאמר בה [לעיל ב' א'] ונפש כי תקריב יותר מכל הקרבנות [מנחות קד]. ואין למזבח ממנה כלום כי הקומץ למאומה יחשב, כמ"ש הרמב"ן [לעיל ו' ט"ז] בשם הרמב"ם במורה נבוכים [ח"ג פמ"ז] בטעם מנחת כהן כליל תהי', משום שהוא המקריב יאכל השיריים בעצמו אילו לא היתה כליל, ולא נתן ממנו אלא קומץ ולמאומה יחשב, נמצא מן המנחה נראה כי אין רצונו ית' שמו כי אם להיות נפשו דבק לה' ואין חפץ לה' בעולות וזבחים [ש"א ט"ו כ"ב] ע"כ נקט דוקא מנחה טהורה. וזהו מה שאמר המן [מגילה טז]. אתי מלא קומצא דידכו וכו' כי מתחלה חשב כיון שחרב ביהמ"ק אבד סברם דהרי אין להם קרבנות, ואי משום עוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה אבל חסרון מזבח מי ישלימנו, וכיון ששמע אדם מקריב קומץ ומתכפר א"כ ש"מ שאין קפידא באכילת מזבח ויפה אמר אתי מלא קומצא דידכו וכו'. ובעניני פורים הבאנו עוד אופנים מדברי מרן בזה.

בה לשמה הגמ' דכשכ' בפסוק "תורה" הכוונה לעסק התורה, אלא דלד' ר"ל הכוונה דבעוסק בתורה בכלליות כאילו הקריב קרבנות וזה מצטרף למימרות הקודמות שהפליגו בגודל ענין ת"ת דנחשב כאילו מקריבים קרבנות, ולרבא נתחדש בפסוק שלנו עוד יותר דהעוסק בתורה א"צ לקרבנות כלל, ולרבי יצחק במש"כ זאת תורת העולה או החטאת כ' דמי שעוסק בתורת קרבן מסויים נחשב כאילו הקריב אותו קרבן. וכ' מהרש"א דרבא קאי בכח התורה שמגין גם בעידנא דלא עסיק בה שלא יבוא לידי חטא כלל ולא יצטרך לשום קרבן, אבל ר' יצחק לא איירי בעוסק בכל התורה דיש לו כח להגין גם בלא עסיק בה, רק דעוסק בתורת אותה קרבן דל"ה אלא כעוסק במצוה דמגנא רק כאילו הקריב חטא ואשם שנתחייב בו ולא מגין שלא יבוא לידי חטא. ⁴² וצ"ב למה בעוסק בתורת חטאת לחוד יש לו רק כח של מצוה וכדי לקבל כח של "תורה" צריך לעוסק בכה"ת.

תורה לשם הכשר מצוה יש לו רק כח של מצוה והנראה בהקדם דבריו הנפלאים של מרן החת"ס [בתורת משה כאן ובדרשות ונ"ב ד' דהביא מחלוקת רבא ור"ל, והעיר עוד מתנחומא בתחלת הפרשה עה"פ זאת תורת העולה ולא נאמר זאת העולה ודרשו דהעוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה, וזה על דרך דרשת ר' יצחק הנ"ל, ומשמע דזה רק כאילו הקריב עולה אבל עולה עדיף מיני ומפסוק שלנו דרש רבא דא"צ כלל לשום קרבן הרי דעסק התורה עדיף מקרבנות, ותי' דיש לחלק בין העוסק בתורה רק כדי לידע ההלכות האיך לקיים המצוה דאז הלימוד הוא רק הכשר מצוה ואין לו עדיפות על מצוה ואי"ז לשמה של תורה ממש, ⁴³ אך העוסקים

תורה לשם הכשר מצוה יש לו רק כח של מצוה

עוד כ' שם החת"ס דלפ"ז יש ליישב לשון הפסוק שלנו, דהוסיף עוד דקדוק במש"כ להקריב את קרבניהם לה' דדרשו חז"ל [בילקוט רמז תקנ"ו] דבא לרבות בכור ומעשר ופסח ור"ל בשעה שבאו הטמאים לנפש אדם ואמרו למשה למה נגרע וגו' [במדבר ט' ז'] השיב להם משה רבינו לכו ועסקו בתורה ולא תהיו צריכים להקריב קרבן פסח כדכתיב כאן שא"צ לא עולה ולא מנחה ולה' לרבות פסח [רק שהשיבו למה נגרע בתוך בניי היינו כיון שפסח בא בכנופיא א"כ גם הלימוד התורה צריך להיות ברבים וזה א"א כי במועדו בשעה שישראל עוסקים בפסח הם יעסקו בתורה בבדידות] א"כ י"ל דזה"פ אשר צוה ה' את משה בהר סיני ביום צוותו את בניי להקריב קרבניהם לה' היינו קרבן פסח והיינו במדבר סיני שהוא פסח מדבר דאז אמר להם דזאת התורה שקולה כפסח.

תורה פוטרת מקרבן גם בזמן המקדש

ובמשנ"ת בד' החת"ס דגם כשנתחייבו בקרבן פסח בפועל ה' אפשר להפטר ע"י עסק התורה, כן מבואר מדבריו בספרו תורת משה [עמ' ט"ז בתחלת הפרשה] עה"פ צו את אהרן ואת בניו זאת תורת העולה [ו' ב'] לפרש מש"כ רש"י דצו הוא מיד ולדורות והוסיף רשב"י דביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס. וצ"ע הרי קרבנות אינו לדורות עולם, ועוד צ"ע במה שכ' חסרון כיס הרי הציווי לאהרן ובניו ואיזה חסרון כיס יש להם,

42 אולם החפץ חיים במאמרו תורה אור פ"א בהג"ה שהרחיב בגודל החיוב לעסוק דוקא בסדר קדשים, הוכיח דגם רבא מודה דצריך ללמוד מהאי ענינא כגון אם עבר עשה יעסוק בתורת עולה, והוספת רבא הוא דלא נימא דתורה פחות חשוב מקרבן דכ"מ כשאומרים כאילו הקריב קרבן, לזה קמ"ל דמעלת התורה עדיף מהקרבן הקרבן רק דבזמן המקדש לא ה' אפשר ליפטר בתורה דהוי גזירת המלך לקיים ע"י מעשה דוקא כמו שאר מצוות מעשיות אבל בזמנא שא"א לקיימן במעשה נעשה עצם התיקון ע"י התורה עוד יותר. ובסה"ק זרע שמשון כאן העיר מתענית כז': דהקב"ה אמר לאברהם דהקריאה בתורת קרבנות יעלה במקום קרבן, ותי' דיסוד ענין קרבנות להורות על מציאות ה' כמבואר ברמב"ן א' ט' ורבינו בחיי ז' ל"ז, ובעוסק בתורה בכל לבו זה כבר מורה שהוא קרוב להקב"ה ואז א"צ לקרבן אבל אם ביטל מה"ת והתרחק מציאות ה' בכה"ג צריך דוקא קריאה של קרבן שיעלה במקום קרבן ע"י.

43 יסוד זה נשנה בד' החת"ס הרבה פעמים כפי שכבר ציינו בחת"ס החדש [דרשות ח"ה עמ' קכ"א ועמ' תצ"ו ובחי' עה"ת בראשית עמ' נ"ט ד"ה ולפ"מ ויקרא עמ' פ"ג ד"ה או, ובחי' נדרים פא. ד"ה שאין] ובנדרים יש תוס' ביאור בלשון "תורה לשמה" ולא אמר "לשם שמים" דלש"ש היינו שלומד כדי לקיים המצוה, אבל עיקר מצות עסק התורה הוא מצוה בפנ"ע להגות בה יומם ולילה ולהעמיק ולעיין בכל תוצאותי ומבואי כי עמקו מחשבותי ואם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה לא לבד לידע המצוה בשעה שצריך לה אלא דרוש וקבל שכר, היינו הדרשה

עצמה היא השכר והנח"ר לפני הקב"ה וזהו עסק לשמה של תורה לא על כונה אחרת והיא המגינה ומצל"י ופי' שם דהוה "שלא ברכו בתורה תחלה" שלא למדו רק לשם הכשר ולכן אין מברכין עלי'.

חמש מעלות לתורה יותר מקרבנות

עוד הפליג מרן החת"ס [בדרשות לשבה"ג עמ' רל"ג ד'] בחמש מעלות שיש לעסק התורה יותר מקרבנות. א: דקרבנות נוהגים רק בזמן הבית ועסק התורה נוגע לעולם.⁴⁵ ב: עיקר קבלת הקרבנות הוא רק בזכות התורה ולכן היו הארון והלוחות בפנים ובחוץ היו סנהדרין אצל המזבח, והכהן עצמו הי' צריך להיות ת"ח כמ"ש יורו משפטיך ליעקב וגו' ורק אז ישימו קטורה באפיך וגו' [דברים ל"ג י'] נמצא דעיקר זכות קבלת הקרבנות ברצון אינו כ"א ע"י התורה. ג: בתורה אין שום פסולת דאין שום סברא נפסדת ולכן ניתנה תורה לאוכלי המן שאין בו פסולת, אבל בקרבנות יש את הדשן שממנו ניזונים החיצונים [ע"י זוה"ק ח"ג כ"ו: ובריקאנטי פ' צו ו' ג] ולכן צריך להפשיט את בגדיו. ד: אש המזבח צריך סיוע מן ההדיוט אבל אש התורה אי"ז בידי אדם כי לאוקמי גירסא סיעתא מן שמיא הוא. ה: מצוה מגינה רק בעידנא דעסיק בה ולכך יש ליזהר שלא יתכבה אש המזבח ויופסק השפע ולא כל יומא איתרחיש ניסא, אבל תורה מגינה גם בעידנא דלא עסיק בה. ובזה פי' מש"כ זאת תורת העולה היינו עסק התורה היא העולה - במעלה על מה שמונח - על מוקדה על המזבח ומונה המעלות א: כל הלילה עד הבוקר גם בזמן הגלות שאין לנו קרבנות התורה מגינה.⁴⁶ ב: ואש המזבח תוקד בו היינו אש המזבח לא פועל רק ע"י התורה ג: והוציא הכהן את הדשן אבל תורה אינו כן ד: ובער עלי' הכהן עצים לקיום האש משא"כ תורה ה: אש תמיד תוקד עה"מ לא תכבה דאם יכבה לא יגין משא"כ התורה. ע"ש שביאר בזה באריכות פסוקים בתחלת פ' מסעי.

הקריאה והעסק בפ' עולה וחביתין היא עיקר

הקרבן

עוד כ' בתורת משה [עמ' כ"ד ד"ה זה] עה"פ זה קרבן אהרן ובניו [ו' י"ג] דתמוה מה הרמז בתיבת זה הלא לא מצינו זה כי אם על אותו דבר ממש וע"כ נדחקו חז"ל דהחודש הזה לכם כזה ראה וקדש, וזה יתנו שהראה לו מטבע של

45 וברשותיו לפ' זכור קצנ. פי' במה שאמר המן אתי מלא קומצא דידכו ודחי עשר אלפים וגו' דמתחלה לא הי' ירא המן רק משקלים שיכולים לקיים ע"י קריאת הפרשה [תנחומא כי תשא ג'] וע"כ שקל שקליו, אבל מקרבנות שגם מגינים מצרינו [כמבואר תוס' מגילה ג.] לא הי' ירא דאף דהעוסק התורה כאילו הקריב אבל חשב דאסור דהוי כעושה קדשים בחוץ, וכעין שכ' ב"י או"ח קל"ג ד"א דאם שוכח תיבה אחת בפיתום הקטורת הו"ל חיסור מסמנני' וחייב מיתה דהאמירה הוי כהקרבה וחלקו ע"ז אולם המן חשב כך, שוב כשראה מרדכי עוסק בהל' קמיצה נכזבה תוחלתו. א"כ י"ל דג"ז נכלל במעלת עסק התורה על קרבנות שאין שום הגבלה במקום.

46 פי' זה כי גם בחת"ס עה"ת עמ' צ"ח בסוף הספר עמ' צ"ח בפנקסו של ר' פישל סופר ד"ה צו.

ותי'⁴⁴ דהרי דרשו כאן חז"ל דהעוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה וא"כ למה הציווי לאהרן ובניו הרי נוגע לכל ישראל, וצ"ל שאהרן ובניו הם המורי הוראה שיודיעו זאת לישראל דהעוסק בפ' עולה כאילו הקריב עולה וזה נוגע מיד ולדורות אפי' בזמן שאין ביהמ"ק קיים, ואצל ישראל לימוד זה הוא לרווחה דע"י עסק פ' עולה לא יצטרכו להביא עולה, אבל לכהנים יהי' הפסד מזה ע"י שילמדו פרשיות כל הקרבנות ולא יגיע להם חלקם מקרבנות ויש בו חשש חסרון כ"ס ולזה הי' צריך זירו. וכן מבואר מד' מרן בחת"ס עה"ת נפ' בחקותי עמ' קי"ז ד"ה ובאופן דס"ד דכיון דע"י עסק התורה יחשב כאילו הקריב קרבן תו א"צ ביהמ"ק ויחרב קמ"ל ולא תגעל נפשי אתכם ע"י"ש.

דור המדבר לא היו צריכין קרבנות

וכן מצינו בדרשותיו לשבת הגדול [רל"ז ד' ד"ה זאת] שעמד על הקושי בפסוק שלנו, ועוד למה כ' במדבר סיני' והרי לנתב' בתגינה ו: לא הקריבו כלל קרבנות במדבר שנא' בעמוס ה' כ"ה הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר, ותי' דהרי כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה ומכש"כ בתורתן של דור המדבר דור דיעה אוכלי המן בוודאי לא היו צריכין לשום קרבן והעסק בתורה זה הי' קרבנם, וזה"פ זאת התורה לעולה היא אשר צוה ה' את משה ביום צוותו את בני' להקריב קרבניהם במדבר סיני, כי לא הקריבו שם קרבנות כי אם זאת התורה בעצמה זה הי' העולה והמנחה שלהם. ובזה פי' מש"כ בהפטרה "כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי' וגו' וצ"ע וכי לא צוה אותם כל ספר תו"כ ופ' עולה וזבח, וכן למה כפל בתחלה לא דברתי ולא צויתי ואח"כ לא הזכיר רק ציווי, ותי' דהרי כ' רש"י דציווי ל' זירו וזה בוודאי לא קאי על קרבנות בפועל דהרי במדבר לא הי' נוגע וכנ"ל, וכן לדורות כשאין מקדש אין נוגע, ובהכרח דקאי על חלק עסק התורה הנכלל בפסוק זה שהיא מיד ולדורות והיא חביבה יותר מקרבנות, וזה"פ לא דברתי את אבותיכם בלשון "דבר" רק בלשון "ציווי" וחזר ואמר ולא צויתי אתכם ביום יצי"מ על דברי עולה וזבח היינו הלשון ציווי לא קאי על עולה וזבח בפועל, ובע"כ דקאי על מה שאמרתי שמעו בקולי דהיינו עסק התורה.

44 פי' זה נמצא גם בסו"ס חת"ס עה"ת עמ' צ"ח ד"ה צו מפנקסו של ר' פישל סופר.

קרבן פסח א"צ תורה כיון שעיקרו הכנה

לקבה"ת

ובזה פי' שאלת החכם מה העדות וגו' היינו קרבן פסח שבא בכנופיא גדולה הי' מהראוי שתהי' מוכן לזה ע"י עסק התורה ברבים לפני הקרבתו או בהיפוך שיהי' הקרבן הכנה לתורה ולא מצינו בזה שום דבר, אך האמת כי קרבן פסח אינו קרבן לשעתו אלא הוא הכנה לקבלת התורה ביום מ"ת, ובכל יום יהי' בעיניך כאילו היום יצאת ממצרים והקרבן פסח וכאילו קבלת תורה, ורק היום הזה הכון לעשות בפועל, אבל בכל יום יהי' בעיניך כן ותורת ישראל של כל השנה תלוי בזה, ולכן אי"מ אחר הפסח אפיקומן כדי שישאר טעם הרוחני בפיו ובמחשבתו.

רק ע"י העיון והפילפול נחשבים ככל הקרבנות

אולם עוד מצינו בד' מרן שתי תנאים שהתורה יהי' שקול יותר מקרבנות: א': [בתורת משה עמ' י"ח ד"ה ולבא] דמה שהתורה שקולה נגד כל הקרבנות היינו עיון התורה והעסק בה, לא האומר מקרא כפשוטו, דלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ [גיטין ס: ו] וא"כ רק התורה שניתנה למשה רבינו והיא הפילפול שנהג בו משה טובת עין ונתנה לישראל [נדרים לח.]. היא זה שעדיף מכל הקרבנות, אבל אותה שנמסר לישראל קרבנות עדיפא, וזה"פ זאת התורה לעולה שחשובה יותר מכל הקרבנות היינו אותה תורה אשר צוה ה' את משה בהר סיני היינו פילפול התורה אבל ביום צוותו את בני ישראל שהם יקריבו קרבניהם במדבר סיני כי להם קרבנות עדיפא טרם שניתן להם פילפול התורה.

תורתו של אהרן הי' חביב להקב"ה יותר מקרבנות

אולם כ"ז עבודת הקרבנות של היום שהוא חובה, אבל עבודת הלילה שהוא רשות וחפץ שלנו שכבר נגמרה העבודה ואין חוב על הכהן להפך הצינורא רק מחפצו עושה כן, זו היא עבודה נבחרת שאנו מראים להקב"ה שאנו עושים יותר מן החובה [ולכן תפלת ערבית רשות אף דיעקב הוא המוכר שבאבות] וזה עדיף מלימוד, ולכ"כ דרך ביום צוותו היינו עבודת היום עדיף מקרבנות אבל לא עבודת הלילה, ולכן עבודת תרומת הדשן רצה הקב"ה שיהי' ע"י זריזין מקדימין להראות החשק והרצון, ולכן לא מצינו כל הקרבנות של פ' ויקרא שהוטל על אהרן רק על בניו, אבל כאן כ' "צו את אהרן" ⁴⁷ כי עסק תורתו של

אש, אבל בקרבן אהרן ובניו ל"ש זה, ותי' ע"פ מש"כ בצפנת פענח למהרי"ט [צו דרוש ראשון] דזאת תורת העולה היא העולה ר"ל שאין הקרבן עיקר הכוונה אלא הרמז שמרמז על התורה שהאדם עוסק והיינו זאת תורת העולה היא עיקר העולה, הפרשה והקריאה וכוונה היא עצמה העולה, וכן יל"פ זה קרבן אהרן ובניו שהפרשה והעסק בה היא עצמה קרבן אהרן והעוסק בה מקריב קרבן אהרן וכן תיקנו בסידורים [בסדר מעמדות שנדפס בסו"ס תבואות שורן] לומר פרשת חביתים בכל יום בזמן הזה, והי' אפ"ש מסברא דזה ל"ש אלא בעולה אבל פ' חביתים דנוגע דוקא לכהנים ל"ש זה, אולם מצינו שפ' נשיאים נכפלה בתורה י"ב פעמים ולא נכפלה אלא לקרות ולהגות בהם י"ב פעמים כי חביב קריאתו לפני הקב"ה ⁴⁷ והיינו כוונת המדרש [ח' ג'] חביב קרבן אהרן כקרבן הנשיאים כ' זה קרבן אהרן וכ' זה קרבן אהרן ובניו.

ההכנה להקרבת קרבן הוא ע"י עסק התורה

עוד כ' החת"ס [בדרשות שם רל"ט ב'] במה שדוקא אצל נשיא יששכר כ' הלשון "הקריב את קרבנו" [במדבר ז' י"ח] ע"פ מש"כ רמב"ן [שם פסוק ב'] בשם מדרש דלכל אחד מן הנשיאים הי' כוונה אחרת לכל מה שהיה צריך, ליהודה שתמשך מלכותו וקרבנו רמז לזה, וזבולון שיצליח במסחר והקרבן שרמז לזה, ויששכר שיצליח בתורה. וצ"ע הרי התורה גופי' קרבן ול"ל להקריב קרבן וצ"ל להקריב כדי שתהי' תורתו מקובלת, וזהו "הקריב את קרבנו" היינו שרצה להקריב את קרבנו שהי' עתיד להקריב ע"י עסק תורתו. והנה כשם שהם הביאו דורון להקריב תורתם כן כל מביא קרבן צריך קודם קרבנו לעשות לו הכנה שיקובל קרבנו לרצון, ובמה יכין זה בעסק התורה סמוך להקרבתו ולכן הי' סנהדרין סמוך למזבח מצד קרבנות ציבור. ובזה פי' הפסוק שלנו זאת התורה - יהי' הכנה - לעולה למנחה וגו' דלכן קרבן צריך הכנה ע"י תורה ואמר שכן נצטוו משה בהר סיני - ואימתי נצטווה כן - ביום צוותו להקריב קרבניהם במדבר סיני היינו בהקרבת הנשיאים. ⁴⁸

47 - ולקרותם בכל יום מ"ב ימי ניסן [ע"י של"ה מס' פסחים פרק נר מצוה מצוה ח"ז] והי' נחשב כאילו הקריב אותו שבת קרבנו - נוסח שער יוסף מפנקס תלמיד.

48 לד' החת"ס יש לבאר ד' התנחומא סימן יד "למה אמר זאת תורת העולה ירצה לומר קריאת תורה, ראו כמה חביבה קריאת תורה לפני הקדוש ברוך הוא כי יש חיוב באדם לתת כל ממונו ללמד תורה לעצמו ולבניו, שני' צו את אהרן ואת בניו לאמר, כלו' שיאמרו לבני ישראל ויתעסקו בקריאת העולה, שאע"פ שמקריבין עולה עוסקין היו בקריאתה כדי שיזכו בקרבן עולה ובקריאתה" הרי שגם כשהקריבו קרבן עולה היו קוראים הפרשה ג"כ דהוה מעיקרי ההכנה להקרבת הקרבן.

49 הערה זו איתא במדרש ואיתא שם שאמר משה לפני הקב"ה הבור שנואה ומימי' חביבין חלקת כבוד לעצים בשביל בניהם דתנן תמיד כט: דכל העצים כשרים למערכה וכו' ולאחרון אין אתה חולק כבוד בשביל בניו א"ל הקב"ה חייך בשבילך אני מקרב ולא עוד אלא שאני עושה

חכמי' אז כאילו הקריב עולה, דאל"כ לא יחשב עסק התורה כהקרבת קרבן, ולכן כששאלו על מה אבדה הארץ דאף שהקרבת אונם מרוצים הלא תורה לא פסקה והעוסק בה כאילו הקריב, ע"ז אמר שלא ברכו בתורה תחלה ולא היתה חשובה בעיניהם.

וזה אמר אסף בתהילים [ע"ג ט"ז- י"ז] כשראה תוקף הצרות "אם אמרתי אספרה כמו" - אם אספר כל הדברים שנא' בו "כאילו"⁵¹ כמו כל העוסק בתורה עולה כאילו הקריב עולה וכ"ה בכל הקרבנות ואפ"ה ישראל מדוכאים בצרות רבות ובע"כ דלא עסקו בתורה כלל- "הנה דור בניך בגדתי" - שזה חרפה ובושה גדולה להם שפסקו מעסק התורה- "ואחשבה לדעת זאת" - כלומר א"כ דזאת מיעוטא הוא דדוקא קרבן גופא מכפר ולא תורה אבל - "עמל היא בעיני" הלא כתיב גם היא ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות - "עד אבוא אל מקדשי אל" - היינו מקדשי מעט בתי כנסיות ובתי מדרשות ולכ"כ מקדשי ל' רבים אז- "אבינה לאחריהם" דהיינו שהחכמים ברכו לבסוף וזה מחמת בזיון התורה ואז לא חשוב עסק התורה כקרבנות ואין שום דבר לכפר ואבין סבת הצרות.

ביאור חדש בפסוק זאת התורה ע"פ הנ"ל

אחרי שלמדנו בעז"ה כל דברי החת"ס נוכל לפרש כוונת הפסוקים כאן זאת התורה לעולה וגו' אשר צוה ה' את משה בהר סיני ביום צוותו וגו' דכ' כאן שני ענינים זאת התורה וגו' קאי על חלק עסק התורה וביום צוותו קאי על חלק הקרבת הקרבנות בפועל שזהו בגדר מצוה, ולזה אמר דמה ששמענו עד כאן הוא זה התורה שפועל שלא נצטרך כלל עולה ומנחה וזהו מה שצווה ה' את משה בהר סיני ד"משה בהר סיני" היינו עצם מסירת התורה מהקב"ה למשה וכשמתחברים לכח זה, אין הגבלת זמן ומקום ונפש, וגם בגלות וגם בחו"ל שאינו מקום הקרבה, וגם מי שאינו כהן גדול יכול להקריב חביתין, אבל חלק המצוה שהוא הקרבת קרבנות בפועל שכ' בסתמא "ביום צוותו" ולא נזכר הר סיני ולא משה רבינו, הוא רק "ביום" ולא בלילה ובאותו דור הי' נוגע רק ל"מדבר סיני" שזה הי' נוגע לאותו דור ולדורות יהי' נוגע בפועל רק בא"י, וכשיש בית המקדש דומיא דמדבר סיני.

51 רעיון זה לקח החת"ס מרבו הגה"ק ר' נתן אדלר ז"ע שפי' שאסף תמה הרי ישראל שומרים מצוות ולמה לא מגין מפרעניות ובע"כ שיש כמה דברים שנא' עליהם כאילו כמו המספר לה"ר כאילו כפר בעיקר ערכין טו: המתגאה כאילו עובד ע"ז סוטה ד: וכאלה הרבה. וזה"פ אם אמרתי אספרה כמו היינו מה שאמרו חז"ל כל העושה זה כאילו עושה זה, הנה דור בניך בגדת לחשוב ישראל על דברים הללו.

אהרן שהי' בוודאי בעיון ופולפול עצום הוא עדיף מקרבנות והעבודה אפשר לקיים ע"י בניו, משא"כ עבודת הלילה וזירונו עבודת הרמת הדשן גם אהרן יתבטל מלימודו להזדרז ולהתלהב בעבודת ה'.⁵⁰ ועד"ז כ' שם [להלן עמ' י"ט בד"ה במדרש] דמצוה שאפשר לעשותו ע"י אחרים ת"ת עדיף ותורתו של אהרן הי' חביב יותר לפני הקב"ה לכן הטיל העבודה על בני אהרן אבל עבודת תרוה"ד שמרמז על כניעה ושפלות כמבואר בחובת הלבבות שער הכניעה פ"ו לכן עדיף אם עושהו הכה"ג בעצמו. דכל שגדול יותר צריך להראות יותר כניעה.

מי שלא בא לידו הצלת נפשות עדיף

ובזה פי' ד' הגמ' מגילה טז: דגדול ת"ת יותר מהצלת נפשות דמעיקרא מנה מרדכי אחר ד' ואח"כ בתר חמשה והק' הט"ז יו"ד ונ"א ו' הרי פיקו"נ דוחה הכל ומה עליו לעשות, אלא דבוודאי מי שבא לידו הצלת נפשות אסור להתעצל וללמוד תורה, אבל כיון שהקב"ה הזמין לו טירדה זו ולא לאחר ש"מ שאין תורתו חביבה עליו כ"כ וה"נ כיון שלא הזמין הקב"ה מצוה זו לשאר הסנהדרין ש"מ דת"ת דמרדכי לא הי' חביב כ"כ כמו שאר הסנהדרין [וכע"ז תי' הט"ז וכ"כ החת"ס בחי' מגילה שם ד"ה אמר רב יוסף ובדרשות עמ' קצ"ג]. עכ"פ מבואר דדוקא תורה בעיון ובפילפול חשובה יותר מקרבנות.

דוקא אם התורה לא בזוי' היא חשובה מקרבנות

ב: עוד תנאי מצינו בד' החת"ס [בחי' חת"ס עה"ת בסוף הספר עמ' ק' ד"ה והנה מפניקסו של ר' פישל סופר וכ"כ בתורת משה עמ' כ"א ד"ה והנה] דדוקא אם התורה חשובה בעיניהם ולא מזלזלים בה וכמו שפי' הרמב"ם באגרותיו [פאר הדור סי' מ"ב] מה שאחז"ל [נדרים פא.]. במש"כ על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתו שלא ברכו בתורה תחלה, היינו שהחכמים והנביאים לא ברכו בתורה לפני הע"ה אלא נהגו זילזול בתורתם וע"ה ברוך לפנייהם, וזה"פ זאת תורת העולה דמ' זאת לא אחרת ושוב כ' מיעוט היא העולה ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות עסק התורה, ולכן כ' דוקא בצורת מיעוט אחר מיעוט דדוקא אם התורה חשובה בעיני הדור ההיא ובעיני

אותו עיקר ובניו תפילין ומ' דמה שלא הוזכר הי' בזה גנאי אולם מרן כ' בדרשות קצ"ג. ואני אומר שא"א לפרשו לגנאי שהרי עכ"פ בפרשה זו [ויקרא] כתוב והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו [לעיל ב' ג'] ופירש"י אהרן נוטל חלק בראש.

50 ובדרשות לפ' זכור קצ"ג. כ' הטעם שתורתו של אהרן הי' חביב יותר כיון שרבים השיב מעון והשליך נפשו מנגד להצלת ישראל כידוע כוונתו מחטא העגל [סנהדרין ז.]. ולכן נזכר בפ' ויקרא ט' פעמים בני אהרן ולא אהרן נגד ט' פעמים שנזכר שמו בעגל ולא מצד גנאי דחטא העגל רק כיון שתורתו הי' חביבה יותר שמסר נפשו בחטא העגל.

לתת כל ממונו ללמד תורה לעצמו ולבניו, שנ' צו את אהרן ואת בניו לאמר, כלו' שיאמרו לבני ישראל ויתעסקו בקריאת העולה, שאע"פ שמקריבין עולה עוסקין היו בקריאתה כדי שיוכו בקרבן עולה ובקריאתה, וכן אמר ר' שמואל בר אבא אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אף על פי שבית המקדש עתיד ליחרב והקרבנות בטלין לא תשכחו עצמכם לסדר הקרבנות אלא הזהרו לקרות בהן לשנות בהן ואם תעסקו בהן אני מעלה עליכם כאלו בקרבנות אתם עוסקים, ואם רצונך לידע בא וראה כשהקב"ה מראה ליחזקאל את צורת הבית מה הוא אומר הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תכנית (יחזקאל מג) אמר יחזקאל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע עד עכשיו אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו ואתה אומר לי לילך ולהודיע לישראל צורת הבית וכתוב אותו לעיניהם וישמרו את כל צורותיו ואת כל חוקותיו וכי יכולין הן לעשות הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואח"כ אני הולך ואומר להם, א"ל הקדוש ברוך הוא ליחזקאל ובשביל שבני נתונים בגולה יהא בנין ביתי בטל, א"ל הקדוש ברוך הוא גדול קרייתו בתורה כבנינה לך אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית בתורה ובשכר קרייתו שיתעסקו לקרות בה אני מעלה עליהם כאלו הם עוסקין בבנין הבית, ואשרי האיש העוסק בתורה והנותן ממונו ללמד תורה לבנו, כי בשביל הממון שהוא נותן ללמוד זוכה לחיי העולם הבא שנאמר (דברים ל) כי הוא חייך ואורך ימך חייך לעולם הבא ואורך ימך לעולם שהוא ארוך ודע שכן הוא אמר רבי אסיא למה הם מתחילים התניקות של בית רבן ללמוד בספר ויקרא אלא מפני שכל הקרבנות כתובים בו ומפני שהם טהורים עד עכשיו ואינם יודעים מהו טעם חטא ועון לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא שיהו מתחילין תחלה בסדר הקרבנות יבואו טהורים ויתעסקו במעשה טהורים לפיכך אני מעלה עליהם כאלו הם עומדים ומקריבים לפני הקרבנות, והודיעך שאף על פי שחרב בית המקדש ואין קרבן נוהג אילולי התנוקות שקורין בסדר הקרבנות לא היה העולם עומד, לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני אף על פי שחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות ואין קרבן עולה נוהג אם אתם עוסקים וקורים בפרשת עולה ושונין בפרשת קרבנות מעלה אני עליכם כאלו אתם מקריבים קרבן עולה לפני שנא' וזאת תורת העולה כלומר מי שהוא עוסק בתורת העולה זוכה לחיי העולם הבא, וכו' ומי שקורא בתורת העולה כאלו מעלה עולה ומקריבה לפני הקדוש ברוך הוא ולפיכך אשרי שמלמד עצמו תורה ונותן ממונו ללמוד עצמו ובניו שנאמר וזאת תורת זבח השלמים אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע הרי אתה מצוה אותנו שנביא כל הקרבנות הללו בעוד שבהמ"ק

וע"ע אור החיים הק' כאן דברים מלהיבים בביאור פסוקים אלו בגודל כח התורה לברר נצוצות הקדושה, וזה"פ אשר צוה וגו' היינו שצריך ללמוד תורה ע"מ כן לא לתכלית אחר, ואמרו ביום צוותו כי דבר זה נאמר להם במעמד הר סיני דכתיב במדבר סיני, ואמר להקריב את קרבניהם דע"י התורה יקריבו את קרבניהם ויתייחדו כל חלקי הקדושה עי"ש באריכות.

והנה כל הדברים הללו נוגעים מאד בימים אלו שאנו מתקריבים לימי הפסח הבעל"ט שבזמן המקדש היינו מכינים כמה קרבנות ראשית הקרבן פסח אח"כ עולת רא"י ושלמי חגיגה ושלמי שמחה, ובעוה"ר אין לנו ביהמ"ק ולכן עלינו לעסוק בתורה במקום זה ולד' החת"ס צ"ל דוקא בפילפול ועמל וביגיעה וגם לא לצד הכשר שיעלה כקרבן, ולפ"ז לא מספיק במה שילמד ה' קרבן פסח הלכה למעשה דזה נר' יותר כגדר הכשר להקריב הקרבן ואז אין לו דרגת תורה רק דרגת מצוה, ולכן יש לנו לחפש ללמוד דוקא דברים הצריכים עיון והעמקה גם אם אין נפק"מ כ"כ לדינא, ולזה צריכים אנו לרבותינו ראשי הישיבות שהעמיקו בדברים שאין כ"כ נפק"מ למעשה דזה מראה שיש לנו חביבות לעצם דברי התורה.⁵² ועצה לזה לקחת רק סוגיא אחת קשה במס' פסחים ולנסות לבררו היטב במשך ימי הפסח. וכן ה' מנהג מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל שבימי החג ה' נכנס דוקא לסוגיא קשה ועמוקה ודרשותיו לשבת הגדול ה' ג"כ בסוגיא ק' ועמוקה, וכן דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל ה' אומר דרשותיו לשבה"ג על דבר עמוק ברמב"ם. ואולי זה טעם שחלק מדרשות שבת הגדול של קדמונינו ה' פילפולים בסוגיות קשות [עי' מערכות רע"א ודורש לציון להנו"ב] גם אם לא יהי' בזה כ"כ נפק"מ למעשה להראות שחביבין עלינו ד"ת בעצם ולא רק בגדר הכשר.

גודל חביבות עסק תורת הקרבנות אצל הקב"ה

והנה לפי הדברים האלה דבפ' צו רמוז הרבה גודל החשיבות של עסק התורה בכלל ועסק תורת הקרבנות בפרט, א"ש דברי התנחומא סי' י"ד "למה אמר זאת תורת העולה ירצה לומר קריאת תורה, ראו כמה חביבה קריאת תורה לפני הקדוש ברוך הוא כי יש חיוב באדם

52 לדוגמא חקירת הגרא"ל מאלין [ח"א סיק י"א] אי האי דינא דיאוחר קרבן פסח אחר התמיד הוא מדיני קדימת קרבן תמיד, או שזה זמן שנתנה תורה לקרבן פסח שעיקר זמנו אחר התמיד, עוד חקר שם בעיקר דין עלי' השלם דאוסר להקריב אחר תמיד של בין הערבים האם הוא איסור להקריב אחר התמיד, או דכ"ז שעדיין לא הקריבו תמיד של בין הערבים שייך להשלים הקרבנות על תמיד של שחר אבל אח"כ לא נקרא שוב על תמיד של שחר, עוד חקר בסי' י"ב בגדר איסור לא תשחט קרבן פסח על החמץ האם הוא איסור בשהיית חמץ בשעת שחיטה וזה גדר איסור בל יראה, או דזה איסור בגוף קרבן פסח שאסור לו להשחט על החמץ ואולי שתי דינים יש בו.

הפרשה בפסוקיה הערומים בלבד מבלי שיתבונן בפירושים. [ויל"ע אי כוונתו לפי' ההלכה והדינים או לרמזים ע"פ סוד הקרבנות] א"כ י"ל דל"ש זה רק בקרבנות.

והנה זה פשוט דאם אין ביכולתו לקיים המצוה לפחות ילמד הלכות ועניני המצוה וזה ע"פ מ"ש בספר הגלגולים ריש פ"ד, "כל התרי"ג מצוות צריך שיקיימם האדם במעשה ובדיבור ובמחשבה וכו' ואם חסר איזה ניצוץ נשמה אפילו חלק אחד מאלו ג' שהם מעשה דיבור מחשבה הוא בהכרח שיתגלגל עד שיקיים כולם וכו'. וע"ז מיוסד ספר דרך פיקודיך להבני יששכר וכתב שם בהקדמה אות ב' דמטעם זה גם במצוות שא"א לו לקיימה בפועל או מצוות לא תעשה דבלא"ה מנוע מלעשותו, יש לו לפחות לקיימו במחשבה ובדיבור, אבל עדיין לא נתפרש האם הדיבור ועסק התורה בכל מצוה עולה במקום המעשה באותה מדרגה כקרבנות, אלא שבדרך פיקודיך שם בהקדמה ה אחרי אשר הוכיח דגם בקרבנות אינו נפטר מחיובו כשיבנה ביהמ"ק רק דעכ"פ כשאין ברירה נגמר כפרתו במחשבה ודיבור, לזה כ' דא"כ יש מזה ראייה למש"כ שם לעיל באות ב' שגם כל המצוות שאינן נוהגין בזמן הזה אף על פי כן לא יחסר המזג כשמקיים כל מה שיש באפשרי לקיים דהיינו במחשבה ודיבור, הרי דהשווה כל המצוות לקרבנות.

ולענין העסק בפרשיות המשכן כבר הבאנו דברי רבינו בחיי סו"פ ויקהל כי הספור בענין המשכן וכליו, והחקירה בתכונת צורותיו ומובאיו ושעור ארכן ורחבן וקומתן, אף על פי שאין בהמ"ק קיים מצוה גדולה היא, עד שמים יגיע שכרה, והוכיח כן ממה שאמרו חז"ל בקרבנות דכל המתעסק בלמוד פרשיות וישא ויתן בלבו עניניהם כאלו הקריב הקרבן עצמו, והביא הגמ' במנחות וכתב "הא למדת מזה על הספור בפיו בלבד שכרו אתו ופעולתו לפניו כאלו עשה המעשה והקריב קרבן על המזבח, וה"ה בספור עניני המשכן והמקדש שיש לנו זכות עצומה ועקב רב כאשר נהגה בהם ונשתדל להבין פשוטן ונגליהם" וכו' ובספר מאור ושמש ר"פ פקודי הפליג בגודל הקדושה שהכניס משה רבינו בפרשיות המשכן ע"י כח נדבתם והשתוקקותם של כלל ישראל, ובוזה ע"י שנעסוק בפרשיות אלו נזכה לקבל מקדושה זו ודימה לדברי חז"ל בענין עסק הקרבנות דנחשב כאילו עשאו מאור למה דמבואר בכמה וכמה מצוות שאינם מצויים בזמן הזה, דעסק תורתנו הוא במקום המעשה. כמו שנצטוינו לקרות פרשת פרה קודם פסח ושאר דברים כיוצא באלו, שמפורש הרבה בגמרא ובמדרשים, שעסק התורה הוא חשוב ומקובל לפניו יתברך שמו

קיים אדם חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו וכן מביא מנחה ומתרצה לו ועכשיו שחרב בית המקדש היאך אנו עושים על חטאתינו ועל אשמותינו אמר להם הקדוש ברוך הוא אם מבקשים אתם שיתכפר עליכם היו משמרים תורתך, ואני מעלה עליכם כאלו עשיתם לפני קרבן ומנין וזאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלוואים ולזבח השלמים אל תקרי כן אלא זאת התורה לא לעולה ולא למנחה ולא לחטאת ולא אשם ולא מלוואים ולא זבח השלמים אלא היו עוסקים בתורה ויהיה חשוב לפני כאלו אתם מקריבים לפני כל הקרבנות לפיכך אמר דוד מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי (תהלים קיט) כי אני יודע שעסיקת תורתך מכפר עונות לפיכך אהבתי תורתך, וכו'.

הרי לן ההפלגה בגודל החביבות שיש להקב"ה באם ישראל עוסקים בתורת הקרבנות שא"צ לשום קרבן בפועל ונמצא דעיקר הטעם שנכתב פרשת צו בתורה הוא בשביל העסק והלימוד ולא כ"כ בשביל הקיום למעשה. ולכן התחלת הפרשה כתוב "זאת תורת העולה" היינו זהו הלימוד שצריך ללמוד כדי שיעלה כאילו הקריב קרבן.

אי עסק התורה מועיל גם במקום שאר

מצוות שא"א לקיימה

והנה כל האריכות כאן היה בעסק התורה במקום קרבנות אבל לא איתפרש עדיין האם עסק התורה מועיל גם במקום שאר מצוות כשאין ביכולתו לקיימו, כגון שאין לו מצוה בפסח או אין לו ד' מינים וסוכה בסוכות, ועני שאין לו כסף לתת צדקה, האם ע"י לימודו במצוה זו יהא נחשב כאילו קיימו בפועל. ולפ"ר ממה דאיתא רמז זה דכל העוסק וכו' דוקא בענינא דקרבנות משמע דלא נתחדש רק בקרבנות, ויש להמתיק כן ע"פ גמ' תענית כז: ומגילה לא: דאברהם טען בזמן שאין ביהמ"ק קיים מה תהא עליהם וענה לו הקב"ה "כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין לפני מעלה אני עליהן כאילו הקריבום" משמע דהי' בזה הבטחה מיוחדת לענין קרבנות, וכן הלשון "ונשלמה פרים שפתינו" משמע רק על קרבנות. וכן לפמש"כ המאירי מגילה שם בטעם שהאמירה מכפרת, משום שגם כשאדם מקריב קרבן אין הכפרה באה ע"י הקרבן בלבד אלא גם ע"י התשובה שעושה מחמת הקרבן ולכן גם הזכרת הקרבן מועלת על דרך זה שעל ידי האמירה יתעורר לתשובה, ולרבינו בחיי [לקמן ז"ל] דע"י שהוא מתבונן בבאור הפרשה אל איזה ענין היא רומזת, מתוך כך יתגלו עיני שכלו ויבינו נפלאות מתורת הקרבנות, ובוזה ישתדל יותר בקיום התורה והמצוות ויהיו עונותיו נמחלין לו כאלו הקריב קרבן, כי אין לומר שתהיה הכוונה שיהגה ויגרוס לשון

שהמצות אע"פ שהן חפץ ורצון ה' יש בהן עת וזמן לפי שהם תחת השמים פי' שהם למטה מבחינת התורה הנק' שמים לפי שהמצות הם התגלות המשכות הרצון להאיר אור א"ס ב"ה באיזה בחינה. כמו עד"מ לעשות סוכה וכו' שהוא התגלות אור א"ס ב"ה בבחינה עליונה ומדרגה עליונה מאורות עליונים מפני שכך עלה ברצונו והתורה היא התנהגות באיזה אופן תהיה ההתגלות הזאת כמו עד"מ בסוכה שתהיה דוקא ז' על ז' טפחים ושלא תהיה סככה מדבר המקבל טומאה וכיוצא בהן הרבה פרטי דינין באיזה אופן דוקא יהיה המשכות הרצון ואז דוקא יהיה שורה ומתגלה אור א"ס ב"ה בבחינה זו וכו' ע"כ דברי הרב. עכ"פ לפי ביאור זה אין סבה שלא יהי' עסק התורה מועיל גם בשאר מצוות.

פרשיות יציאת מצרים עולים במקום

יסורים

וכן יש להוכיח מדברי שפת אמת [בא שנת תרמ"ח] דהנה לזכות לתורה צריך יסורים כמבואר בברכות ה. "אך הקב"ה וב"ש הקדים לנו גלות מצרים וגאלנו משם להיות הסיפור ביצ"מ במקום יסורים כדכ' ולמען תספר כו' וידעתם כי אני ה', פי' כמו שצריך להיות גלות קודם שזוכין לידיעת ה' שהוא התורה אכן ע"י הסיפור ביצ"מ זוכין לתורה בלא יסורין בפועל ממש. וזהו שנעשה תורה מכל מעשה מצרים שכן הוא בחי' התורה לעולם כדאיתא זאת התורה לעולה כו' כל העוסק בפרשת עולה חטאת כאילו הקריב, כן הוא בפרשיות סיפורי יציאת מצרים שהעוסק בהם כאילו עבר עליו הגלות. וז"ש והי' כו' לאות כו' ולזכרון כו' למען תהי' תורת ה' בפיך" הרי דס"ל לשפ"א דדין כל העוסק וכו' נוגע גם בשאר דברים.

אולם ש"ב הנ"ל הג"ר ישראל נחום שליט"א דחה דרכו של רבינו השפ"א לדייק טובא, וגם להיצמד לדברי חז"ל בגמ' מדרש וזוהר, ובפרט כאן שמזכיר להדיא דברי הגמ' על העוסק בתורת עולה וחטאת, וילפינן ליה מפסוק מיוחד 'זאת התורה לעולה' וכו', ולא מצינו בחז"ל ענין זה רק בקרבנות, וגם בדין בכתבי בעל התניא וראה שכותב ענין זה רק על ענייני קרבנות, וכן מצאנו במדרש תנחומא הנ"ל שנאמר על לימוד תבנית ביהמ"ק, אבל על ענין אחר לא מצינו לכאורה שיהא העוסק בתורת ענין פלוני כאילו עשה. לכן פי' בדברי שפ"א דיסורים שאני דמצאנו הרבה בחז"ל שיסורין במקום קרבן, הן בסוגיא דברכות ה. דיליף יסורים מאשם מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ושם בע"ב כל מי שיש בו א' מד' מראות הללו אינם אלא מזבח כפרה. וכן בעוד מקומות כגון יה"ר שיהא מיעוט חלבי ודמי כאילו

כאלו עשינו הדברים עצמן בפועל ממש. ה"נ כאן הרי דנקט עכ"פ לענין משכן דדינו כמו קרבנות. ואולי דמשכן שאני שהוא לצורך קרבנות דינו כקרבנות. וי"ל דגם מש"כ המשנה ברורה סי' תרפ"ה ס"ק א' בשם הלבוש דפרשת שקלים הוא לזכר מצות מחצית השקל ובבחינת ונשלמה פרים שפתינו, הוא כיון דזה לצורך קרבנות. ובהג"ה לקמן כתבנו דגם לענין נסכים י"ל כן דגם דלא כתוב ע"ז להדיא זאת תורת, אבל עד כמה שנחשב כאילו הקרבנו הקרבן יש לכלול בזה גם הנסכים הטפלים לזה.

ע"י הזכרת קרבן ראיי' נחשב כאילו עלה לרגל

וידידי הרב אהרן הכהן ארנטרוי שליט"א הסמיך לזה דבריו הנפלאים של הנצי"ב בסו"פ ראה [בהעמק דבר דברים ט"ז ט"ז] עה"פ שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו'. דידוע מאמרם ז"ל בחגיגה ד"ב דמשמעו יראה יראה, היינו יראה את פני ה', ויראה מה' כביכול, ומובן דכמו כן מתפרש סיפיה דקרא ולא יראה את פני ה' ריקם בשני אופנים, היינו לא יבא לראות פני ה' בלי קרבן, ולא יהי' נראה ממנו ית' ריקם אלא יהי' טעון ברכה. והיינו דמצלינן אחר זכירת מקרא זה, והשיאנו ה' אלהינו את ברכת מועדיך כאשר רצית ואמרת לברכנו, ולא נמצא בשום מקום שאמר ה' לברכנו במועדים, זולת בזה המקרא. עכ"ד הנצי"ב. ולכ' קשה דהרי גם בזמנינו אנו מתפללים והשיאנו הגם שלא הגענו בפועל למקדש רק דע"י ונשלמה פרים נחשב כאילו הקרבנו הקרבנות, א"כ לכ' אי"ז קיום לא יראה פני ריקם שנא' ע"ז יראה יראה, ומוכח מדברי הנצי"ב דעד כמה שנחשב כאילו הקרבנו קרבנות בכלל זה נחשב כאילו עלינו לרגל לביהמ"ק ולא הגענו ריקם ולכן מגיע לנו הברכה דיראה יראה.

בטעם שמועיל עסק התורה

והנה בעיקר הדבר איך באמת מועיל עסק התורה במקום הקרבנות הי' אפש"ל בפשיטות בגדר חשב אדם לעשות וכו' אלא דלזה לא הי' צריך עסק התורה דוקא דהי' סגי במחשבה של השתוקקות לבד, וכבר הבאנו לעיל הסברם של המאירי ורבינו בחיי, אולם הראני ש"ב הג"ר ישראל נחום צימרמן שליט"א דברי בעל התניא בליקוטי תורה פ' אחרי דעסק התורה הוא בבחינה רוחנית למעלה מן הזמן ולכן אינו תלוי בזמן וגם כשאין מקדש וקרבנות ובגדי כהונה אבל מצוות הם במעשה הגוף ולכן מוגבל בזמן ומקום ומצב מסויים, וביתר ביאור בפ' במדבר בדרוש "בשעה שהקדימו" שהתורה היא בחי' הדם הממשיך חיות לכל האיברים בשוה בכללותן, משא"כ המצות שהם אברים דמלכא עד"מ יש בהן התחלקות עת וזמן כמ"ש לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים פי'

הקרבתי וכו' [שם יז.]. עכ"ד ש"ב שליט"א. וראה הערה.

53

ולענין יסורים באמת ידועים דברי מהרי"ד מבעלזא זי"ע [הובא ג"כ בשו"ת ויען יוסף אורח חיים סימן רמז] שאמר כי היכא דאחז"ל כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה, כמו כן י"ל כל העוסק בתורת יסורין ומפחד שלא יבוא לידי כך הרי זה יוצא בלימודו כאילו כבר עברו עליו, ופי' בזה התרגום יונתן ר"פ וילך ע"פ וילך משה שפי' ואזל משה למשכן בית אולפנא, ובסוף פרשת האזינו אהא דכתיב ויבוא משה פי' ג"כ ואתא משה מן משכן בית אולפנא, והכוונה לפי שמשה רבינו נתנבא בפרשת האזינו על עונשים קשין, רצה לפעול שיהא סגי במה שלומדים דברים אלו במשכן בית אולפנא ולא יצטרכו לבוא לידי כך. ובס' נטעי גבריאל על בין המצרים בהקדמה, רצה לפרש בזה מש"כ באמצע פ' ערי

53 אולי אפשר להכניס כאן סיפור מכ"ק אדמו"ר האמרי אמת זי"ע מספר ראש גולת אריאל ח"א ע' שיי"ט שממנו מבואר להדיא דנקט דלא נאמר כל העוסק וכו' רק במה שמפורש שכ' שם "מעשה בהגאון רבי מאיר אריק ז"ל, גאבי"ד בוטשאטש, שנכנס אל מרן אדמו"ר האמרי אמת ז"ל כשנודמן לעיר וינה, והיו משוחחים בדברי תורה. בתוך הדברים שאל הגר"מ: אחז"ל הרוצה לנסך יין על גבי המזבח, ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין. ולמה לא מצאו עצה יותר פשוטה, שילמד הלכות נסכים, כדרך שאמרו בכל הקרבנות "כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם"? כהרף - עין השיבו רבינו זצ"ל בקיצור: "הרי לא נאמר במפורש... (=) עס שטייט דאך נישט". והגר"מ למשמע הדברים הסמיקו פניו מרוב התרגשות. כשיצא מעל פניו אמר לתלמידו שליווה אותו, "פלאי פלאים! כבר שאלתי שאלה זו להרבה גאונים, ותירצו לי באופנים שונים ואף אחד מן התירוצים לא נתקבל על לבי, הנה בא הרבי מגור והשיבני תשובה כ"כ פשוטה ונכונה, שהרי באמת בגוף הפסוק בחומש לא נאמר נסכים. כלומר: מאחר שכל ענין זה (שהעוסק בתורת קרבן כאילו הקריבו) למדנו ממקרא "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים", ובפסוק זה לא נזכרו נסכים, לכן לא שייך לקיים בזמן הזה מצות ניסוך היין אלא בממלא גרונו של תלמידי חכמים יין.

ובהערות שם מופיע הוספה בשם אדמו"ר הפני מנחם זצ"ל, שהגר"מ אריק הוסיף באותו ענין: דיקא נמי שאמרו "הרוצה לנסך... ולא אמרו "כל הממלא גרונו... כאילו ניסך יין ע"ג המזבח" כמו שאמרו בשאר קרבנות? אלא הכוונה "כל הרוצה... וואין סיפק בידו להשיג חפצו ע"י לימוד ההלכות, בגלל שענין זה אינו נוהג בנסכים, העצה היחידה עבורו היא למלא גרונו של תלמידי חכמים יין...

אלא שהעיר ש"ב הנ"ל ממשי"כ במשנ"ב סי' א' סקי"ד בשם מג"א דיש לומר כל יום גם בפ' נסכים דאין קרבן בלא נסכים, ולשון שולחן ערוך הרב שם במהדורא תניינא סעיף ט' טוב מאד לומר פרשת הקרבנות שהן עולה ושלמים ותודה וחטאת ואשם ודאי ותלוי וקרבן עולה ויורד ופרשת נסכים ושאר כל המנחות ככתוב במעמדות לקיים מ"ש ונשלמה פרים שפתינו וכמו שאמרו חכמים על פסוק זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וגו' כל העוסק בתורת עולה כו' הרי דנקט ונשלמה פרים גם על נסכים ומ' דגם בזה שייך ונשלמה ספרים, ויש לדחות דאדרבה מזה שלא כ' בשו"ע כדבר בפנ"ע והוזכר רק בפוסקים מ' דל"ש לומר פ' נסכים לעצמו ורק מדין טפל לפ' של קרבן, וכפי מה שביאר ידידי הרב אלעזר חיים ליבערמן שליט"א דנסכים הבאים עם הקרבן נכללים בקרבן וא"כ כשכתוב זאת התורה לעולה וגו' כלול בזה גם נסכים אבל נסכים הבאים בפנ"ע לא נאמר זה, ולכן צריך למלא גרונו של ת"ח יין. [ובשו"ת להורות נתן חלק טז סימן קא נקט בפשיטת דל"ש כל העוסק רק לענין קרבנות והביא כן מס' שבילי דוד על שו"ע אורח סי' א'.

מקלט הפסוק וזאת התורה וגו' [דברים ד' מ"ד] דע"י לימוד פרשת ערי מקלט לא יצטרכו לערי מקלט בפועל, וכן בלימוד דיני בין המצרים לא נצטרך לקיימו בפועל.

רבותינו הנוקטים דשייך גם בשאר מצוות

אולם בדברי הרבה מרבותינו מבואר להדיא דשייך ענין זה גם בשאר המצוות, ראה בספר שלי"ה הקדוש [במאמר אור חדש בתחילת חלק תורה שבכתב ד"ה וענין ההכנה וכו'] כתב, דמה שאחז"ל שהעוסק בתורת קרבנות כאילו הקריבם, ה"ה בשאר המצוות שאין באפשרותו לקיימם מסיבות שונות, ופי' בזה הפסוקים סו"פ נצבים כי המצוה הזאת וגו' לא נפלאות ולא רחוקה וגו' דגם בנמנע לקיים בפועל מ"מ ע"י לימוד הענין נחשב כאילו קיים [וע"ע באליהו רבה (סי' ש' ס"ק א') הביא בשם השל"ה הק', דמי שמתענה במוש"ק כנון שמפסיק מבעוד יום, ילמוד המאמרים ודינים המוזכרים בסעודה ע"ש] וכ"כ בספר קרית ספר על הרמב"ם בהקדמתו פרק ז' שהעיר בהא דמבואר במדרש דרמ"ח אברים יש באדם וכל אבר ואבר אומר לאדם עשה בי מצוה מבואר דכל אדם יש לו לקיים תרי"ג מצוות ואיך יתכן זה, וכ' בת"י ב' דזה ע"י לימוד תורת כל מצוה ובמה שמקבל על עצמו שאם יבוא לידו יקיימנה, ופי' בזה מה שהביא רש"י ר"פ וישלח שאמר יעקב תרי"ג מצוות שמרתי, דאיך קיים תרי"ג מצוות ולהנ"ל א"ש, וכן פי' הט"ז בדברי דוד ריש פרשת וישלח [בראשית לב ה] דברי רש"י הנ"ל, וכ"כ רבי אברהם אמיגו ע"ה (שהיה חי בדורם של הש"ך והט"ז, ובין תלמידיו נמנו רבי חיים אבולעפיא ע"ה ורבי דוד הכהן ע"ה בעל הדעת קדושים) בספרו עה"ת ריש פרשת וישלח. [ובזה אפש"ל איך קיים אברהם כל התורה עד שלא ניתנה - קידושין פב. ואצ"ל דקיים רק מה שביכולתו] וידידי הרב אלעזר חיים ליבערמן שליט"א הוסיף די"ל דאינו בגדר קרבנות שנחשב כ"קיום" ההקרבה בפועל רק דנחשב בגדר "שמירה" בזה שמוכן בכל עת שאם יזדמן המצוה לפניו יעשנה, ויתכן דלהשלמת רמ"ח אברים סגי בגדר שמירה.

ור' צדוק הכהן זי"ע בספר דברי סופרים אות כה כתב דידוע על פסוק (שם ל' י"ד) בפ"ך ובלבבך לעשותו דכל המצוות הן במחשבה דיבור ומעשה שאפילו אם אי אפשר לו לעשות בפועל, על ידי החשק בלב לעשות מעלה עליו הכתוב כעשאה כמו שאמרו [שבת ס"ג]. אפילו חשב לעשות וכו', וכן על ידי הדיבור בלימוד דברי תורה דיני המצוה, ומה שאמרו מקרא דזאת התורה וגו' גבי קרבנות, רבותא אשמועינן דאף דשם אי אפשר להיות בפועל על ידי ישראל כלל דצריך כהן המקריב והכהן הוא העובד ועושה המעשה להיות בעלים מתכפרים, ואשמועינן קרא דתורה עדיפא שגם הישראל העוסק

שהרבו מהמצות הכתובים בתורה המה ג"כ זכות לכלל כל ישראל ביחד וכמאמר חז"ל בסוף מנחות כל העוסק בתורה עולה כאלו הקריב עולה וכו' וכן ההיקש לכל המצות שאף שאין בידו לקיים אותן עסק תורתן מעלה לו הכתוב כאלו קיימם".

ובמשך חכמה פרשת יתרו [שמות י"ט ח] עה"פ ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה. כתב דמצוות התורה יש אשר לכהנים ויש אשר ללוויים ויש לכהן גדול ויש למלך או לסנהדרין, ויש למי שיש לו קרקע ובית, רק בכלל ישראל צריכה התורה להתקיים ו'כל ישראל ערביין זה לזה' (שבועות לט, א) ובקיומם כולן מקבלים שכר. "ואתן צאן מרעיית אדם אתם" (יחזקאל לד, לא) שכל האומה הישראלית הוא אדם אחד: - יש אשר הוא כלב [כמו שאמרו (איכא רבה פתיחה טז) 'צדיקים לבן של ישראל'] ויש כראש ויש כעין, והוא שנמצא (במדבר לא, כו) "ראשי העדה", "עיני העדה" (שם טו, כד). וכל אחד צריך לקיים מצוה התלויה בו, ובכללותם הוא "אדם" שלם. לכן על מצוות שאין לקיימם צריך ללמוד, ד'כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב (חטאת - מנחות קי, א) או להתחזק לומדי תורה. לכן להלן (כד, ז) ענו "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" - יש מהם שנעשה מה ששייך אצלנו, ויש שנשמע שנלמד ונבין פנימיותם והלכותיהם וחוקותיהם. אבל כאן ענו "כל העם יחדיו כל אשר דבר ה' נעשה", שבכללות העם כאחד כולם יחדיו יעשו כל אשר דבר ה', וכל אחד יעשה השייך לו עכ"ל.

האם יש למי שגר בחו"ל ללמוד מצוות התלויות

בארץ

ובכ"ז נפק"מ למי שגר בחו"ל ואינו יכול לקיים מצוות התלויות בארץ האם יש ענין שעכ"פ יעסוק בסדר זרעים ויהי נחשב לו כאילו קיימם בפועל, ובפשטות יש לנו רש"י מפורש על ענין זה, בב"מ קיד: כמה שאמר רבה אם בד' סדרים אני לא בקי כל שכן בששה, ופירש"י בד"ה בארבעה "בגירסא דארבעה סדרין, כגון מועד ישועות נשים שהן נוהגות בזמן הזה כבזמן הבית, וקדשים נמי כדכתיב ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ואמרינן [מנחות קי.] אלו תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה בכל מקום - מעלה עליהן הכתוב כאילו מקריבין אותן בבית המקדש. בשיתא מצינא - בתמיהה, זרעים אינו נוהג בחוצה לארץ, וכן טהרות" מבואר להדיא דלענין מצוות התלויות בארץ לא נאמר האי כללא, ולכן לא למד נמי סדר זרעים, כיון דהלימוד בה אינו נחשב לקיום מצוותיה וצ"ע.

בתורת חטאת ועולה נחשב לו כמקריב על ידי הכהן, וכל שכן שאר מצוות שביד ישראל לעשותם והוא מוכן ורוצה לעשותם אלא שלא נזדמן לידו, דאפילו במחשבה לעשות כעשאה כל שכן בטירחת העסק בדברי תורה בלימוד הלכותיה.

עוד ראיתי מביאים דברי המבי"ט בספרו בית אלקים [שער התשובה פרק ט'] שכתב כיון שלא מצא עוון מיוחד ליסוריין שבאו עליו, יתלה בביטול תורה, כי התורה כולל כל מיני העוונות הכתובים בה, כשהאדם קורא ולומד בתורה, הרי הוא כמקיים המצוות ונזהר מן העבירות הכתובות בה וכמ"ש במנחות זאת התורה לעולה וגו' כל העוסק בפרשת עולה כאילו הקריבו וכו' ע"כ, והוא כהנ"ל.

וכן מצינו שיטת אור החיים הק' פעמיים א: בפרשת ראה [דברים י"ב כ"ח] וז"ל "על דרך אמרו ונשלמה פרים שפתינו, והנה לפי שאמר שמור וגו' את כל הדברים, ודבר זה מן הנמנע שיכול אדם לקיים כל הדברים וכו', וכנגד מ"ע אמר ושמעת, פירוש יקיים המצוות בלימוד שמיעתה בפה, ובזה נחשב עליך כאילו באה לידך וקיימת אותה, ומעתה יכול לשמור ולעשות את כל הדברים", עכ"ל. הרי דשייך ענין זה בכל מצוות התורה. ב: בתחלת פר' בחוקותי בפירושו הי"ד בביאור הא דכתיב "אם בחוקותי תלכו" בלשון הליכה, וז"ל: "או ירצה על דרך אומרו זאת התורה לעולה למנחה, ודרשו ז"ל אדם עוסק בפרשת עולה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב עולה, על דרך אומרו ונשלמה פרים שפתינו. ולא זה בלבד אלא כל מצוה ומצוה שאינה בפרק הישג יד, כשאדם לומד מצוה בתורה - כאילו עשאה, והוא מאמר הכתוב אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי וגו' אותם שאין מציאות לעשותם, תשמרו, פירוש תהיו מחכים אותם מתי יבואו לידכם לעשותם, מעלה אני עליכם כאילו עשיתם אותם גם כן, והוא אומרו ועשיתם אותם לומר לא שכר מחשבה לבד אני נותן וכו' עיין שם. והיינו כדבריו הנ"ל. ובישמח משה (פר' שמות) בשם ספר סמא דחיי כתב ג"כ כהפוסקים הקודמים דג"כ בכל התורה והמצוות כך הוא.

ובספר תורת שבת סי' ע"ר סק"א בטעם שאומרים משנת כמה מדליקין דשמא לא עשו המצוה בהדלקת הנר כהוגן, משלימים בזה, ע"ד כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב וכו'. ובספר מראה הפנים על הירושלמי מכות פ"ג הי"ג פי' מאי דקאמר לפיכך הרבה להם "תורה ומצוות" מפני שהמצוות כולן א"א שיקיימו אותן כל ישראל בענין אחד שיש שנצטוו ישראל ולא הכהנים ויש בהפך אלא שרבו התורה היא הזכות לכולן ומזה נמשך

עליו כאילו עשאו הוא גופא מצד כח התורה שלו וצ"ע גם בספרו נחל קדומים פרשת בחקותי אות ב' כשדן בשאלת הקדמונים איך יוכל האדם לקיים כל התרי"ג מצוות, הביא התי' שכתבנו לעיל דבעסק התורה במצות אלו חשוב כאלו קיימום וכמו שאמרו כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה ובספרו דבש לפי מערכת צ אות כט שכתב דאפשר דנרמזו ג' פעמים תרי"ג בג' פעמים שכתוב ציצית בתורה כנגד מחשבה דבור ומעשה ובג' שהיא כנגד המעשה כתוב ל' להשלים ג' פעמים תרי"ג דהכל לפי רוב המעשה והמחשבה והדבור הם תלויות עד המעשה. "ורמז זה באות ל'. שאם לא באו לידו איזה מצות לקיימה ע"י למד דרומזו ללימוד יכול לקיימה ע"ד שאמרו כל העוסק בתורת עולה וכו' וכמו שכתבו ז"ל".

אכן בקובץ כרם שלמה [שנה כ' קו' ב' ע' נ"ח הובא בס' דף על הדף במנחות קי.] מביא שהשל"ה הק' סותר עצמו בזה, דלעיל הבאנו דס"ל דבכל מצוה שא"א לקיימה בפועל יחשב לו ע"י הלימוד כאילו קיימה, מאידך במס' פסחים (בתחילת "מצה עשירה") כתב השל"ה הק' איפכא, שרק בקרבנות אמרינן שכל העוסק בתורה כאילו וכו'. דז"ל, ראשונה מצינו מעלת הסיפור בענין קרבנות, וכן מצינו ביציאת מצרים, בקרבנות אמרו רבותינו ז"ל כל העוסק בפרשת הקרבנות כאלו הקריב קרבנות וכו', וכן מצינו בחקות הפסח, תנן מזכירין יציאת מצרים, ובהגדה, כל המרבה לספר הרי זה משובח, רבן גמליאל אומר כל מי שלא אמר ג' דברים הללו, ולא אמר כל מי שלא עשה, אלא אמירה וסיפור, הרי מעלת הסיפור והאמירה בקרבנות ובחקות הפסח, ולא תהיה כן בשאר מצות לספר פרשיות תרומות ומעשרות שמטות ויובלות וכו' וכאלו הרבה, ונימא דסיפורן במקום קיומן, ע"כ. נראה מזה דמה שאמרו חכז"ל כל העוסק בתורת עולה וכו' הוא חידוש מיוחד לגבי קרבנות, דאפילו בסיפור בעלמא בלא כונה שרוצה עכשיו לקיים מצוה זו, ג"כ נחשב כאלו הקריב, משא"כ בשאר מצות דוקא אם לומד.

אולם למתבונן ל"ק כלל, דבקרבנות אף אם אומר הפרשה, בלי לימוד רק באמירה בעלמא, הוי כאלו הקריב, ובשאר מצות צריך ללמדה היטיב ולשמה, ואז מועיל אף בשאר מצות שיהיה כמו שמקיימם, א"כ י"ל דהשל"ה הק' במס' פסחים דכתב דוקא בקרבנות, מיירי באמירת הקרבנות סתם, וזה לא מועיל אלא בקרבנות שתהא נחשבת האמירה כאילו הקריב, ולא בשאר דברים. [ומה שהבאנו לעיל דברי האליהו רבה בשם השל"ה הק' שלימוד מועיל לקיים סעודת מלוה דמלכה כאלו אכל, זה דוקא אם לומד היטיב ולשמה דיני הסעודה, ואז מועיל לכל הענינים.]

אולם הראני בזה ידידי הרב ישראל וורשנר שליט"א דברי החכמת אדם בהקדמתו לספר שערי צדק בעניני מצוות התלויות בארץ, כשכתב טעם שחיבר זה כיון שקיוה לעלות לא"י וסיים שערי צדק הקדמה "ואם ח"ו לא אזכה לעלות אקיים המצות התלויות בה בלימוד הזה כאמרם כל העוסק בתורת עולה כו'" וכן מצאתי למרן החת"ס בספרו תורת משה סוף פרשת נצבים, [דברים ל' י"ב] עה"פ לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים וגו' בפוך ובלבבך לעשותו. כי לעיל אמר ושבת עד ה' וגו' בכל לבבך ובכל נפשך, פי' כי בתחלת התשובה ואנחנו בחו"ל ואין לאל ידינו לקיים המצות ע"כ בכל לבבך ובכל נפשך, היינו שמשתוקק ומתאוה לקיים ונשלמה פרים שפתותינו, ושוב אח"כ אחר שכבר והביאך ה' אל הארץ אשר ירשו אבותיך אז ואתה תשוב ותשמע לקול ה' אלקיך לעשות בפועל ממש. והכי קאמר לא בשמים שתאמר (בגלות האחרון) אין לנו בהמ"ק כי הוא (בנין לעתיד) בנוי ומשוכלל בשמים ואיך אקריב קרבנות, ולא מעבר לים שתאמר אנחנו בחו"ל מדינת הים ואיך אקיים מצות התלויות בארץ, לא תאמר כן, כי קרוב הדבר בפוך בלימוד הדינים ונשלמה פרים, ובלבבך להשתוקק לעשותם, ואז לעשותו תזכה לעשותם בפועל. וזה כפי השל"ה ק' שהבאנו לעיל.

משה לא הוצרך ליכנס לארץ דהי' לו מעלת תורה

מאידך הוכיח ידידי הג"ר יעקב צבי בוצקובסקי שליט"א ממה דאמרינן בסוטה יד. "מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה הוא צריך, וכו' אלא כך אמר משה, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי, אמר לו הקדוש ברוך הוא כלום אתה מבקש אלא לקבל שכן, מעלה אני עליך כאילו עשיתם" ואי נימא דעסק התורה עולה כאילו קיים הלא מי לנו גדול ממשה בעסק התורה וא"כ כבר נחשב בלא"ה כאילו עשה. שו"מ לחיד"א בכמה מקומות [בנחל קדומים פרשת ואתחנן אות ג ובספרו פני דוד פרשת תצוה אות ה] ששמע שכתוב נוסח במדרש [מדרש אעברה נא] א"ל הקדוש ברוך הוא למשה חכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ. וביאר כמ"ש ספ"ק דסוטה דמה שהיה משה רבינו ע"ה רוצה ליכנס לארץ היה לקיים המצות התלויות בארץ, ואמרו בסוף מנחות כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכן בשאר קרבנות, ולמדנו שהעוסק בתורה בדיני המצוה נחשב כאלו קיימה בפועל וכן כתבו המפרשים דבקבלת המצות ולימוד בתורתן חשוב כמקיימן בפועל וז"ש חכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ והיינו לקיים המצות ומאחר שאתה חכם תלמוד בתורתן והרי הוא כאלו קיימת בפועל. [ואולי למד כן בדברי הגמ' דמה שהקב"ה העלה

משמעות דברי הח"ח בענין זה

גם בדברי מרן החפץ חיים זי"ע מצינו קצת סתירה בד"ז, דבמאמר תורה אור פרק ד' בהג"ה כשבא להדגיש גדול הנחיצות ללמוד סדר קדשים מבואר להדיא דנאמר בכל המצוות וז"ל שם באמצע דבריו "וע"י שמירת השס"ה לאוין והרמ"ח עשין נשלם צורת כל האדם כי רמ"ח איברים שבאדם ושס"ה גידין מכוונים נגד הרמ"ח עשין ושס"ה ל"ת והם המקיימין ומחייין צורת נפשו לע"ל בכל איבריו וגידיו וכמו דאיתא במדרש שכל מצוה ומצוה אומר להאבר עשה בי מצוה שבשבילי תזכה לע"ל. והנה לפ"ז יש לנו לשאול שאלה עצומה התינוח בזמן שבהמ"ק קיים היה אפשר להשתלם כל מצות התורה במעשה ואף כי יש הרבה מ"ע שתלוי בכהנים לבד וכיו"ב שאין שייך לכל ישראל י"ל כיון דכל ישראל נפש אחד נקראו וכמו שאמר הכתוב כל הנפש הבאה לבית יעקב וברוב פרשיות שבתורה נקראו כולם בלשון יחיד לכן אף המצות שציוויין רק על הכהנים וכיו"ב מועיל להשלמת הנפש של כלל ישראל כי נפש אחד הם בכללן וכן כתבו הסה"ק, אבל בזמן שאין בהמ"ק קיים הלא יחסר מהכל מצות מרובות שהרבה פרשיות שבתורה בנויות עליהן ובמה תושלם צורת הנפש לע"ל שהוא רק ע"י קיום כל העשין והלאוין שבתורה. ובודאי אין לומר ח"ו שהקב"ה יעזוב את כל הדורות קרוב לאלפים שנה מזמן החורבן בלי השלמת צורת נפשם לע"ל. וע"כ צ"ל

כמו שכתבו הספרים שהמצות שא"א לקיימן בפועל יושלמו ע"י הלימוד והחזרה בהן שיחשוב הקדוש ברוך הוא כאלו קיים אותם בפועל כיון שעמל עליהן ומצפה שיבואו לידי קיום נחשב לו כמעשה. ואם כן לפ"ז לימוד סדר הקדשים חיובו גדול עלינו מאד וכו' עכ"ד. הרי להדיא דנאמר זה בכל המצוות. מאידך באגרות ומאמרים למרן הח"ח סימן ח כשבא להדגיש החיוב ללמוד קדשים כתב "דיש יתרון ללימוד ענינים אלו משאר ענינים שבתורה, דכל ענינים שבתורה אם הוא לומד מקיים בזה מצות לימוד התורה בלבד, אבל בלימוד עניני הקרבנות חושב לו הקדוש ברוך הוא כאלו הוא מקריב קרבן כדאיתא בסוף מנחות וכו' והביא כמה מאמרי חז"ל בענין לימוד הקרבנות. וכ"מ בדבריו במאמר צפית לישועה בהערות לפרק ג וז"ל "וישתדלו ללמוד ההלכות אלו על בורין כי כיון שהקב"ה חושב ללמודים אלו כאלו מקיימין אותם בפועל ממש צריך להשתדל ולידע כל דבר בבירור". משמע דרק לימודים אלו נחשב כאילו עשאו.

עכ"פ העולה מכ"ז דיש מקום גדול לצד זה דבכל המצוות נאמר דעסק התורה עולה כאילו קיימו, וא"כ בודאי יש מקום לאדם לעסוק בתורת אותם מצוות שלא יכול לקיימם מתוך השתוקקות וצפייה מתי יבוא לידי ואקיימנו, ויתפלל להקב"ה שיפסקו בב"ד של מעלה כרבותינו דס"ל דנחשב כאילו קיימו בפועל.

*טעם הפטרת וערבה וקריאתה בע"פ שחל

שבת הגדול

האם שבת זו נקראת שבת הגדול

הנה בעצם שבת הגדול הוא רק בערב פסח בשנה זו, רק דרשת שבה⁵⁴ מקדימים לשבת זו וכמ"ש החק יעקב נסי" ת"ל סק"ג] והפמ"ג [שם מ"ז סק"א] כיון דעיקר תכלית הדרשה הוא לפרש דיני טחינת החיטים ואפיית מצות והגעלת כלים וביעור חמץ, וזה ל"ש בשבת ע"פ, אולם יתכן לפי כמה טעמים שנקרא שבת הגדול יוכל גם שבת זו להקראות כן.

בטעם שנקראת שבת הגדול

הנה יש סימן שלם בשו"ע עם סעיף אחד סי' ת"ל שנפסק בו "שבת שלפני פסח קוראין אותו שבת הגדול" ומשמע שגם בלי ידיעת הטעם למה נקרא כן יש בזה דבר הנוגע למעשה, ואכן באיזמיר הי' המנהג שהיו מאחלים זל"ז אגוטן שבת הגדול⁵⁴ דאל"כ איך זה נוגע להלכה.

והנה הרבה טעמים נאמרו למה נקרא כן ונביא רק אחדים מהם: [ושמעתי מפי הג"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א שכ"כ הרבה טעמים נאמרו בזה עד שאפשר להיות עסוק כל החיים רק בטעמים לשם שבת הגדול]

הנה הטור שם ועוד הרבה ראשונים כתבו דזה ע"ש הנס הגדול שנעשה בה דבמצרים חל י' ניסן בשבת ואז לקחו השה לפסח, והיו שיניהם של המצרים קהות ולא יכלו לעשות כלום. או מש"כ תוס' שבת פז: [ד"ה ואותו היום] שזה ע"ש המלחמה שעשו הבכורים עם אבותיהם ועם פרעה.⁵⁵ ובמטה משה [עמוד העבודה דיני פסח סימן תקמב] כתב דיש מקשים מאחר שכל לשונם היה לשון ארמי הוה לקרות שבת רבה, כמו צומא רבה, הושענא רבה. ותירץ בשם מורו הרב ז"ל כי לכך קורין אותו שבת הגדול, על שם ההפטרה שקורין בה היא שבת, דכתיב בה הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. ובזה יתורץ גם כן מה שקורין אותו שבת הגדול ולא שבת גדול. אך הקשה מורו ז"ל, הוה להו לקרות שבת וערבה, על שם התחלת ההפטרה, כמו שבת חזון, שבת נחמו. ותי' דהא והא מרומז במלת הגדול, ההפטרה והנס.

בשבת

ובעיקר טעם קריאת הפטרת וערבה והאם מפטירין כן בכל שבת הגדול, כ' הלבוש סי' ת"ל דיש מפטירין וערבה, אף על פי שלא חל בערב פסח, ויש אומרים שאין מפטירין וערבה אלא כשחל שבת הגדול בערב פסח וכ' הלבוש הטעם דמפטירין וערבה בכל שבת הגדול, משום דכתיב בה [מלאכי ג, כג] הנה אנכי שולח לכם את אליהו וגו', שהוא דומה לבשורת משה הגאולה במצרים, והוה מעין המאורע בכל שבת הגדול. ואותם שאין מפטירין וערבה אלא כשחל שבת הגדול בערב פסח, ס"ל דטעם ההפטרה משום דכתיב בה [שם י'] הביאו את המעשר אל בית האוצר וגו', דהיינו ביעור המעשר בשנה רביעית דשמטה, וזמן הביעור לא היה אלא בערב פסח, כמו שפירש רש"י עה"ת בפ' כי תבוא בפרשת הביעור כי תכלה לעשר וגו' והוא משנה מעשר שני פ"ה מ"ו וסיים הלבוש "ופוק חזי מאי עמא דבר". ובמעשה רב אות קע"ו כ' דדוקא בע"פ שחל בשבת אין מפטירין בו וביאר בהג' פעולת שכיר שם, דבוודאי לא נועדה ליום זה דכבר אין תועלת לצוות על ביעור מעשר דאסור בשבת, אולם כבר כ' הגר"י עמדין בסידורו בית יעקב דהמנהג להפטיר בו תמיד וכטעם הלבוש דמוזכר שם הגאולה העתידה שזה מעין המאורע דיצ"מ. עוד הוסיף לבאר לפי שבחג הפסח נידונין על התבואה ואחז"ל באבות דר' נתן פמ"א בעוון ביטול מעשרות הגשמים נעצרין לכן מפטירים בנבואה זו להורות על שכרם המופלג של נותני מעשרות. ובס' מנחם ציון הביא עוד טעם ע"פ שאחז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל [מכילתא ב מס' דפיסחא יד] וקבלה בידנו שאליהו יבוא לבשר לישראל יום לפני ביאת המשיח [עי' ראב"ד עדיות פ"ח מ"ז ד"ה וחכמים] ולפ"ז ביאת אליהו יהי בערב פסח ולכן קוראים הפטרה שמוזכר בה ביאת אליהו, וגם בע"פ שחל בשבת יוכל לבוא הגם דאין אליהו בא בערב שבת ויו"ט זהו דוקא בשאר ע"ש שעסוקים בהכנות לשבת ויו"ט אבל בשחל בשבת כבר הכל מוכן מאתמול.

אלא דיש עוד דבר המיוחד לשבת זו שיש בו דרשת שבת הגדול דלכ' אין לו שייכות לשם שבת הגדול רק דבמקרה נודמן לשבת זו כיון דשבת זו סמוך לפסח, ותכלית הדרשה הוא לפרש דיני טחינת החיטים ואפיית מצות והגעלת כלים וביעור חמץ, ולפ"ז יתכן דפעמים לא יהי' הדרשה בשבת הגדול כגון בע"פ שחל בשבת, דענינו של שבת הגדול הוא בערב פסח דוקא אבל הדרשה יהי' בשבת לפני זה וכמבואר בחק יעקב נסי" ת"ל סק"ג] ופמ"ג [שם מ"ז סק"א] דהרי צריך לדעת הלכות עשיית המצות והגעלת כלים, ולפ"ז גם היוצרות לשבת הגדול שייך דוקא לשבת לפני זה כיון דשם כתוב הרבה

⁵⁴ [שמעתי מפי הגר"י שלזינגר שליט"א ול"מ כעת]

⁵⁵ וצ"ע מה כ"כ מיוחד בנס זה והלא הי' מאליו שלא ע"פ ציווי ה' כלל וכן אנו מדגישים זה "למכה מצרים בבכוריהם", ובפרי צדיק שבת הגדול אות א' ביאר דנהרגו מהם ס' ריבוא כדי שיהי' כופר נפש לכלל ישראל וכך יהיו ראויים כולם להגאל. וכן תמיד כשיש קיטרוג על ישראל והקב"ה רוצה להצילם, מביא העונש על הגוים דהרי הם אשמים בירידות שלנו עי"ש באריכות.

עיני רבו מרן החת"ס זצ"ל כתב כי אז רוב הציבור שבים מנסיעות שלהם למסחר ולכן אפשר אז ללמוד הדינים הנצרכים] וא"כ נמצא דשם שבת הגדול תלוי בעצם בדרשא ובשנה כזו שע"פ חל בשבת אכן יהי' שבת הגדול השבת לפני ע"פ.

[ואכן בשנים קדמוניות הי' הדרשות ארוכות מאד, ומו"ז הג"ר בנציון זצ"ל הי' דורש כמעט שעתיים בסוגיות עמוקות ופעמים הי' ממשיך בשבת חוה"מ, ואא"ז הג"ר בנציון סניידערס זצ"ל הי"ד אב"ד ראאב, הי' דורש כשעתיים ג' חלקים לפול דרוש והלכות, (ולא הי' אפשר להשיב על הדרוש באמצע ולא הי' רושם מראי מקומות, גם לאחר הדרשה הי' טרוד מאד במחשבותיו) ומו"ז הג"ר יעקב זצ"ל הי' דורש ג' פעמים, א' לאחר החזרת ס"ת להיכל לפני קדיש של מוסף בעניני דרוש ואגדה, ב' אחר מנחה בהלכות הפסח, ג' בשבת חוה"מ אחר מנחה אמר פילפול⁶⁰

הזכות לציבור השומעים דרשת שבת הגדול

ואם כבר הזכרנו מה שהעם יושבים ושומעים דרשת הרב שעות ארוכות, והגם שבזמנינו נתקצרו הדרשות הרבה ממה שהי' פעם מ"מ יש הרבה בזמנינו שקשה להם מאד לשבת לשמוע דרשות בפרט אם לא מבינים כ"כ ואין הרבה סיפורים ובדיחות, וגם פעמים שהרב ממשיך לדבר אחרי שכבר הגיע זמן התפלה, לכן חשוב מאד להזכיר ד' מרן החת"ס בדרשותיו לפסח [וני"ח א'] במה שאחז"ל [שוה"ט משלי י'] "בשעה שהחכם יושב ודורש והעם שומעים הקב"ה מוחל עוונותיהם של ישראל", וצ"ב דלמה מוחל בשביל מצוה קלה כזו, ועוד ייתור לשון "והעם שומעים", וכי למי ידרוש אם לא ישמעו עם ה' אלה, אלא הענין כי אמרו חז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחי', כי המאמין בה' כיפר לו על כל עוונותיו, וזאת פרי כל המתרגל בעבודת האמונה להיות יושב ומצפה, ולזה נצטוו אהרן ובניו להיות יושבים פתח אוהל מועד לילה ויום ז' ימים לשמור משמרת ה' [ויקרא ח' ל"ה] יושבים ואינם יודעים על מה, כדי להתרגל בעיקר האמונה כנ"ל, להיות יושב ודומם בעוה"ז ע' שנים עד מלאת ימי מילואיהם.

והנה החכם המאריך בדרוש חריפות ופילפול והעם עמא דארעא שומעין ואינם מבינים, רק שומעין קול הברה וממתינים ומצפים עד גמרן, ואז יתחיל לדרוש באגדה בלא ספק כי מורגלים בעבודת ה' האמונה ובטחון, היפך מבני אפרים שהיו ממהרים את הקץ ולא סבלו ההמתנה, ולכן כשהחכם יושב ודורש ויושב לשון עכבה והעם עמא דארעא שומעין הקב"ה מוחל עוונותיהם.

הלכות הנוגעות לימים לפני פסח אבל בפמ"ג שם מפורש דפיוטים ועבדים היינו יגיד בשבת ערב פסח וצ"ע עוד יל"ע ממש"כ בשו"ע סי' תכ"ח ס"ד דיש להקפיד שפרשת צו יהי' לפני פסח משום שכ' שם ענין מריקה ושטיפה דזה כהגעלה והרי גם בשנה שע"פ חל בשבת מקפידים בזה דלכן הפרדנו בשנה זו פקודי מויקהל וכמבואר בביאור הלכה שם בשם הגר"א והרי כבר מאוחר מדי לעשות הגעלה ותי' ידידי הרב מאיר צבי שווארץ שליט"א דאין הכוונה דוקא שיגעיל רק העיקר לזכור שאסור להשתמש בכלי חמץ בלי הגעלה דלא יחשוב דכיון שאין בו ממשות של חמץ אין חשש, עכ"פ דרשת שבת הגדול בוודאי נוהגים בשבת לפני זה, ונמצא דא' מעיקרי הדברים שבעבורה אנו קוראים אותה שבת הגדול כמו הדרשא לא בהכרח שייכים לשבת הסמוך ליו"ט, וזה יתכן אי נימא דעיקר שם שבת הגדול ל"ש לדרשא כלל רק לנס או להפטרה וזה יהי' תמיד בשבת הסמוך לחג. [ועי' לעיל מש"כ בשם שפ"א בענין זה]

שבת הגדול נקרא ע"ש הדרשה

אולם בכ"ח סי' תכ"ט בשם צידה לדרך כתב דהא דנקראת שבה"ג ע"ש שמתקבצים קהלות גדולות לשמוע הלכות גדולות, ועד"ז כ' בשבלי הלקט סי' ר"ה⁵⁶ דנקרא כן ע"ש הדרשה כיון שהיו מאחרים העם בבית הכנסת עד אחרי חצות עד סמוך למנחה אחרי שדרשו בהל' הפסח וניסי יצי"מ והי' נראה בעיניהם כיום גדול וארוך,⁵⁷ וכן הי' אומר מו"ז הגה"צ רבי יעקב סניידערס זצ"ל⁵⁸ "בעיני ראיתי ושמעתי בימים שלפני המלחמה בכמה מקומות היו דורשים שעות ארוכות וכל העם אף אותן שלא הבינו האזינו באוזן קשבת לד"ת וכל זה למרות שהיו עייפים מהכנות החג וא"כ הרי נתגדל בזה כבוד התורה וזהו שנקרא שבת הגדול שמגדלים בו תורה ועד"ז כ' בצפנת פענח למהרי"ט פר' בא דרוש ב' שמתגדל שם שמים בשבת זו, ע"י הדרשות, כיון דאיתא בילקוט [ומז תח] שא"ל הקב"ה למשה עשה לך קהלות גדולות בשבת לפרש להם האסור והמותר כדי שיתגדל שמי הגדול ביניהם שנא' אתם עידי נאם ה' ואמרו ואת הבית הגדול זה ביתו של רבן גמליאל שמפרסם גדולתו ית' וכיון שבשבת זו היו מתקבצין קיבוץ גדול והיו שואלים ודורשים בהל' החג לכן נקראת שה"ג, [ואא"ז רבי בער פרענק זצ"ל⁵⁹ בהגדה שלו אשר הי' למראה

⁵⁶ כל המ"מ דלהלן מובאים בהגדה של פסח הנפלא מתיבתא של עוז והדר.

⁵⁷ עד"ז כ' בפרדס יוסף בפרשת שמות [ב' כג] מה שנקרא שבת הגדול גם במצרים, דגדול הכוונה שהי' נראה להם יום ארוך מאד מחמת הפחד מן המצרים שהרי שחטו אלהיהם והיו מצפים שיעבור היום, אבל שאר שבת מחמת רוב תענוג ושמחה השבת הוא קצר.

⁵⁸ זכר זאת ליעקב לאאמור"ר שליט"א עמוד ק"ב.

⁵⁹ הוא הי' חותנו של אא"ז הגאון ר' מנחם כ"ץ זצ"ל תלמיד החת"ס והוא זה שסידר הציור המפורסם של מרן.

⁶⁰ זכר זאת ליעקב לאאמור"ר שליט"א עמ' ר"ד.

שבת ע"פ לא ממעטים כ"כ מעונג שבת דהרי עיקר הסעודות אוכלים מאכלי פסח רק בשביל המוציא אוכלים כביצה במקו"א, וא"כ י"ל דעיקר טעם זה נוגע בשנה כזו לשבת הקודם לה.

בשו"ע סי' ת"ל אין בו הלכה

עוד אמר מו"ז זצ"ל בהא דיש סימן מיוחד על שבת הגדול סי' ת"ל בלי שום הלכות, רק שקוראים לשבת זו שבה"ג, כיון שעצם זה שלא כתוב שום הלכה למעשה הוא ג"כ למעשה, דכמו שענו ישראל שיעשו כאשר צונו ה' אלקינו בלי טעמים והסברים, וכן שקשרוהו לקרבן פסח במקום מכובד שלהם איפה שאוכלים וכ"ז להראות חיוב מצוה, וביסוד דאף שיש טעמים למצוה אנו עושין רק בשביל עצם המצוה, וכן נהוג דשבת לפני פסח מתייגעים בדרשות ולימוד תורה, שעיקר השבת הוא לעשות כאשר צוה ה' וא"כ זה נוגע לשבת שיש בו הדרשות ולהלימוד דיני פסח, ובפוסקים מבואר דבשבת זו אנו מקיימים הדין דשואלין ודורשין, א"כ בזה אנו מבטאים שרוצים לקיים ציווי ה' כמות שהוא וזה שייך לסי' ת"ל שלא כ' שם שום דין.

אסור לשנות ממנהג אבות

עוד הי' נוהג לומר בדרשתו, מש"כ חייב אדם לראות את עצמו וכו' לרמז שכל אחד יעשה ההכנות לפסח ע"פ דרכו שראה בביתו, אולם אל יזלזל במנהגי חבירו, לחשוב שרק מה שהוא עושה הוא הנכון, אלא כ"א יראה רק את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים ויעשה ההכנות ע"פ דרכו שלו בלי יזלזל לאחרים. וכן לאידך גיסא על כל אחד להחזיק במנהג שלו ולא להתחכם לחקות מנהגי חבירו אף שנראה לו שהוא יותר נאה.⁶² [אף הי' מוחה בתוקף על הבחורים שהיו חוזרים מא"י וחדלו מהנחת תפילין בחוה"מ ואמר להם בפליאה הרי אתם מקפידים על הוראות המשנ"ב גם אם אינו תואם המנהג שלכם ובוזה הנכם מתעלמים מהוראת המשנ"ב שאסור לבטל תפילין בחוה"מ וגם חשש לא תתגודדו במקום שמניחין תפילין⁶³]

עוד שמעתי מהרב ישראל נאגר שליט"א שכל דרשא הי' מסיים בהתלהבות "ער קאמט! ער קאמט! ער קאמט!" [הנה הוא בא, הנה הוא בא, המשיח] ויל"פ ע"פ הפסוק בהפטרת שבת הגדול הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, שצריך לחכות הנה בוא יבוא היום הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים, ולמה שנתבאר בחת"ס עצם השמיעה לדרשא וסבל ההמתנה באריכות דרשת הרב מבטא הציפיי

וע"ז הרמז הושמו סימנים רבים לתינוקות בלילה הזה, להרגילם בזאת העבודה להיותם יושבים ומצפים על השלחן ואין אוכלים עד גמר כל הסדר של פסח, להרגילם בעבודה הנ"ל, אבל הרשע אינו יכול לסבול סבל ההמתנה לכן שואל מה העבודה הזאת לכם ל"ל להאריך וכבר הגיע זמן האכילה לכן משיבין לו בעבור זה היינו בזכות הציפוי לישועה ולא מהרתי הקץ כבני אפרים עשה ה' לי אולם אילו הי' הרשע זה שם לא הי' נגאל אלא הי' יוצא לנפשו כבני אפרים. עכ"ד החת"ס.

ולפ"ז יש לנו כוונה חדשה בשעה שאנו יושבים ושומעים דרשת שבה"ג, להתרגל בעבודת ההמתנה והציפיי, וזה נוגע לכאו"א בפרטיות שכ"א מחכה לישועה באיזה ענין, שיחשוב שהנה הוא מצטרף בזה לעבודת כלל ישראל בגלות שמצפים כל עת לישועה.

כל ההשפעות באים מן השבת

עוד טעם בשם שבת הגדול כתב הבאר מים חיים [נר] נצבים כ"ט ט"ן ע"פ זוה"ק ח"ב פת. דכל ברכאן דלתתא ולעילא ביומא שביעאה תליין, דכל הברכות וההשפעות שנעשות בימות השבוע נמשכות בש"ק דלפניו, ולכן הניסים הגדולים של יצ"מ כבר נמשכו בשבת שלפניו. ולפ"ז גם בשנה שערב פסח חל בשבת דכיון דערב פסח הוא זמן שחיטת קרבן פסח ויש לו דין מועד לכמה דינים, ונקרא "פסח" דשאר הימים נקראים "חג המצות" ממילא כבר יש בשבת שלפני זה התחלת השפעה של פסח. ויש להוסיף מה שהבאתי לקמן בשם שפ"א ובית הלוי דעיקר שורש קדושת המועדים בכלל ופסח בפרט נובע מקדושת השבת וא"כ בוודאי יש לנו לקרותו שבת הגדול.

עוד טעם הי' רגיל מו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל להקדים בדרשותיו לשבת הגדול⁶¹ דבאמת כל שבת נקרא שבת הגדול כמו שאומרים ברצה "השבת הגדול והקדוש הזה" [ובפשטות שם קאי הגדול על עצם השבת וכן קאי על הנס הגדול שנעשה בן] אלא דלכן נקרא שבת זה שבה"ג כדי שלא נזלזל בשבת זו כיון שמחמת סמיכותו לפסח, ומחמת נקיון החדרים לפסח ממעטים מעונג שבת, ואוכלים הסעודה במקום לא מכובד כ"כ, ונראה כאילו הוא שבת פחות חשוב לכן מדגישים לקרותו שבה"ג.

ובנוס"א אמר לאלו ששאלו אותו ע"ז שבשה"ג ממעטים מעונג שבת, והשיב כי כל לבבות דורש ה' וזה גופא עונג וכבוד שבת כיון שזה בשביל רצון ה', ולכן מדגישים שזה שבה"ג. ולפ"ז בשנה שערב פסח חל בשבת הרי

⁶² זכר זאת ליעקב שם.

⁶³ שרשי מנהג אשכנז עמ' 688.

⁶¹ שמעתי מפי תלמידו הרב ישראל נאגער שליט"א. ועי' בזכר זאת ליעקב עמ' ק"כ.

לגאולה, [ולד' אוהב ישראל לקמן יש גם ענין פנימי למה דרשת הרב מעורר גאולה ע"ש] ולכן מסיים הנה יתקיים הציפיה וההמתנה והנה הוא כבר מגיע.

הארת מוחין דגדלות מתחיל משבת הגדול

ונסיים בדבריו הנפלאים של האוהב ישראל [יארציט ה' ניסן] בטעם שנקרא שבת הגדול וגם בטעם דרשות הרבנים בשבת זו ותמה כ"כ על אשר כולם מחפשים טעם, ולא אומרים דבר פשוט כזה.

ולהבין דבריו נקדים דברים יסודיים הנוגעים ליו"ט פסח בכלל ולליל הסדר וסיפור יצ"מ בפרט, וזה ענין מוחין דגדלות ומוחין דקטנות שכ' במקובלים דזה עיקר ענין ליל הסדר, ונביא בזה דברי הבני יששכר בספרו דרך פקודיך [מצות עשה כא חלק המחשבה אות ט ובהערות שם] שמסביר ענין קטנות וגדלות בקצרה, דהנה כל הספירות והמדרגות צריכין שיכנסו בהם מוחין כמו שמצינו בעולמנו דאדם אינו יכול לפעול מאומה באיבריו אלא כשיש לו מוחין משא"כ כשנסתלקו המוחין כגון בשינה וכיו"ב, והנה ע"י עבודתנו נעשית המשכת המוחין לכל מדרגה, ספירה, ועולם שאנו עוסקין בו, וכמו שבעולמנו כשבא הולד לעולם אעפ"י שיש בו מוח אבל הוא בקטנות המוחין ואין בו דעת שלימה וצריך המשך זמן על מנת שיהיה בחי' גדול ובר דעת, ובינתיים הוא משתמש במדותיו לדברים חסרי ערך כגון שאוהב חתיכת זכוכית ומתיירא מתרנגול, עד שיהי' בן דעת ויאהוב ויפחד ממה שראוי לאהוב ולפחד, כך יש בסדר כניסת המוחין לספירות, קטנות ואח"כ גדלות, והנה בליל פסח היה הענין בסדר הפוך בדרך נס היינו דבתחילה נכנסו כל המוחין יחד גם מוחין דגדלות ואח"כ חזרו למוחין דקטנות ושוב חזרו והגדילו.

והנה ענין יציאת מצרים ישנו בכל אדם ובכל זמן בעת יציאת איזה מדה ממדותיו מהקטנות דהיינו מדת יראתו ואהבתו, דהיינו שלא יפעול פעולת מדותיו בקטנות כמו הקטן שאין שכלו שלם, כן הוא הדבר השי"ת ברא בהאדם המדות הללו שלא יפעול בהם רק בגדלות השכל, דהיינו ביראתו לא יירא משום דבר רק מגדלות יוצרו, ובאהבתו לא יאהב כי אם רצונו ותורתו ומצותיו, וכן בכל המדות כנודע. והנה קודם שיוליד המדות הללו בנפשו הם עדיין בקטנות ומשתמש במדותיו שלא במקומן כמו קטן, דמיון גלות מצרים שהיה בקטנות הדעת כנודע, וכאשר יוציא איזה מדה ממדותיו מהקטנות נקרא יציאת מצרים, רמז לגדלות שנתפשט הנקודה לשיעור קומה שיתפעל במדה זו בכל איברי גופו.

הנה לרמז זה נצטוינו ביציאת מצרים הכללי לספר נפלאותיו בליל היציאה, ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים וכו' (ובאם עיני שכל לך תתבונן 'אנו' חב"ד שלנו, 'ובנינו' חג"ת, 'ובני בנינו' נה"מ בין והתבונן). כי היציאה היתה שלא כטבע, כן ביציאת מצרים הפרטי מחוייבים אנחנו להודות לד' על אשר הוא בעוזרנו להוציא מדותינו מסוד הקטנות, כי אלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אין יכול לו וכו'.

וכן מבואר אשר יציאת מצרים היה בחפזון שלא יכלו להתמהמה, והיה גדלות קודם קטנות [פע"ח שער חג המצות פ"א]. ולדעת זה סוד הפסוק למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים (מלשון עולל ויונק) ואת אותותי אשר שמתי בם [שמות י ב], רצ"ל אש"ר המה (המוחין), הנה במצרים התעללתי אותם, היינו שהיו גלות מצרים בסוד הקטנות עדיין שלא הפריחו ישראל עדיין מצות ומעשים טובים. ולעשות האותות לצאת בני ישראל, מן ההכרח הוא ע"י הגדלות, הנה היה גדלות קודם קטנות שלא כטבע, וז"ש אשר התעללתי במצרים, ואף על פי כן ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני הו"ה המהוה כל והוא כל יכול. וכאז כן עתה בליל היציאה הוא התעוררות הזה, וע"י מצות הסיפור מתעורר בנו יציאת מדותינו אל הגדלות אפילו אם אין בנו מצות ומעשים טובים כל כך. וכן הוא הענין תמיד בכל בן ישראל יציאת מצרים הפרטי, חוזק החסידות הוא בתחילתו, ואח"כ נופל ממדרגתו עד כי יתנהל לאטו לרגל המלאכה מלאכת עבודתו עבודת הקודש, ישמחו ויגילו המשכילים בהתבוננם בעין השכל בדרוש הנפלא הלזה ואמרו אך טוב לישראל. עכ"ד הבני יששכר.⁶⁴

ועתה נבוא לדברי האוהב ישראל [בליקוטים השמטה לשבת הגדול] שכתב דהקדמונים בקשו טעם לשם שבת הגדול. זה בכה וזה בכה. והתפלא טובא על בקשת הטעמים. דיל"פ כי בעת גאולת מצרים התחילו מוחין דגדלות להאיר בהעולמות והם חיות העליון. וכל שבת ושבת אזי מתנוצץ האור העליון ממוחין דגדלות להעולמות. וכל ימי השבוע מקבלין שפע עילאה משבת קודש וכל שבתות השנה מקורן ומבוען הוא משני שבתות שבשנה,

⁶⁴ ויש להוסיף דכן הוא כשרואים ניסים גדולים כמו שהי' כאן בא"י במוצ"ש תזריע תשפ"ד [לפני פסח] שנשלחו מאות טילים מאירן ולא קרה כלום, אפשר להסתכל ע"ז במוחין דקטנות, היינו שזה נעשה ע"י מערכת ההגנה הטבעי של א"י ושל האומות העולם, ואפשר להסתכל ע"ז במוחין דגדלות שזה יד' המגין עלינו, וכל מערכת הבטחון כאן בא"י הם תינוקות שנשבו במצב של תינוקות וקטנות הודעת כפשוטו, וכמו של"ש להסביר לילד קטן מושגים גדולים, הי"ג ל"ש כלל להסביר להם שהכל הוא מערכת של ניסים, והקב"ה יעזור שכמו דביצ"מ הוציאנו הקב"ה ממצב של קטנות הדעת לגדלות בקפיצת מדרגות כן יאיר הקב"ה השפעה זו על כל ישראל וברגע אחד יכירו כולם כח מלכותו יתברך.

השיעבוד והגלות היה הקליפות למעלה ראש רחמנא לצלן. והיו נאחזין בהמוחין דקטנות מהקדושה. והיו עובדים אז למזל טלה ראש לכל המזלות והוא הבכור לכולם. וה' הכה כל הבכורים שבמצרים וזהו ענין מכות הבכורים. ובעוד שהיה הגלות והשיעבוד, היה תוקף כח יד הקליפות רחמנא לצלן. עד שהוצרך אז הקדוש ברוך הוא כביכול בכבודו ובעצמו לעבור בארץ מצרים. ונאמר (שמות יב, יב) והכיתי כל בכור כו'. וביערם וטיאטם מן העולם עד שהפילם עם בכוריהם. ובעת הזאת התחילו המוחין דגדלות להאיר בישראל ולהם משפט הבכורה. והוציאם מבין בכורי מצרים לבחינת בני בכורי ישראל. וענין בכור, הוא כוחו וראשית אוננו. הוא החכמה עילאה הנקרא ראשית התחלת הכח המתחיל להתנוצץ בציור מועט וזהו חכמ"ה. כ"ח מ"ה. פנימית הכח והתחלתו להתגלות. וכמעט שאין לו ציור כלל וזהו (ר"ה לב א) בראשית נמי מאמר הוא, כתרגומו בחוכמתא, מאמר ולא מאמר והוא הנותנת חיות לכל העולמות בכח אין סוף יתברך ויתעלה. והוא נשמת העולם מחשבה עילאה בערך ראש מחשבת ישראל אשר עלו במחשבה הכל בשביל ישראל הנקראים ראשית בשורשם קודש ישראל לה' ראשית תבואתו (ירמיה ב, ג). אולם ציור מועט המציאות מעין בינה ובחכמה יש כח בינה והוא אב לכולם מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית (תהלים קד, כד) כמו שכתוב בזוהר הקדוש (תרומה קעה ב) כולם בחכמה עשית, בבינה. וכמו שדברנו כי לחכמה יש כח בינה. וזהו כח כפול והוא במספר אי"ק בכ"ר. אי"ק מספרו קי"א גימטריא אל"ף במילואו והוא האחדות האמיתית. בכ"ר הוא מספר שני אלפי"ן אל"ף חכמה, אלף בינה. וזהו בכ"ר לשון בכור היינו כוחו וראשית אוננו. וזהו קדש לי כל בכור. והיה אז בעשור לחודש, כדי שיהיה אז קיחת השה להכניעו ולהשפילו מחלק בכורה. ואז התחילו מוחין דגדלות להאיר על ישראל. וזהו ענין שבת הגדול. ולכך אחר כך בימי יהושע נבקע הירדן גם כן בעשור לחודש הזה (יהושע ד, יט) כי מאותו הזמן מתחילין להאיר המוחין דגדלות ראשית המחשבה על זרע ישראל הנקראים ראשית. וזהו (יהושע ג, ז) ביום ההוא אהל גדלך כו' והבן כל זה היטב מאז והלאה והדברים מאירין. וכן יהי רצון שיקוים בנו במהרה כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. וזה יהיה על ידי משיח צדקנו שיבוא במהרה בימינו אמן: עכ"ד אוהב ישראל.

הרי לנו כמה גודל חשיבות שמיעת דרשת הרב שעיי"ז נעשה סוד זיווג, והכנה לבריאת העולם החדש, וכן ענין שבת הגדול שמשבת זו מתחיל כבר להאיר ענין מוחין דגדלות שמכוחה יצאנו ממצרים וא"ש שם שבת הגדול כפשוטו ממש, וא"ש דברי החת"ס בדרשותיו לשבת הגדול [רל"ד א'] [הבאנו לקמן] שקדושת שבת הגדול

היינו שבת הגדול ושבת תשובה, והם הראשים לכל שבתות השנה. אולם בריאת העולמות היה בניסן ובתשרי, אך בתשרי היה בבחינת הריון היום הרת עולם, בחינת נראה ואינו נראה. ולכך נקרא שבת תשובה. [מעולם היראה והוא הנותנת יראה עילאה לכל שבתות השנה]. ושבת הגדול בשם שבת כלה, לפי שבהם היה דורשים הראשי ישיבות וגם עד עתה נהגו הרבנים בכל עיר ועיר לדרוש בשבתות האלו והטעם כי שני חדשים אלו ניסן ותשרי נעשה בהם סוד הזיווג. ונודע שלפני הזיווג צריך להיות נשיקין כי מקודם צריך להיות אתדבקותא רוחא ברוחא, וזהו נעשה על ידי הנשיקין שהדכר מנשק להנוקבא בחביבותא ורחימותא ומתדבקים שניהם רוחא ברוחא ונעשה יחוד גמור, ולכן בחדשי הזיווג היו דורשין והיו מכוונים לעשות בזה סוד נשיקין להזיווג. כי החכם הדורש היה מקשר את עצמו למעלה בעולמות עליונים והיו דורשים לפני העם, והעם מקבלים הדיבורים ממנו. וזהו סוד אתדבקותא רוחא ברוחא סוד נשיקין זיווג.

ולכך נהגו גם כן שהחתן דורש לפני החתונה והוא גם כן מטעם הנ"ל שקודם הזיווג צריך להיות נשיקין. והנה הדרשה שהיו החכמים הקדמונים דורשים היה נחלק לשני פנים. הפן האחד שהיה במשמעות הדיבורים ענין פנימי נסתר ונעלם ואינו נגלה לשום אדם רק למי שמבקש דבר ה' באמת ומבין מדעתו. והפן הב' הוא הלבוש שהחכם מלביש בו את הענין הפנימי הנעלם הנ"ל. והענין מהדיבורים של הלבוש הנ"ל הוא גם כן דבר נאה ומתקבל.

ועל דרך זה יש לפרש הפסוק [שה"ש ד, יא] נופת תטופנה שפתותיך כלה, ר"ל הדרשה שדורשים התלמידי חכמים בשבת כלה הוא מתוק אצל הקדוש ברוך הוא יותר מגופת צופים. דבש וחלב תחת לשונך, היינו שהענין המכוון בדרשתו זו הוא נסתר ונעלם מעין כל אדם. רק להאנשים הבאים בסוד ה' ליראיו. וריח שלמותיך, היינו הלבוש שהוא מלביש בו ענין הפנימי הנ"ל, הוא גם כן כריח לבנו"ן, היינו ל"ב נתיבות החכמה, ונו"ן שערי בינה.

ונחזור לענינינו, שבתשרי היה ההריון. ובניסן היה הלידה, תחלת התגלות כח העליון והארת אורות העליונים. ושבת קודם הראות לישראל כל חירו וכל טיבו וכל ברכאין טבין דלעילא. ואז כאשר התחילו להאיר בשבת המוחין דגדלות שוב לא פסק והולך ומאיר ואז נתגלה אהבת העליון ודביקות הכנסת ישראל לאביהם שבשמים, ולכך נפתח אז המקור המאיר ובא לכל שבתות השנה התעוררות תשוקה ודביקות עליון. ולכך הזמין ה' יתברך שיהיה אז השבת הלז בעשור לחודש דוקא. כדי שיהיה אז קיחת השה כמו שנתבאר, והוא כי בזמן

[ובפרט בשנה שנכנסים מש"ק ישירות לפסח אז בוודאי כח השבת משפיע ביותר על היו"ט]

א: הנה בקראי דפרשת אמור [ויקרא כ"ג י"א ט"ו] כבר נקרא יו"ט פסח שבת שנה שם "ממחרת השבת יניפנו הכהן" "וספרתם לכם ממחרת השבת", עד כדי שהצדוקים נקטוהו כפשוטו דהכוונה לשבת ממש, וחז"ל **במנחות סה**: האריכו להוכיח דבאמת הכוונה ליו"ט א' של פסח, ושבת הוא ע"ש הפסוק ביום ראשון שבתון כדפירש"י שם. אבל וודאי יש סבה דדוקא פסח נקרא כן.

ב: עיקר שבת הוא זכר ליציאת מצרים כמפורש בתורה פ' ואתחנן [דברים ה' י"ד] "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ע"כ צווח ה' אלוקיך לעשות את יום השבת", ונחלקו **רמב"ם ורמב"ן** בביאור ד"ז דלרמב"ם [מו"נ ב' פל"א] כיון דבמצרים לא הי' לנו מנוחה לכן צונו לשבות לזכור חסדי המקום שהוציאנו מעבדות למנוחה, אבל **רמב"ן בואתחנן שם** אינו רואה זכר בזה שבטל ממלאכה, ולכ"פ דשבת הוא הוראה על עיקר הבריאה, ויצ"מ הוא הוכחה לזה דע"י האותות ומופתים ביצ"מ זה רא"י שברא הכל במעשה בראשית.⁶⁶

ג: **בפסחים קיז**: דילפי' מגז"ש זכירה זכירה דיש להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום [בין בכוס בין בתפלה של שבת בגז"ש דפסח ובשאר מועדים במה מצינו מפסח -רשב"ם] כתיב הכא למען תזכור את יום וכתוב התם זכור את יום השבת לקדשו.⁶⁷

ובנוסף הקידוש אומרים "תחלה למקראי קודש זכר ליצ"מ" ופי' **הטור סי' רע"א** סי' דזכר ליצ"מ קאי על התיבות שלפניו תחלה למקראי קודש שהשבת הוא תחלה למקראי קודש שהם זכר ליצ"מ דהמועדים הם זכר ליצ"מ.

⁶⁶ ובס' צ"פ בשם מורו הרב שלמה סאגיס **מחכמי צפת** פי' בזה למה נקרא שבה"ג כיון דע"י הניסים שהתחילו בשבה"ג עד יצ"מ נתבררה השגחתו ית' ושהוא הבורא והוא היוצר וכרמב"ן א"כ נתחזקו בזה כל השבתות ולכן ראוי לקרותו שה"ג. ובשפ"א שבה"ג תל"ז ביאר דכיון דביצ"מ נתוסף עוד טעם לשבת חוץ מזכר למעשה בראשית הרי נתגדלה השבת לכן נקרא שה"ג. ומהר"ל בתפארת ישראל פמ"ד כ' דעיקר השבת שזה מוציא לפועל וההשלמה של הבריאה, ושבת בראשית הוא השלמה לחלק הטבע של הבריאה, אבל כשנבחרו ישראל לעם ביצ"מ הי' זה עיקר ההשלמה לבריאה ולכן השבת לפני יצ"מ שעל ידו יושלם הבריאה ראוי לקרותו שבת הגדול יותר ויותר מכל שבת בראשית, וסיים **שוהו הפירוש האמת והנכון**.

⁶⁷ ועי' **מאירי פ"ב אבות מ"א** דוגמא להא דהוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, דקאי על הא דמזכירין יצ"מ בקידוש היום "שהוא קל בעיניך והוא דבר משקיע בלבבות אמונת החידוש שנמשך ממנה ג"כ אמונת שינוי הטבעיים ונמצא שיוצא ממנה מה שיוצא מענין הפסח ג"כ."

נמשכת עד פסח, דהרי כח מוחין דגדלות בא משבת זו. ולפ"ז גם א"ש טעם דרשת שבת הגדול דמסגולת שבת הגדול שאפשר ע"י הדרשא להכניס השגות של מוחין דגדלות להמון העם, אם ע"י דרשא עמוק בהלכה לתת להם מושגים של גדלות בתורה, או ע"י ביורר גבורות ה' במושגים של גדלות, וכמשנ"ת בתחלת דברינו בפ' מצורע מדברי השפ"א דלכן דורשין בשבת הגדול שאפשר לדרוש ולברר כח הבורא, וא"כ שם דרשת שבת הגדול אינו במקרה, רק בעצם, דהדרשא בא לנצל כח הגדלות שיש בשבת זו.⁶⁵

מה שפוסקין לומר ברכי נפשי

עוד אמר בדרשא [שנת תשל"ח] מה שכ' ברמ"א סי' ת"ל שפוסקין בשבת זו לומר ברכי נפשי ויל"פ בדרך צחות דלכא' איך יש להתפעל מן הבריאה וכמו שאמר דוד מה רבו מעשיך ה' הרי המפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ה"ז מתחייב בנפשו, ובהכרח דתכלית האדם הוא הדביקות, ובעת לימודו בתורה הרי הוא כ"כ דבוק בה' וא"כ אין לו להפסיק להשיג דבקות ע"י הבריאה, אבל בזמנים שאינו עוסק בלימוד שפיר יש דבקות ע"י הבריאה, והנה בקרי"ס הגיעו כלל ישראל למדרגה עצומה בדביקות עד שראתה שפחה על היס וכו' ובמדרגה זו תו א"צ לדביקות המגיע ע"י נפלאות הבריאה ולכן אין לומר ברכי נפשי.

הקשר ההדוק בין שבת לפסח

ובאמת יש מקום בלא"ה להשקיע ולגדל את השבתות לפני פסח, כיון שפסח ושבת קשורים ואדוקים זה בזה מאד ושבת עצמו קשור ליצ"מ וכפי שיבואר.

⁶⁵ וכבר מצאנו בעוד ספרים שמקשרים שם שבת הגדול ע"ש גדלות הדעת וחייב במצוות דבכלי חמדה בהערות פרשת בשלח הערה ד', כתב טעם למה נקרא שבת הגדול, דמבואר במדרש דגם במצרים שמרו שבת, ונראה ברור כיון דהוי להם אז דין בי' לגמרי ולא ניתנה שיעורין לב"נ, היו אז כולם חייבין בשמירתו אף קטנים בני דעת, אמנם בשבת שלפני הפסח שכבר נצטוו אז על הפסח, ובפסח כתיב כל ערל וב"נ לא יאכל בו, וע"כ בשבת זה נכנסו לגמרי לכלל ישראל, דאל"כ לא היו יכולין לעשות את הפסח, וא"כ בשבת זו שוב לא נכללו קטנים כ"א גדולים בן י"ג שנים, ולכן נקרא שבת הגדול כי מצד קדושת ישראל מוזהר רק גדול ולא קטן. ובס' פודס יוסף בראשית א טז כתב דבעת פרידת שלום מאדמו"ר מגור שליט"א באטרו חג שבועות תר"צ דיבר אתו הרבה בענין הא דהגדרת גדול זה שאינו סומך על שלחן אביו וקטן זה הסומך על שלחן אביו [ב"מ י"ב], ולכן הלבנה נקרא קטן שסומך על אור השמש, והציע לאדמו"ר שעפ"י זה י"ל טעם על שבת הגדול, דהרי יו"ט נקרא ג"כ שבת כמו שנאמר [אמור כ"ג, ט"ו] ממחרת השבת ולא כצדוקים [עיין מנחות ס"ה א], וכתוב [אמור כ"ג, ב] אלה מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם, אל תקרי אותם אלא אתם, אפילו שוגגים מזידיים ומוטעים (ר"ה כ"ה א), וא"כ יום טוב סומך על שלחן אחרים היינו בית דין, ונקרא קטן נגד שבת דקביעא וקיימא, וזהו טעם שבת הגדול, זה השבת הוא שבת הגדול, אבל שבת שאח"כ היינו יום טוב אחר שבת זה הוי שבת קטן. [וכ"כ בס' בני יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר ג - שבת הגדול עיי"ש שכ' ט"ו טעמים לשם שבת הגדול].

השבת הוא שורש קדושת המועדים

ושורש הניסים

אולם בית הלוי [בראשית ד"ה איתא במדרש] פי' שהשבת הוא יסוד לכל הקדושה והניסים דהשפעת הקדושה והניסים בעולם באה בזכות השבת, ולכן השבת הוא השורש ליצי"מ וזה"פ תחלה למקראי קודש וזכר ליצי"מ עי"ש שהאר"י.

ובסדר היום [סדר קידוש ליל שבת] ביאר ע"פ המבואר במדרש [שמו"ר א' כ"ח] שמשא שאל מפרעה יום אחד שינוחו בני"י מעבודתם והודה לו פרעה והלך משה ותיקן להם היום השבת לנוח בו, ולכן בשומרינו את השבת אנו נזכרים ביצי"מ שכבר ניתן לנו שבת בהיותנו ממצרים.

ובאמת בפ' אמור [ויקרא כ"ג ג'] דהוא פרשת המועדים דכתיב אלה הם מועדי כ' אח"כ "ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון" וגו' וכבר עמד רש"י שם בזה דמה ענין שבת אצל מועדות, אלא שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאילו חילל את השבתות וכל המקיים את המועדות כאילו קיים את השבתות.

ובשפת אמת בפ' אמור עמד בזה כמה פעמים וכ' "כי בכח השבת זכו בני"י אח"כ למועדות כי השבת ניתן מקודם לבני", והשבת הוא עדות שמעידין בני"י על הקב"ה, ועי"ש שקיבלו כראוי ניתן להם המועדות, וכפי הקירבה להקב"ה כך הוסיף לנו מועדות, והשבת הוא הקדמת השער לכל אלו המדרגות, וכמו בבהמה שצריך ז' ימים תחת אמו ורק אח"כ ירצה, ה"נ אדם ברית מילה רק ביום השמיני כדי שיקבל מטרוניתא תחלה בש"ק". [תרמ"א]

עוד כ' ד"מלבד מה ששבת קבוע וקיימא יש לבני"י חלק בקדושת השבת אשר תלוי בהם כמ"ש "זכור את יום השבת לקדשו" ובשמור כתיב כי עבד היית במצרים, וכן אומרים "זכור ליצי"מ" ומצד זה מיוחד השבת לבני"י, ובקידוש אומרים זכר ליצי"מ וגו' אלו הוא עולם שנה נפש ובכולם נמצא קדו' השבת, מה שקבוע וקיימא ונותן קיום לכל הבריאה זהו זכר למעשה בראשית ונותן קדוש בזמנים ולכן הקדים שבת למועדים, כי בכח שנמצא שבת בזמן זכו בני"י להוסיף עוד מועדות, וזהו תחלה למקראי קודש, ובנפש היא נשמה יתירה שיוורד לבני"י בשבת, וזהו זכר ליצי"מ שע"י הארת הנשמה יתירה נעשין בן חורין" עכ"ד. [תרמ"ה]

הרי לן לדברי השפ"א והבית הלוי, דעיקר שורש החירות והניסים שזכו ביצי"מ יסודו מקדו' שבת, וכן עיקר קדושת המועדים יסודו מקדושת שבת, ולפ"ז מה שסידר

משה רבינו שיוכלו לשבות במצרים הי' באמת עיקר ושורש ליצי"מ של אח"כ.

היתר אוכל נפש בפסח שאני משאר יו"ט

ובדרשות חת"ס [לשבה"ג ע' ונ"ב] דקדק הא דבשאר ימים טובים כ' איסור מלאכה בנוסח "מלאכת עבודה לא תעשו" ומזה ידעי' דלא נאסר אוכל נפש, ובפסח כ' להיפך דבעצם הכל אסור רק דבא אח"כ להתיר "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" [שמות י"ב ט"ז] וביאר כיון דבשאר ימים טובים אין קדושתו גדולה כ"כ לאסור מלאכה דהוי כפורים, רק זכר ליצי"מ שנפטרנו ממלאכות שעבד עושה לרבו אסר לנו מלאכות אלו וא"כ ל"ש במלאכות שאדון עושה לעצמו, אבל פסח א"צ זכר ליצי"מ כיון שבזה אנו עוסקים, אך דאותן הימים קדושתו גדולה כ"כ כשבת ויה"כ וראוי לאסור כל מלאכה, רק דמ"ע דשמחת יו"ט דוחה ומתיר לפחות אוכל נפש, ולכן בפ' בא כ' דבעצם אסור רק דיש מתיר מיוחד, אך אשר יאכל לכל נפש וגו' אבל בשאר יו"ט מעיקרא לא נאסר רק מלאכת עבודה.

[עוד כתבו בספרים] שם משמואל בשלח תרע"ד שפת אמת נח תרס"ג ועוד] דשבת עצמה היא בבחי' יצי"מ שבה יוצאים ישראל מתחת שיעבוד היצה"ר וחוסים בצלו של הקב"ה]

והנה חלק ממה ששמעתי מפי הג"ר ישראל דוד שלעזינגר שליט"א לבאר הקשר ההדוק בין שבת לפסח:

הנה כ' בשפתי צדיק דלכן זה הפריע כ"כ לפרעה שאמר תכבד העבודה וגו' ואל ישעו בדברי שקר [שמות ה' ט'] ואיתא במדרש דקאי על המגילות שהיו משתעשעות בשבתות דזה גרם להם שכל ימות השבוע יכלו להתחזק.

ובתוס' פסחים קיז: [ד"ה למען] בשם מהר"ם בשם מדרש לפי שבמצרים עבדו בהם בפרך ופרך בא"ת ב"ש וגו' שהם מלאכות מ' חסר אחת וכשנגאלו ממצרים הזהירם על השבת לשבות מאותם ל"ט מלאכות.

ובלבוש סי' ת"ל הסביר הא דתלו נס דלקיחת השה שהי' בעשרה בניסן בשבת [ובשפ"א תרמ"ב כ' הלשון "המפרשים עמדו דהו"ל לקבוע הגדולה בעשירי לחודש גם בחול ואי"ז קושיא "כי היתכן לומר שהי' במקרה שנפל עשירי לחודש בשבת"? עי"ש ע"פ דרכו דכל הקדושות נמשכים מכח השבת] כיון דרק ע"י שבת שאלו המצרים את ישראל אודות השה, כיון שידעו שישאל שובתים בשבת, וכאן ראו שהם קושרים השה למיטה ויש בזה איסור קושר לכן שאלו אותם ע"ז ואלא ידעו להבדיל בין קשר של קיימא לקשר שאינו ש"ק עי' א"ר

להעיד על מה שלא ראיתי ולא ידעתי, אמנם ביצ"מ ראינו בעינינו כי הבורא הוא החפץ הוא היכול א"כ ע"י יצ"מ נעשה עד על שבת בראשית, ולכן הוקדמה בגלות שתי שנים לונושנתם שיהי' רק תת"ן שנה במקום תתנ"ב, דגימ' "שבת פסח" הוא תת"נ, דבזכות אמונת שני ימים שבת ופסח שהם "ימי קדם", דימי בראשית, הוקדם הגלות שני שנים ועי"ז נזכה להגאל מהרה, וזה פ"ת תת"ן אמת ליעקב וגו' מימי קדם דהיינו רק תת"ן בזכות ימי קדם" עי"ש.

עכ"פ להמבואר הקשר הדוק בין שבת לפסח, ושכל כח יצ"מ נובע ממה שמרו שבת, ושבת הוא שורש יצ"מ כמו שאומרים בקידוש "זכר ליצ"מ" א"כ יש מקום גדול להשקיע בשבת זו, וכן כל השבתות של ניסן דאיננו מוגבל דוקא לשבת לפני פסח, כיון דכל חודש ניסן הוא חודש הגאולה דכבר מר"ח שקידשו את החודש כבר הותחל שורש החידוש והגאולה.

קדושת שבת הגדול נמשכת עד פסח

והנה מרן החת"ס בדרשותיו לשבת הגדול [רל"ד א' כ' דמה שקרא התורה ליו"ט פסח שבת ולזה פקרו הצדוקים, גם יל"ע למה נקרא שבת הגדול, וליה"כ קורים לו ג"כ יום הגדול יומא צומא רבא, ות"י דכל מצוה בעידנא דעסיק בה מגינא ונמשכת כל אותה היום ע"ד ברוך ה' יום יום, אך אם עבר יומו בטל כבר בטל קרבנו, ולהיות כי כפרת יוה"כ נמשכת, גם כל הד' ימים שבין יוה"כ לסוכות אז נקרא יום א' לחשבון עוונות וגם אז מתכפר ע"י ד' מינים כידוע, וגלות מביתו לסוכות לכן מתחשב יוה"כ כיומא אריכתא ומתארך עד יום יום א' של חג ולכן נקרא יומא צומא רבא, - כי כן הוא ממש עת צאת ישראל ממצרים ורצה הקב"ה לזכות את ישראל שיהי' זכות השבת כלולה עם גאולתם ע"כ התחיל בלקיחת הפסח ביום השבת שלפניו, ולא נגמר מצותו עד ליל ט"ו אחרי שאכלו ונמשכה קדושת שבת ההוא עד אז, וכן בכל שנה בהגיע עת דודים מתעורר האור ההוא, והשבת הסמוך לפסח מלפניו ממשך אורו עד יו"ט הראשון ומתאחד עמו וה"ל יומא אריכתא, לכן לו נאה להקרא שבת הגדול ומשום כן יום ט"ז בניסן הוא מחרת השבת באמת וא"ש. [ועי' מש"כ לעיל בשם אוהב ישראל בהתפשטות הארת מוחין דגדלות משבת הגדול]

ובשער יוסף שם העתיק מכת"ק מרן בפנקס לפ' בא קצת בנוס"א וז"ל בטעם שנקרא שבת הגדול משום דכל שבת מושך קדושתו רק עד מוצאי ש"ק ואז חוזרים רשעים לדינם ואומרים ויהי נעם כידוע אך שבוע שחל יו"ט בתוכה כיון שהימים שבינתיים מונחים בין קדושת שבת לקדושת יו"ט, נמשך קדושת שבת יותר ואין אומרים ויהי נעם, כי אין שליטה למזיקין אז, נמצא אותו השבת הוא

ומלבושי יו"ט שם] וזה מתאים עם הנ"ל דהעבידו בני"ב בפרך היינו ל"ט מלאכות ושבתו מאותם מלאכות, וזה גרם לנס דשבה"ג.

ביערות דבש באמצע דרוש כ' הא דכ' בתורה דהיו במצרים ת"ל שנה והרי מלידת יצחק הי' רק ת' שנה, אלא דבעיקר לא נגזר עליהם לעבוד בשבת, אבל המצרים העבידום גם בשבת, רק שלא עשו מלאכות שנים הי' 210 אלא שמרו את הפירות וכדו' ולכן מ 30 באמת צריך להפחית שביעית מהם שהוא בדיוק 30 שנה, וא"כ בד' מאות שנה נחשב שיש עוד 30 שנה בפועל ולולא כח השבת הרי היו במצרים עוד ואז היו נשקעים ח"ו בטומאה נמצא דבזכות השבת נגאלו.

בזה מבואר הא דהסימן בשו"ע על שבה"ג הוא סי' ת"ל כיון דהא דהוי ת"ל שנה הוא מכח שבת קודש, וכן אמר מו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל⁶⁸ שבא לרמז על מה שהיו ת"ל שנים בארץ לא להם.

שבת ופסח ביחד גי' 850 שהוא כגי' תכלת ששניהם מזכירים כסא הכבוד דתכלת דומה לים [חת"ס] אבל שנאת חנם חסר אחד 849 שפוגם בגאולה [רמ"ע מפאנו עשרה מאמרות]

כתוב הרוקח "מצות יאכל את שבעת הימים" כ' ה"א הידוע דקאי גם על שבעת ימות השבוע, דמי שאוכל מצות הרי הוא שותף במעשה בראשית, ולהנ"ל א"ש דימי פסח מקבילים לענינו של שבת.

בזה יתבאר לנו היטב הא דמגילה יג: דאמר המן ואת דתי המלך אינם עושים דמפקא כולא שתא בשה"י פה"י ופירש"י שבת היום ופסח היום⁶⁹ נקט שבת ופסח דוקא. דשניהם מורים על ענין אחד והפריע לו על שאנו חיים עם זה כל יום ע"י הכנות לזה, וכמ"ש בעשר צחצחות בשם הרה"ק ר' אלעזר מליזנסק זי"ע דהי' איכפ"ל מה שבכל יום הם מכינים לפסח ושבת, עי' בן יהודע מגילה שם דכל ימה"ש עוסקים בהכנת המצות, או כדפי' החת"ס בדרשות עי' קצ"ח דהי' איכפ"ל על שגם אם עברו כ"כ הרבה שנים עדיין חיים עם יצ"מ.

ונסיים בדברי החת"ס בדרשותיו לשביעי ש"פ [עמ' רע"ב] שכתב "כתב הרוקח [סי' רצ"א] הא דכתוב "מצות יאכל את שבעת הימים" בה"י הידועה דהיינו ז' ימי בראשית, כי ז' ימי בראשית וז' ימי יצ"מ אדוקים זה בזה, ושבת בראשית הוא תחלת הבריאה ונגמרה בפסח בצאת ישראל ממצרים, ושה"י פה"י הכל אחד, ולכ"כ ממחרת השבת כי המשמר שבת מעיד על כל הנ"ל, דאיך אוכל

⁶⁸ זכר זאת ליעקב שם.

⁶⁹ אולם בדרשות חת"ס עי' קצ"ח חידש דהכוונה שבועות היום.

מושבתיכם אסור להראות גם פנים של כעס, וא"כ לדברי החת"ס שמאחרי שבת הגדול עד יו"ט פסח נמשכת קדושת שבת א"כ בכל ימים אלו יש היתר לא להראות פנים של כעס כלל.

בענין ההידור דריחיים של יד

הנה הרבה מחמירין לקנות ריחיים של יד ולא יודעים על מה הם מחמירים, וסוברים דהולך ביחד עם החומרא של מצות מכונה, ובאמת ק' קצת החומרא הזאת וכפי שנבאר.

הנה בסי' ת"ס ס"א פסקו בטור ושו"ע כראשונים דאין לשיין ואופיין ע"י חש"ו גם כשגדול ע"ג, והוסיף הב"ח דה"ה טחינה לשי' הרא"ש המובא לעיל סי' תנ"ג דבעי' טחינה לשמה, אולם הט"ז כ' דלפני הלישה גם לאלו הסוברים דבעי' שמירה משעת קצירה או לפחות משעת טחינה, מ"מ בזה בוודאי מהני ע"ג כיון דעיקר עשיית המצה הוא לישה ואפי"י ורק זה צריך לשם מצה, ולכן מובן מה שבליטא נוהגים לעשות טחינה ע"י ריחיים של יד וא"כ צריך פועלים וזה ע"י גוים, ומהני ע"ג לכו"ע וכן דקדק מחצה"ש ממהרי"ו שהובא במג"א סק"א.

אולם הפמ"ג לא הבין החילוק של הט"ז ושבח אותם המחמירים שהכל יהי' ע"י ישראל, וכן מדברי הרשב"א המובא במג"א מבואר, דגם הקצירה צריך לשמה והא"ר והמטה יהודה חששו לשי' הב"ח. והובא כ"ז בביאור"ל שם ד"ה אין לשיין והאריך בזה, והביא ד' הט"ז ודעת הב"ח והא"ר שחלקו עליו ושהפמ"ג פקפק ג"כ על הט"ז וכ' ביאור"ל ד"המנהג הפשוט לסמוך על שי' הט"ז וכן החק יעקב והלכה ברורה והגר"ז העתיקו דברי הט"ז להלכה, ומ"מ מי שאפשר לו שיהי' כל תיקוני המצות שלו ע"י ישראל ה"ז משובח". והחת"ס [בהגהותיו כאן ובתשובותיו או"ח סי' קכ"ח] העיר על מה אנו סומכים בקצירה ע"י גוי והלא ל"מ בגדול ע"ג, ולא שאל על הטחינה כנר' דהמנהג הי' בישראל ע"י ריחיים של יד או ע"י ריחיים של מים] ויישב דלא כ' עשיי' בתורה רק שימור ורק השמירה צ"ל לשמה ולא עצם העשיי' ולכן דוקא לישה ואפי"י ל"ש לשמור רק מי שהוא בידו אבל לפני הלישה סגי באחר שיראה שלא יפול מים. [וזה לכ' ע"פ הבנת המנ"ח מצוה י' דהטעם דל"מ מלישה גדול ע"ג, הגם דלא כתיב אפי"י בתורה רק שימור כיון דאין אדם משמר מה שביד חבירו כחגיגה כ"ה, וא"כ זה רק משעת לישה דכבר יש בו מים, אבל שמירה שלא יבוא מים יכול גם מבחוץ, וכחילוק זה הוכיח הגאון רבי אשר ווייס שליט"א מעצם הסוגיא בחגיגה שם ואכמ"ל]

וצ"ע למה לא הזכיר החת"ס דברי הב"ח והט"ז, דממנ"פ אי ס"ל כט"ז הרי הט"ז הסביר דא"צ לשמה רק שמירה, ואי ס"ל להחמיר כב"ח א"כ ל"מ כלל ע"ג, וצ"ל דס"ל להלכה כט"ז דכך הי' המנהג רק שלא ניח"ל

גדול ונמשך זמנו יותר משארי שבתות - ומיום שנברא העולם עד עתה שבת זה של עשור לחודש הזה לא הי' נמשך קדושתו יותר מכ"ד שעות, וזה הי' השבת הראשון שעתידי להיות יו"ט ביום ה' שאחריו, ע"כ נקרא שבת הגדול הראשון.

ובדרשות לשבועות רצ"ג ב' ביאר מש"כ עד ממחרת השבת השביעית דמזה הוכיחו הצדוקים כשיטתם דהרי קרוי שבת השביעית והוא אינו אחר י"ט ובהכרח שבת ממש, אמנם י"ל דרמזו כאן מש"כ המקובלים בשבוע שחל בו יו"ט אין אומרים ויהי נעם במוצ"ש שאין הנשמות חוזרים לדין, כי שבת ההוא נמשך עד יו"ט שלאחריו והיינו מחרת השבת השביעית כי נמשך עד כאן, אך הבייתותים אינם מודים בדין עוה"ב ע"כ אומרים ששבועות מיד אחרי שבת.

בשבוע שחל בו יו"ט אין הנשמות חוזרים

לגיהנם

ודברי החת"ס מוסברים ע"פ מש"כ היעב"ץ בסידורו סדר מוצ"ש על הא דאיתא בטור דבעי' דוקא ששת ימי המעשה כדי לומר ויהי נעם, דצריך תבלין דששת ימי המעשה היכי רמיזי ומה הפסד לאומרו עבור כמה ימי מעשה, אלא עיקר הטעם משום שכשימות החול מוטלים בין שני קדושות יש בהם כדי להגין מן הנזק וההפסד, ואם יאמר אותו אז נראה כפוגם בכבוד הקדושה הנוספת שיש בשבוע זה באמצעה, אלא דק' הרי מבואר בטור שלכך מאריכין בסדר זה לפי שהרשעים אין חוזרים לגיהנם עד שישלימו ישראל סדריהם, ולמה יפסידו המתים במוצ"ש שחל יו"ט להיות בתוכה, ותי' היעב"ץ דבאמת קדושת יו"ט מתפשטת בימי המעשה שחל בהם ומועילה להקל דינם לגמרי בשבוע זו.

[ולפי דברי החת"ס והיעב"ץ, לכ' גם בפסח שחל בשבת אין לומר ויהי נעם דסו"ס ימים אלו הרי הם מוטלים בין שבת ויו"ט, וכן לדברי החת"ס דביצ"מ רצה הקב"ה שיהי' להם זכות קדו' שבת, ושלכן נקרא שבת הגדול דמתאחד עם היו"ט שלאחריו, א"כ עד כמה שאנו מתייחסים לשבת זו כשבת הגדול, א"כ נקבע בו אותה השפעה שהי' ביצ"מ, שמתחיל משם הארת היו"ט, וא"כ אין לומר ויהי נעם. ויתכן לפי הטעם דסו"ס הימים מוטלים בין קדו' יו"ט וקדו' שבת, דגם בכל יו"ט שחל בשבת אין לומר ויהי נעם במוצ"ש שלפניו והיעב"ץ בעצמו הביא צד כזה מספר המנהגים והנ"ל א"ש. [אלא שבכירור הלכה תנינא רצ"ה כתב באריכות דנוסח מוטעה נודמן לן]

בשבוע זו אין להראות פנים כועסות

והנה רגיל בפי הגרצ"מ זילברברג שליט"א דהגם דבשאר ימות החול רשאים לעת הצורך להראות פנים כועסות לצורך חינוך וכדו' [אף שבפנימיות הלב אסור בהחלט] מ"מ בשבת קודש דכתיב לא תבערו אש בכל

בשעת טחינה, והג"ר יוסף שרייבער שליט"א טען דעושים כל מה שאפשר לעשות וקצירת יד יותר ק' אבל לפחות נעשה מה שאנו יכולין.

שו"ר בשו"ת ישועת משה שם שעמד בזה על מה ולמה יש כאלו המקפידים היום על ריחיים של יד, וכתב דאולי הם חוששים לחימום הגלגלים מחמת המהירות, או י"ל דבעי עשיי' לשמה ממש וכל שהוא ע"י חשמל חסר בכח גברא, אבל בקצירה הרי הוא מכוון המכונה כל הזמן וזה מקרי מעשיו, אבל סברא שני' זו הוא דלא ככל הפוסקים שלא הי' איכפ"ל בריחיים של מים בעצם, רק בזה שהגוי הוא זה שיכנסו באפרכסת. גם הביאווה"ל בא לאפוקי מזה שלכן הכניס בסוגריים "דה"ה ריחיים של מים" דהיינו דגם לשיטת הב"ח דל"מ ע"ג מ"מ ריחיים של מים מהני וא"כ ה"ה מכונה. ובספר מצות מצוה פרק ד' ס"כ פשי"ל דלהסוברים דבעי עצם הטחינה לשמה בעי' דוקא ריחיים של יד, והא דסמכי' על מכונה הוא רק דסומכים על שי' הט"ז או כשי' החת"ס, והעתיק דברי הביאווה"ל הנ"ל דלאותן פוסקים בעי' ריחיים של יד, והשמיט הסוגריים דה"ה ריחיים של מים, ולזה נראה כאילו הביאווה"ל כ' שיש להקפיד בריחיים של יד. רק דאח"כ כ' המתבר הנ"ל דברחיים של מים אם נותן לאפרכסת יתכן דנחשב כטוחן בידיים לשי' אהע"ז סי' שכ"ח, אולם לנתבאר לא נראה שום ספק להפוסקים בדבר זה וא"כ נשאר לנו רק החשש של מהירות הגלגלים. ויתכן דגם מי שיש לו מסורת וקבלה מדורות הקודמים לריחיים ש"י, הי' רק מנהג לאפוקי מים ולא לאפוקי מכונה.

ובשו"ת באר משה ח"ו קוני' עלעקטריק סי' מ"ט נשאל אם בזמנינו יש מקום להחמיר בריחיים של יד, וכתב דהתשובה ע"ז היא הלכתא למשיחא, כיון דאלו המחמירים לא יועיל להם שום תשובה בעולם כיון דעושה כרבו, וביותר מי שאינו לשי"ש רק להראות כאילו הוא יר"ש גדול בוודאי לא ישמע להקל, וכ' שפעם האריך בזה תשובה ארוכה מאד מכל דברי עמודים ונאבד לו, והעלה 20 ראשונים ואחרונים כערך אז דאם מייקרים השער על מצות אלו, אז שנה אחת לא יקנו זה כלל, ומ"מ לאלו שאין להם מנהג כ' דרק פעם הי' שאלות גדולות בריחיים של מים שמא יפול מים וגם נשתמשו בו כל השנה והי' צריך לנקותו מחמץ והי' מזיע ובוודאי הי' מקום להדר, אבל כיום שזה מיוחד לפסח ולא מזיע ואין שם מים, לכ' לא הי' מקום להחמיר, אלא להסוברים דבעי' כל עשיות ע"י ישראל ול"מ ע"ג א"כ צריך שיהי' הטחינה ע"י מעשיו ולא ע"י מכונה דמיא לסרנא דמיא וריחיים של יד דומה לסרנא דפחרא. עכ"ד. הרי דעיקר החומרא מחמת כח גברא בעשיי' ודמיא

לומר דא"צ לשמה כיון דמפורש ברשב"א הנ"ל דגם הקצירה בעי' לשמה ממש, ולכצ"ל דרק השמירה הוא דבעי' לשמה ולא עצם הקצירה ולכן מהני ישראל ע"ג ולפ"ז ה"ה בטחינה סגי בישראל ע"ג ודלא כב"ח.

אולם כל הנדון הזה ל"ש כלל לחומרא דריחיים של יד, דהם כולם באו לאפוקי אם הגוי מכניס לאפרכסת של ריחיים של מים או שהגוי טוחן בעצמו בריחיים של יד וישראל ע"ג, אולם אם הישראל מכניס החיטים באפרכסת ליכא למאן דחושש בזה, רק דבשע"ת סי' תנ"ג אחרי שהביא ד' התשב"ץ שנשאל אם יש חשש להשתמש בריחיים של מים דאולי יכנס מים בקמח, והשיב דאין חשש, וע"ז כ' השע"ת ד"יש נהגו סלסול בעצמם להשתמש רק בריחיים ש"י", היינו לאפוקי של מים כיון דיש שם מים, ואולי יכנס מים לתוך הקמח, אבל אם בלא"ה ליכא מים אין שום דין שיהי' דוקא בריחיים דידא. והרי המנהג הי' תמיד בריחיים דמים כמבואר בכ"מ בש"ס פסחים יא. מנחות סח. רק במקרים נדירים השתמשו בריחיים של יד כמו בשמשון [בשופטים ט"ז כ"א] [ועי' טור ושו"ע חו"מ סי' צ"ז סי' דמש"כ לא יחבול ריחיים ורכב [דברים כ"ד ו'] פירוש ריחיים של יד שהוא מטלטלין ושייך ביה משכון, אבל בתי ריחיים של מים הרי הם כקרקע] והובא בשו"ת ישועת משה להגרי"מ אהרונסון זצ"ל, ח"ג סי' ל"ט, וא"כ נראה דגם לפוסקים דס"ל כב"ח דעצם הטחינה בעי' ע"י ישראל דוקא, מ"מ עצם זה ששופך החיטים לאפרכסת מקרי עשיי' שלו, וכמ"ש אבן העוזר סי' שכ"ח דלענין שבת בכה"ג חייב משום טוחן, דאל"כ למה לא הדגישו פוסקים אלו דלא ישתמש בריחיים דמים רק בשל יד.

ולפ"ז פשוט דמהני מכונה ג"כ דלמה יגרע מכונה מריחיים דמים. כן העיר ידידי הרב פרץ ריין שליט"א. [אי לא דנימא דדוקא בריחיים דמים כבר הגלגל מסתובב בשעה שמכניס החיטים, אבל בריחיים של מכונה רק אח"כ מתחיל, אולם הרי הוא זה שלוחץ על הכפתור ומ"ש.] וגם ק' דגם אי נחליט דבעי' דוקא ריחיים של יד א"כ נקפיד גם על קצירת יד דהרי חיישי' לשי' הרי"ף דבעי' שמירה משעת קצירה, ואי דנימא דנעשה לפחות כשי' הרא"ש דבעי' שמירה רק משעת טחינה, הרי לפ"ז א"צ שמירה בטחינה שלנו דהרי כל מה דבעי' שמירה מטחינה לשי' הרא"ש הוא רק כיון דבא קרוב למים בשעת טחינה אבל בריחיים של מכונה הרי לא מתקרב למים כלל, וא"כ א"צ לשמירה כלל וכן מפורש בשע"ת תנ"ג סקל"ג דאם טוחנים ברוח או ביד דאינו קרוב למים א"צ שמירה כלל לשי' הרא"ש, דכל עיקר חיוב השמירה הוא רק מחמת קירוב למים, אלא דטען ע"ז ידידי הג"ר דוד יחזקאל קרויס שליט"א דהרי גם היום יש לתיתה וא"כ שפיר שייך מושג דשמירה

וא"צ להחמיר. וגם ע"ז צ"ע כנ"ל הרי אף א' מן הפוסקים לא שלל ריחיים של מים מצד כח גברא, רק מצד חשש חימוץ, וכמפורש בביה"ל וא"כ גם של מכונה לא גרע וצ"ע.

[ובפסקי תשובות סי' ת"ס אות ו' כתב "ובענין ריחיים של מכונה בזמננו, הרי לפי הדיעות הסוברים במצות מכונה שפעולת המכונה אינה נקראת "כוחו דאדם" אף על פי שהוא לחץ על הכפתור והפעיל את המכונה, כמו"כ בריחיים של מכונה יחמירו, לכן יש מקום להידור לאכול מצות מריחיים של יד, ובפרט במצות שיוצאים בהם ידי חובה בלילה ראשונה". ובהערות כתב דמקורו משו"ת באר משה הנ"ל ומשו"ת אז נדברו הנ"ל]

וז"פ דמי שיש לו אפשרות או לקנות ריחיים של יד או של מכונה ואז יהי' לו האפשרות להתעסק בעצמו בלישה ואפיי' בוודאי יעדיף האחרון כיון דמלישה ואילך מעיקר הדין צריך עצם ההתעסקות להיות ע"י ישראל.

לריחיים של מים, וא"כ צ"ע דהרי ריחיים של מים לא פקפק אף אחד מצד כח גברא רק מצד חשש מים.

שו"ר בשו"ת אז נדברו ח"ה סי' ל"ד שנשאל בד"ז ממש האם יש מקום להחמיר בזמנינו, דבמכונות המיוחדות לפסח אין שום חשש חימוץ, ואי מצד עשיי' בפועל א"כ גם הקצירה הי' צריך להיות ביד ממש, והסכים לעצם הטענה, וגם מדהא דהביא שע"ת הוא רק לאפוקי מים ולא לאפוקי מכונה, אלא דלפמש"כ ביאווה"ל דטוב להדר שיהי' הכל ע"י ישראל ממילא יש מקום להדר בריחיים של יד דחשמל דמי לסרנא דמיא שמבואר בחולין ט"ז. דל"ה כוחו, וגם לחזו"א דס"ל לענין טוויית ציצית דסגי בכח ראשון ע"י אדם אבל לגבי מצות כיון דבעי' שימור לשמה ואין אדם משמר מה שביד חבירו א"כ הו"ל כאילו התורה אמרה שיעשה בעצמו לשמה, וא"כ גם הטחינה יהי' דוקא ע"י מעשיו לדעות אלו. אבל הסכים לטענה דא"כ יש להחמיר גם על קצירת יד למי שאפש"ל, אבל כיון דזה יקר מאד לכן נקרא אי אפשר

